

ISSN 2786-6998 (Online)

ISSN 2786-698X (Print)

Вісник Дніпровської академії неперервної освіти

Dnipro Academy of Continuing Education Herald

Серія:
Публічне управління
та адміністрування

Series: Public Management and Administration

1/2022

ISSN 2786-6998 (Online)

ISSN 2786-698X (Print)

Вісник
Дніпровської
академії
неперервної
освіти

Dnipro
Academy
of Continuing
Education
Herald

Серія:
Публічне
управління та
адміністрування

Series:
Public Management
and Administration

1/2022

**Вісник
Дніпровської академії
неперервної освіти**

**Серія «Публічне управління
та адміністрування»
№ 1 (2) 2022 рік**

ISSN 2786-6998 (Online)

ISSN 2786-698X (Print)

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.54891/2786-6998-2022-1>

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, підприємств, організацій, установ тощо несуть автори статей.

Передруки і переклади дозволяються лише за згодою автора та редакційної колегії.

Редакція може не поділяти думку авторів.

**Dnipro Academy
of Continuing Education
Herald**

**Series «Public Management and
Administration»
№ 1 (2) 2022**

ISSN 2786-6998 (Online)

ISSN 2786-698X (Print)

UDC 351

DOI <https://doi.org/10.54891/2786-6998-2022-1>

The authors are responsible for the accuracy of facts, quotations, proper names, geographical names, enterprises, organizations, institutions and other information.

Republications and translations are allowed only with the consent of the author and the editorial board.

The editors may not share the opinion of the authors.

**Вісник
Дніпровської академії
неперервної освіти**
**Серія «Публічне управління
та адміністрування»
№ 1 (2) 2022 рік**

Вісник Дніпровської академії неперервної освіти
є науково-виробничим виданням

Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія КВ № 25052-14992Р від 19.11.2021
Видається з грудня 2021 р.

Засновник:

Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська
академія неперервної освіти» Дніпропетровської
обласної ради»

Затверджено вченою радою КЗВО «Дніпровська
академія неперервної освіти» – протокол № 4
від 15.02.2022

Сайт Вісника Дніпровської академії неперервної
освіти: <https://visnuk.dano.dp.ua/>

Вебсторінка «Публічне управління та адміністру-
вання»: <https://visnuk.dano.dp.ua/index.php/pma>

Адреса редакції: 49006, Україна, м. Дніпро,
вул. Володимира Антоновича, 70, каб. 204

Контактний телефон: (056) 732-48-48

Email: VISNYK@dano.dp.ua

Редакція

Головний редактор – Наталія Шевченко, д-р.
наук держ. упр., проф.

Заступник головного редактора – Майя Хитько,
канд. наук держ. упр., доц.

Відповідальний секретар – Юлія Ліснєвська,
канд. політ. наук

Технічний редактор – Світлана Величко

Коректор української мови – Наталія Дев'ятко,
канд. філос. наук

Коректор англійської мови – Тетяна Богатирьова

Дизайнер-верстальник – Надія Антоненко

Дизайнер обкладинки – Тетяна Тухтарова

Редакційна колегія

Сиченко Віктор, д-р. наук держ. упр., проф.

Романенко Катерина, д-р. наук держ. упр., доц.

Пугач Андрій, д-р. наук держ. упр., проф.

Шевченко Олександр, д-р. наук держ. упр., доц.

Мареніченко Валерій, канд. наук держ. упр., доц.

Lucyna Witek, Dr hab. prof.

Sobczyk Eugeniusz Jacek, Dr hab., ass. prof.

**Dnipro Academy
of Continuing Education
Herald**

**Series «Public Management
and Administration»
№ 1 (2) 2022**

Dnipro Academy of Continuing Education Herald
science and production publication

Certificate of state registration
Series KV № 25052-14992R from 19.11.2021
Published since December 2021.

Founder:

Communal Institution of Higher Education «Dnipro
Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk
Regional Council»

Approved by the Academic Council of Dnipro
Academy of Continuing Education – Protocol № 4
from 15.02.2022

Website of Dnipro Academy of Continuing Education
Herald: <https://visnuk.dano.dp.ua/>

Web page «Public Management and Administration»:
<https://visnuk.dano.dp.ua/index.php/pma>

Editorial office address: office 204, 70,
Volodymyr Antonovych St., Dnipro, Ukraine, 49006

Contact phone number: (056) 732-48-48

Email: VISNYK@dano.dp.ua

Editorial office

Editor in Chief – Nataliia Shevchenko, Dr Sc.
(Publ. Adm.), Prof.

Deputy editor – Maiya Khitko, PhD (Publ. Adm.),
Ass. Prof.

Executive Secretary – Yuliia Lisnievska, PhD
(Polit.)

Technical editor – Svitlana Velychko

Corrector Ukrainian language – Natalia Devjatko,
Ph.D. (Philos. Sciences)

Corrector English language – Tetiana Bohatyrova

Layout designer – Nadiia Antonenko

Cover design – Tetiana Tukhtarova

Editorial board

Sychenko Viktor, Dr Sc. (Publ. Adm.), Prof.

Romanenko Kateryna, Dr Sc. (Publ. Adm.), Ass. Prof.

Pugach Andriy, Dr Sc. (Publ. Adm.), Prof.

Shevchenko Olexandr, Dr Sc. (Publ. Adm.), Ass. Prof.

Marenichenko Valerii, PhD (Publ. Adm.). Ass. Prof.

Witek Lucyna, Dr hab., Prof.

Sobczyk Eugeniusz Jacek, Dr hab., Ass. Prof.

Зміст

Теорія та історія публічного управління

Безена Іван

Історичні поступки становлення та розвитку регіонального адміністративно-територіального поділу України (1991–2022)

С. 6

Савельєва Наталія

Становлення та розвиток психологічної служби в системі освіти Дніпропетровської області: історико-правовий аспект

С. 14

Яшина Олена

Генезис організаційно-правового забезпечення державного управління сферою культури на теренах України

С. 21

Механізми публічного управління

Мареніченко Валерій, Волокітіна Наталія

Вектори державного регулювання компетентнісного підходу в системі освіти України в ракурсі перспектив входу в Європейський Союз

С. 27

Шабаяєва Людмила

Удосконалення механізмів нормативно-правового регулювання домашнього навчання в Україні

С. 32

Місцеве самоврядування

Потапова Олександра

Міжнародний досвід формування системи освіти в умовах децентралізації влади

С. 37

Публічне управління в галузі освіти

Василенко Юлія

Європейський досвід підготовки фахівців управління медичною освітою

С. 43

Вознюк Лідія, Доброгорський Олександр

Особливості освітнього менеджменту в умовах воєнного стану

С. 48

Животова Світлана

Суть дуальної форми здобуття освіти в сучасних умовах

С. 55

Миронова Руслана

Оціночно-аналітична діяльність в управлінні якістю вищої освіти

С. 60

Руденко Юлія

Застосування маркетингових стратегій в дошкільній освіті

С. 68

Хитько Майя, Кулик Андрій

Світовий досвід розвитку дистанційних форм освіти

С. 72

Contents

Theory and history of public administration

Bezena Ivan

Historical procedures of establishment and development of the regional administrative-territorial division of Ukraine (1991-2022)

P. 6

Savielieva Natalia

Establishment and development of psychological service in the education system of Dnipropetrovsk region: historical and legal aspect

P. 14

Yashyna Olena

The genesis of legal and structural support of the state culture management in Ukraine

P. 21

Mechanisms of public administration

Marenichenko Valerii, Volokitina Natalia

Vectors of state regulation of competent approach in the education system of Ukraine from the perspective of joining the European union

P. 27

Shabaieva Liudmyla

Improving the mechanisms of regulatory and legal regulation of home education in Ukraine

P. 32

Local self-government

Potapova Oleksandra

International experience of formation of the education system in the conditions of decentralization of power

P. 37

Public administration in the field of education

Vasylenko Yuliia

European experience in the training of medical education management specialists

P. 43

Voznyuk Lidiya, Dobrohorskyi Oleksandr

Features of educational management under the conditions of marital state

P. 48

Zhyvotova Svitlana

The essence of the dual form of education in modern conditions

P. 55

Myronova Ruslana

Assessment and evaluation in higher education quality management

P. 60

Rudenko Yuliia

Application of marketing strategies in preschool education

P. 68

Khytko Maiya, Kulyk Andrii

Global experience of development of distance forms of education

P. 72

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 37.014.55:94(477)”1991/...

Історичні поступи становлення та розвитку регіонального адміністративно-територіального поділу України (1991–2022)

HISTORICAL PROCEDURES OF ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF THE REGIONAL ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL DIVISION OF UKRAINE (1991–2022)

БЕЗЕНА Іван – доцент, кандидат філософських наук, завідувач кафедри соціально-гуманітарної освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

BEZENA Ivan – Associate Professor, Candidate of Philosophical Sciences, Head of the Department of Social and Humanitarian Education, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» Dnipropetrovsk Regional Council, 70, st. Volodymyr Antonovych, Dnipro, 49006, Ukraine

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7169-2038>DOI <https://doi.org/10.54891/2786-6998-2022-1-1>

Анотація. У нашому дослідженні проаналізовано історичні аспекти євроінтеграційних процесів України, нові концепти державної політики та регіональних практик, результати процедури трансформації: структури, змісту діяльності обласних та місцевих органів влади. Крім того, розглянуто процеси впливу регіональної влади на сталий соціально-економічний розвиток території і задоволення суспільних запитів людини. Зазначено, що ключовими питаннями розвитку державної регіональної політики стало подолання негативних наслідків авторитарних методів діяльності, управління й перші спроби вибудовування нових моделей демократичних основ адміністрування, відпрацювання нових механізмів ефективної співпраці регіональних органів державної влади, місцевого самоврядування, громадськими інституціями території, жителями сіл й міст. У ході дослідження розглядалися питання історичних аспектів розбудови адміністративно-територіального устрою, які направлено на ресурсне забезпечення критичної інфраструктури, діяльності соціально-культурних об'єктів території та стратегії їх розвитку і трансформації під нові умови й потреби громади. Окреслені регіональні процеси проходили в контексті вибудовування державного управління відповідно до ідеології європейського співтовариства. Основою державної політики стали концепти демократизації й децентралізації, які направлено на перерозподіл владних повноважень «від центру до регіону», демократизацію процесів на територіях, формування відповідального регіонального управління, повернення довіри громадян до влади і долучення людини до влади й громади. Нову структурно-функціональну систему державного регіонального управління було нормативно встановлено та запроваджено Конституцією України, яка прийнята 28 червня 1996 року. Загальні тенденції розвитку стратегії з вибудовування партнерських стосунків між владою і суспільними інституціями, суб'єктами господарювання, які направлено на розбудову ефективної, успішної території спроможної подолати кризові явища соціально-економічного розвитку регіону є індикатором практик розвитку регіональної влади.

Ключові слова: історія регіонального розвитку; Конституція України; стратегія розвитку регіону; сталий розвиток громади; євроінтеграція.

Summary. Our study analyzes the historical aspects of Ukraine's European integration processes, new concepts of public policy and regional practices, the results of the transformation procedure: the structure, content of regional and local authorities. In addition, the processes of influence of regional authorities on the sustainable socio-economic development of the territory and the satisfaction of human social needs are considered. It was noted that the key issues of development of state regional policy were overcoming the negative effects of authoritarian methods of governance and the first attempts to build new models of democratic foundations of administration, working out new mechanisms for effective cooperation of regional authorities, local governments, public institutions, city and village dwellers. The study considered the historical aspects of building the administrative-territorial structure which are aimed at providing critical infrastructure, socio-cultural facilities and strategies for their development and transformation into new conditions and needs of the community. The outlined regional processes took place in the context of building public administration in accordance with the ideology of the European community. The policy of democratization and decentralization became the basis of state policy, which was aimed at redistribution of power «from the center to the region», democratization of processes in the territories, the formation of responsible regional governance, restoring public confidence in government and human involvement in government and community. The new structural and functional system of the state regional administration was normatively established and implemented by the

Constitution of Ukraine, which was adopted on June 28, 1996. General trends in the development of the strategy for building partnerships between government and public institutions, economic entities, which aims to build an effective, successful territory capable of overcoming the crisis of socio-economic development of the region are indicators of regional government development practices.

Key words. *History of regional development; Constitution of Ukraine; regional development strategy; sustainable community development; European integration.*

Вступ. 24 серпня 1991 року є відправною датою в історичному розвитку України, яка окреслила історію переходу від структурної й складової частини багатотериторіальної країни СРСР до суверенної, незалежної і демократичної унітарної держави. Для нас є актуальним питанням та прагненням зробити глибокий історичний аналіз процесів становлення, розвитку та стратегії розбудови територіального облаштування, моделей державного управління й вибудовування власної стратегії їх розвитку на найближчу перспективу. Тим більше, що сучасна Україна чітко окреслила стратегічне прагнення до європейської інтеграції, стандартизацію устрою країни до вимог ЄС, оновлення змісту і критеріїв для ефективного територіального устрою та перерозподіл повноважень/відповідальності між центром й регіонами.

Наразі перед національними дослідниками проблем історії територіального устрою, розвитку державного управління та адміністрування, аналізу результатів структурних реформ, які направлено на поглиблення інтеграції до європейських стандартів та стратегічних орієнтирів. Становлення демократичних основ діяльності державного управління від центру до регіонів, орієнтують науковців до досліджень минулих і сучасних тенденцій історії розвитку територіального облаштування та розроблення оптимальної, але сучасної, гнучкої й ефективної структури адміністративних територій для задоволення суспільних потреб громадян та підвищення ролі людини в процесах ефективного і сталого розвитку регіонів. Від рівня соціально-економічного розвитку регіонів залежить розбудова суверенної, соціальної і економічно розвиненої України.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження проблем історичного розвитку різних моделей управління та адміністрування в контекстах європейської інтеграції, пріоритетів регіонального розвитку знаходять своє наукове дослідження, а саме: Чечельницька Г., Усаченко Л., Тимцуник В., Сурмін Ю., Курілов Ю., Akimova L., Khomiuk N., Lytvynchuk I., Petrova O.,

Kryshchanovych M., Petrovskiy P., Khomyshyn I., Serdechna I. та ін., які досліджують окремі етапи, змістові процеси й процедури науково-практичної публічної діяльності на регіональному рівні за часи незалежності України й окреслюють їх перспективи на майбутні часи.

Мета статті. Метою дослідження є узагальнення публічних процесів щодо регіонального територіального устрою й управління за часи незалежності України, окреслення найближчих перспектив розвитку нових моделей поділу територій, ефективного управління і розбудови місцевого самоврядування з огляду перспективи європейської інтеграції.

Виклад основного матеріалу. Адміністративно-територіальний устрій держави – це своєрідне дзеркало

закладеного в її фундамент раціонального і ефективного цілепокладання, показник демократичної зрілості владно-суспільних відносин, ефективності комунікаційних каналів та системи надання адміністративних послуг громадянам, індикатор стратегії розвитку громад. Розвиток ефективної системи управління держави в значній мірі залежить від збалансованого тандему публічного простору «центр-регіони», який робить ключові впливи на ефективний рівень сталого розвитку, упереджує кризові явища, стимулює інституційному і соціально-економічному контекстам розбудови регіонального управління в державі. Зрештою, як зазначають дослідники, що основною проблемою інституційного забезпечення державної регіональної політики є незавершеність нового формування регіональної системи органів державного управління й місцевого самоврядування (далі – ОМС) відповідно до потреб часу. Адже, відсутнє чітке розмежування повноважень, відповідальності та прозорі механізми/інструменти координації діяльності органів регіональної влади і ОМС. А крім того, місцеві органи публічної влади не мають належного законодавчого забезпечення, ресурсно-фінансової бази й раціонального балансу між процесами децентралізації державного управління і ОМС, єдиновладдя на території та новим змістом професійної й кадрової політики для реалізації регіональних стратегій сталого розвитку [6, с. 17; 28, с. 71; 26, с. 28; 1, с. 108].

З окресленого концепту ідей регіональної політики, виникає особлива потреба в дослідженні історичного поступу нормотворчої діяльності, нових регіональних моделей структури й процедур адміністративного управління, становлення стратегії державної регіональної політики. Основою процесів формування нової моделі регіональної політики, державної влади та її структури визначаються основним законом держави – конституцією. В Україні конституційний процес розпочався з прийняття Верховною Радою Української РСР Декларації про державний суверенітет України (від 16 липня 1990 р.), яка закріпила норму про «повноту і неподільність влади» у межах держави [5]. Першою спробою конституційного процесу стала постанова Верховної Ради України «Про проект нової Конституції України» (від 01 липня 1992 р.), яка винесла на всенародне дорадче обговорення перший офіційний проект Конституції, в якому визначалися нові бачення місцевого і регіонального самоврядування й органів державної виконавчої влади [16]. Необхідно відзначити, що конституційний процес розтягнувся у часі до 1996 року та фактично продовжив дію на декілька років окремих положень старої Конституції Української РСР з її нормами про організацію регіональної влади [10].

У розумінні нагальності пошуку власної регіональної перспективи стала дата 24 серпня 1991 року, яка пов'язана із проголошенням Акту про незалежність України (далі – Акт) та відкрила новий етап у розбудові власної державності та структури державної влади, розбудови регіональної політики. Так, у четверте українському народу надано історичний шанс для створення і розбудови власної суверенної і демократичної держави. Цей шлях був досить тернистий, в активному протистоянні ідей (авторитарних, демократичних, змішаних), підходів до стратегії та практики діяльності, послідовності і єдності дій у розбудові регіональної політики. Необхідно відзначити, що дана проблематика дослідження перебуває в широкому науково-дослідницькому просторі – публічного управління, менеджменту, політології й права.

Тож розпочинаючи дослідження, у першу чергу відзначаємо, що результати власного осмислення та світогляди широкого кола науковців окреслили доцільність виокремлення наступних етапів становлення державної регіональної політики, публічної системи адміністративно-територіального устрою й моделей державного управління на регіональному/місцевому рівні:

перший або початковий: грудень 1991 р. – жовтень 1994 р.; зміст заходів: формування та розбудова нова національних інституцій державної влади України (законодавча, виконавча (центр-регіони), судова), які за традицією повноцінно залишалися функціонально підпорядковані центру, формування нормативного законодавства щодо регіональної політики, становлення структури президентської вертикалі на регіональному рівні й збереження старої моделі адміністративно-територіального устрою (далі – АТУ);

другий або розбудовчий: жовтень 1994 р. – листопад 1999 р.; завершення становлення жорсткої централізованої вертикалі державної влади, формування моделі поділу регіональної публічної влади, заходи реалізації конституційних основ державного управління за ознакою централізації підпорядкування, повноважень, відповідальності перед вищими органами влади й авторитаризму в адмініструванні та суттєве інституційне обмеження ролі/впливу на регіональні справи з боку ОМС;

третій або пошук нових альтернатив розвитку: листопад 1999 р. – грудень 2004 р.; несистемні спроби удосконалення системи органів державної влади від центру до регіонів, процедури/процеси формування й розбудови інститутів громадянського суспільства, загострення політичного протистояння щодо ідеї перспективних стратегій й практичних заходів розвитку держави, моделей розбудови регіональної влади, процедури обговорення потреби у регіональній реформі та АТУ;

четвертий або поглиблення демократичних процедур: січень 2005 р. – вересень 2010 р., початок конституційної реформи і демократичної трансформації органів державного управління та ОМС, перехід від президентсько-парламентського до парламентсько-президентського типу правління, прояви ознак загострення конституційної кризи у зв'язку із зміною типу правління та спробами впливу різних політичних еліт держави на суспільні процеси в державі та регіонах;

п'ятий або політичний реваншизм: вересень 2010 р. – лютий 2014 р.; скасування розпочатої конституційної реформи, повернення до президентсько-парламентського типу організації влади, загострення кризи державного управління, розуміння публічної потреби в змінах, але водночас обмежене бачення нових стратегій й перспектив проведення реформи державного управління, організації ефективних стимулів для розвитку дієвого/інституційного ОМС, згорання змісту процедур участі громадянських інституцій та демократії суспільного простору, активні внутрішньо-суспільні протистояння з окреслених питань та втрата розуміння актуальності регіональної політики;

шостий або початок нового курсу держави із демократизації в українському суспільстві та боротьби за державний суверенітет: березень 2014 р. – продовжується й сьогодні; визначення нових суспільних пріоритетів направлених на поглиблення євроінтеграції через демократизацію і децентралізацію влади, збалансований перерозподіл владних повноважень від центру до регіону, перегляд існуючої структури управління і АТУ на регіональному/місцевому рівні «район-громада», початок реформи служби в органах державного управління та місцевого самоврядування, пошук нових механізмів і змісту публічної діяльності для відновлення суспільної довіри до влади від центру до регіону, посилення місцевої влади, трансформації структури управління пов'язані із особливим періодом – військовим станом, військово-цивільними адміністраціями та певними обмеженнями публічної діяльності, організації спротиву окупантам [26, с. 32; 1, с. 109].

Насамперед, необхідно зазначити, що в історичний період 1991-1994 років, в початковий період, у сфері державного устрою та структури влади продовжували діяти окремі норми Конституції Української РСР (1978) [10] та закони Української РСР і України. В той же час, почали створюватися нові органи центральної і регіональної влади: Президент України та Кабінет Міністрів України (далі – КМУ), на місцевому рівні – нові місцеві органи влади (представник Президента, місцеві державні адміністрації, регіональні підрозділи центральних органів влади тощо). Відповідно почали впроваджуватись нові регуляторні акти (укази, постанови, розпорядження) Президента України й КМУ, які направлено на врегулювання прогалів у нормах документах, наповнення змістом повноважень і сприяли розвитку нових публічних інститутів влади від центру до регіонів. Необхідно відзначити, що певні змістові впливи на підходи з формування і розвитку системи державної влади робила існуюча радянська традиція, яка мала позитивні/негативні наслідки. Таким рудиментом став чинний Закон Української РСР «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» (07 грудня 1990 р. № 533-ХІІ), який не відповідав новим реаліям, завданням і перспективам розвитку місцевої влади й самоорганізації громадян [17].

Завдяки цьому у 1991 році фактично діяла ще авторитарна модель організації публічної влади від центру

до регіону, яка вибудовувалася в подальшому десятиліттями та фактично стала основною перехідною формою державного управління і стримування ефективного розвитку місцевого самоврядування. Здебільшого відмічаємо, що радянська модель державного управління завжди будувалася за командно-адміністративним підходом, керівного політичного впливу на зміст роботи органів місцевої влади та підзвітності перед політичними структурами. Відмічаємо, що у окреслений період регіональна влада була представлена місцевими Радами народних депутатів (обласними, міськими, районними, сільськими (селищними)), їх виконавчими комітетами, а базовим рівнем врядування була сільська (селищна) або міська рада, як фактично була формальним суб'єктом державного управління на відповідній території. Жорстка централізація ще за суттю радянської економіки, політична монополізація за командно-адміністративної системи державного управління та відсутність гнучкості системи адміністрування, привели до загострення регіональних/місцевих криз, диспропорції регіонального розвитку та завершилися загальним крахом командно-адміністративної радянської системи організації влади.

Порівняння засвідчує, що на початок незалежності до складу України входили 27 адміністративно-територіальних одиниць, з них: 25 областей (регіонів) та 2 міста загальнодержавного підпорядкування (Київ та Севастополь). Регіони було поділено за радянською схемою на 490 районів, які в свою чергу мали поділ на сільські, селищні та міські територіальні одиниці [4, с. 40–41]. Починаючи з серпня 1991 року в центральних органах влади проходили аналітично-пошукові процеси щодо розроблення стратегій нової моделі державного управління «центр-регіони» та формули АТУ. Так, у лютому 1991 року пройшла перша структурна зміна однієї з областей Української РСР – Кримської області, яка отримала адміністративний статус – Республіка Крим в складі Української РСР (пізніше – Автономна Республіка Крим (далі – АРК)). Інші суб'єкти регіонального рівня влади залишались у старій формі АТУ і організації структури органів місцевої влади, який було сформовано в авторитарні комуністичні часи.

Без сумніву, що 01 грудня 1991 року відбулися дві історичні/знакові загальнодержавні події: перша – Всеукраїнський референдум; друга – вибори Президента України, як посадової особи найвищого державного рівня. Враховуючи, те що в суспільстві проводилася загальнонаціональна дискусія щодо стратегії розвитку і розбудови державності, то відповідно виникали різні бачення політичних проблем, багатоваріантні стратегії й обриси організаційно-структурного вибудовування нових моделей державного управління від центру до регіону.

У результаті, після інавгурації на посаду, законодавчу ініціативу взяв Президент України, як суб'єкт правовідносин, який запропонував визначити нову модель організації влади «центр-регіони» на основі старої схеми АТУ (область або земля) та стратегії створення президентської вертикалі «центр-область-райони». На той час його ініціатива визначала ключову перспективу – формування міцної та централізованої президентської

владної вертикалі. Унаслідок окресленого Президент України вийшов із законодавчою ініціативою, а Верховна Рада України затвердила Закон «Про Представника Президента України» (від 05.03.1992 № 2167-ХІІ, чинний до 12.06.1997) [20].

У подальшому, Указом Президента України від 14.04.1992 № 252 «Про затвердження Положення про місцеву державну адміністрацію» (далі – Положення) було розпочато формування місцевих державних адміністрацій (далі – МДА) та нормативно-правових актів, які сприяли врегулюванню цілей, повноважень та організаційному вибудовуванню МДА на рівнях регіону: обласному і районному [11]. У результаті, відповідно до Закону України «Про Представника Президента України» (чинний з 05.03.1992 до 12.06.1997) Представниками Президента України називалися посадові особи за статусом – глави МДА (область, місто (Київ та Севастополь), район).

Враховуючи те, що у більшості випадків відкритим та надважливим було питання кадрового забезпечення й формування дієвого апарату МДА, тому розпочався організаційний процес добору професійних осіб, який проходив із певними суб'єктивними й старими ознаками (підбір колишніх працівників із партійних й радянських органів, клановість і групи місцевого впливу тощо). Тому відповідно форму, зміст та процедури управлінсько-організаційної діяльності нових органів влади було перенесено із минулих практик на сучасний лад, нівелювалося значення і зміст роботи самоврядування. Проведені зіставлення вказаних процесів засвідчують, що фактично було здійснено законодавче закріплення за президентською вертикаллю ряду особливих повноважень і прийняття рішень, які обмежували важелі впливу місцевого самоврядування на стратегію регіонального соціально-економічного розвитку, що як наслідок погіршувало місцеву ситуацію. Певна річ, що такі приклади нівелювання демократичних основ самоорганізації громади, усунення від впливу врядування на шляхи і стратегії вирішення територіальних проблем, як результат перешкоджало формуванню ефективної стратегії сталого розвитку громадського середовища.

Також, зауважуємо, що вищевказаним Положенням визначалося, що «МДА є правонаступником виконавчих комітетів відповідних Рад народних депутатів щодо прийнятих ними рішень, взятих зобов'язань та покладених законодавством обов'язків у тій частині, яка не суперечить Закону України «Про Представника Президента України» та Закону України «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» [17; 20]. Представники Президента України, як глави МДА та наділялися широкими повноваженнями публічного управління на відповідних адміністративних й регіональних територіях. Окрім того центральна влада робила спробу переглянути модель і структуру адміністрування в державі, з метою зберегти свій ключовий вплив на регіональні процеси. Але нею не було враховано критичні чинники: відсутність стійкості політичної ситуації, пропрезидентської більшості Верховній Раді України, різність інтересів груп впливу, консолідація зусиль регіональних еліт на вирішення власних інтересів, затягування процесів

консультацій, відсутності відкритості процедур обговорення й втрати рішучості до нових дій і змін.

Втім другий, розбудовчий етап був продовженням тенденцій укріплення центральної влади та впливу президента на загальнодержавну і регіональну політику. З цих причин, Конституція України (1996) стратегічно закріпила норму, що виконавчу владу на регіональному рівні (області, райони) здійснюють МДА, які підпорядковані Президенту України та КМУ, органам центральної виконавчої влади, а в частині делегованих повноважень підзвітні місцевим радам відповідного рівня [9]. У реальних регіональних практиках були характерними викривлення у взаємовідносинах/діяльності місцевих органів державної влади та самоврядування, які найчастіше виникали із-за процедур дублювання або нечіткості розмежування повноважень, не врегульованими нормами й процедурами тощо. Адже в цей же період, у країнах Східної Європи активно було розпочато процедури демократизації й децентралізації регіональної влади, вибудовування інституційної міцності врядування, оптимізації мережі суб'єктів регіональної влади та адміністративно-територіального поділу.

Враховуючи окреслені негативні тенденції, в Україні відбулися окремі нормативні заходи щодо демократизації і децентралізації влади, але вони були фактично зупинені в період 2010–2014 років, коли всі зусилля президентської вертикалі було направлено на узурпацію політичної влади та згортання публічних реформ. Зазначена реваншистська політика курсу публічної влади направлена на згортання демократичних процесів призвела до початку спротиву українського народу.

В окреслених історичних реаліях і контекстах тільки політичне прагнення громадян до євроінтеграції України, привело до продовження втілення у життя реальної демократії та інших загальноновизнаних у співтоваристві цінностей, які відображені у Копенгагенських критеріях – критеріях членства в ЄС. Відповідно державна політика була скоригована і почала визначатися стратегіями на перспективу членства в ЄС, яка базується на критеріях: підвищення прозорості, відкритості та публічності влади; широкі шляхи комунікації із громадянами; політичної стабільності установ, гарантії демократії, верховенство права, дотримання прав людини та захист прав етнічних меншин; дієвої системи ринкової економіки; визнання політичних, економічних та монетарних цілей для розвитку [11].

Країни ЄС активно реалізовували Утрехтську декларацію про добре місце та регіональне врядування в неспокійний час: проблеми змін (від 17.11.2009), яка стратегічно визначає пріоритет сталих стратегій розвитку регіональної влади, її ефективності, активних і прозорих процедур у розвитку партнерства, обміну досвідом в різних регіональних галузях: містобудування, транспортної логістики, житлово-комунальної сфери, поведження з відходами, освіта, медицина, культура тощо. Починаючи з 26.09.2014 керуючись «Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС)» було розпочато по суті євроінтеграційну політику регіонів України, окреслено стратегію поглиблення демократизації й децентралізації державної і регіональної влади [27, с. 2–3; 25, с. 9–10; 29, с. 642].

Не викликає жодних сумнівів, що саме у 2014 році було розпочато новий курс держави зорієнтований на поглиблення демократизації в українському суспільстві та боротьбу за справжній державний суверенітет. 01.04.2014 КМУ схвалив Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної влади в державі (далі – Концепція), якою визначено демократичні процедури нового змісту діяльності місцевої влади в самоврядній громаді та створення передумов у суспільному середовищі для розвитку громадсько-активної й освіченої людини [22]. В окресленому контексті Верховна Рада України прийняла закони «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014 № 1508-VII) та «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02.2015 № 157-VIII), внесла ключові зміни до Бюджетного й Податкового кодексів – щодо фінансової децентралізації, нової моделі доходної частини бюджетів розвитку та розбудови самодостатності території, які передбачалися Європейською хартією місцевого самоврядування [21; 15; 24]. Саме на таких основах в Україні розроблялися сучасні стратегії регіонального розвитку, створювалися нові й самодостатні громади, які взяли на себе більші повноваження, сфери відповідальності та ефективно формували сучасну місцеву політику. Реформа з децентралізації надала активний поштовх до формування в регіонах дієздатного та активного інституту регіональної влади – ОМС.

Зазначаємо, що протистояння політичних світоглядів не надали можливості об'єднати зусилля і затвердити конституційні зміни щодо переліку регіонів (областей) в державі, це відповідно затримало вирішення питання оптимізації їх числа на невизначений період. Прагматичним прикладом у даному аспекті слугує те, що в країнах ЄС з початку 90-х років вже було окреслено основні стратегічні напрями регіональної політики: подолання існуючого дисбалансу розвитку; впровадження низки регіональних програм сталого зростання зорієнтованого на повноцінний соціально-економічний розвиток територій та активну регіональну й міжрегіональну політику. В окресленому контексті потрібно відзначити, що вказана тенденція є досить актуальною для розбудови регіонів та збалансування конструктивних стратегій змін в сучасних місцевих викликах ефективності розвитку громад [12, с. 74; 2, с. 9; 30, с. 144; 13; 3, с. 98].

Черговим кроком в розбудові нового територіального устрою стала Постанова Верховної Ради України від 17 липня 2020 року № 807-IX «Про утворення та ліквідацію районів», якою затверджено новий перелік адміністративно-територіальних районів та визначено райони, які підлягають ліквідації. В рамках окресленої постанови було призначено вибори до нових органів місцевого самоврядування за адміністративним поділом районів, які пройшли у жовтні 2020 року [23].

Як ми раніше відзначали, в Дніпропетровській області діяв адміністративно-територіальний поділ, який було сформовано на початку 60-х років ХХ століття включаючи до структури: 22 сільські райони (без урахування районів в містах), 13 міст обласного підпорядкування, 288 сільських і селищних рад. У період

2016-2020 років було проведено організаційні заходи направлені на оптимізацію структури адміністративного устрою. Станом на 01.01.2021 за результатами оптимізації і децентралізації діяло: 7 районів, 86 територіальних громад (міських, селищних та сільських), нова мала регіональна структура врядування – 122 старостинські округи [7]. Отже, з огляду на окреслене відмічаємо, що історія адміністративної реформи з децентралізації та оптимізації мережі регіональної влади ще продовжується, на черзі залишається реформа обласного рівня. Таким чином, регіональний адміністративно-територіальний устрій залишився фактично у тривірневій структурі: «область – район – громада».

Відповідно в контексті удосконалення законодавства, вже 17.11.2020 Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування окремих питань організації та діяльності органів місцевого самоврядування та районних державних адміністрацій», який забезпечив правонаступництво ОМС та перехідний період після місцевих виборів. Також, Закон врегулював такі організаційні процеси: ліквідація/злиття/приєднання/поділ юридичних осіб публічного права (місцевих рад, виконавчих комітетів рад, районних рад, районних державних адміністрацій); окреслив процедурні механізми передачі/перерозподілу майна громад; уточнив майно громади, яке перебуває в управлінні районних рад; фінансування комунальних закладів, установ під час їх передачі/перереєстрації; забезпечення виконання бюджетів громад та районів, які підпадають до реорганізації/ліквідації; врегулював загальне публічне правонаступництво в нових умовах [14; 8].

У контекстах задекларованих європейською концепцією «human security» Рада національної безпеки і оборони України (17 січня 2020 р.) розглянула Стратегію національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни». В рамках нових зовнішніх викликів пов'язаних із війною на сході держави Верховна Рада України затвердила Закон «Про основи національного

спротиву» (2022), який визначив новий вектор роботи регіональної влади у контексті зовнішніх ризиків, організації територіальної оборони та організації роботи економіки для посилення обороноздатності в часи особливого періоду і війни [18]. Але дана проблема відноситься до іншого напрямку регіональних практик і надихає автора на нові аспекти для наукового дослідження.

Висновки. Таким чином, за результатами дослідження, від теоретичної до практичної конфігурації тридцятирічної історії розбудови регіонального державного управління та розвитку місцевого самоврядування в контекстах перспективи євроінтеграції та дійшли до наступних висновків: 1) Україна пройшла структурні трансформації щодо вибудовування нової регіональної державної політики, організації владної вертикалі та адміністративно-територіального поділу «область – район – громада» (без реформи обласного або земельного рівня), перейшла від змістової моделі авторитарної і пострадянської до регіональної політики зорієнтованої на поглиблення основ демократії, розбудови ефективної діяльності органів місцевої влади і формування самодостатнього, відповідального ОМС; 2) відбулися історичні події і процедури зорієнтовані на новий рівень демократизації й децентралізації влади, перші процеси змін в АТУ, орієнтири на стратегії та пріоритети євроінтеграції регіонального/місцевого рівня, реформа на рівні «район-громада» без структурної зміни обласного рівня; 3) розпочато становлення нової інноваційної моделі адміністративного поділу і управління регіональною/місцевою громадою, яка створює умови для розвитку комфортного громадського середовища, розбудови гнучкої структури надання адміністративних послуг, стратегії сталого розвитку регіонів, новий інститут влади регіонів особливого періоду – «військово-цивільних адміністрацій»; 4) визначено етапи розбудови служби в ОМС, яка стає повноправним осередком сталого розвитку регіону, визначальним суб'єктом у вибудовуванні європейських стратегій громади для людського розвитку.

Список використаних джерел

1. Безена І. М. Розвиток регіонального державного управління в контекстах європейської інтеграції: аспекти історії становлення та стратегії розбудови (1991–2021). *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. Число 23, 2020, С. 107–112. (ISSN 2305-9389).
2. Безена І. М. Сучасні механізми регулювання освітньої системи регіону: стратегії планування та реалізації. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Державне управління. 2020. Том 31 (70) № 5. 2020. С. 7–11.
3. Бжезінський З. Стратегічне бачення: Америка і криза глобальної влади. Львів: Літопис, 2012. 168 с.
4. Верменич Я. В. Адміністративно-територіальний устрій українських земель. *Енциклопедія історії України: у 10 т. / НАН України, Ін-т історії України*. Київ: Наук. думка, 2003. Т. 1. 688 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Administratyvny_podil (дата звернення: 26.05.2022).
5. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. 1990. № 31. Ст. 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення: 26.05.2022).
6. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія / за ред. З. С. Варналія. Київ: НІСД, 2007. 820 с.
7. Децентралізація дає можливість – Дніпропетровська область: формула успіху. Сайт Дніпропетровського ЦПМС. URL: <https://decentralization.gov.ua/areas/0562> (дата звернення: 26.05.2022).
8. Європейська Хартія місцевого самоврядування, 15 жовтня 1985 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 26.05.2022).
9. Конституція України. Київ, 1996. 45 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.05.2022).
10. Конституція Української РСР. Київ. 1978. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09#Text> (дата звернення: 26.05.2022).

11. Копенгагенські критерії членства у Європейському Союзі. Сайт Міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/vidnosini-ukrayina-yes/kopengagenski-kriteriyi-chlenstva-v-yevropejskomu-soyuzi> (дата звернення: 26.05.2022).
12. Курілов Ю. Ю. Регіоналізація, децентралізація та адміністративна реформа в Європі: теоретико-методологічний аспект. *Аспекти публічного управління*. 2018. Том 6. № 11–12. С. 72–84.
13. Перспективний план формування територій громад Дніпропетровської області: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.05.2020 № 601-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 26.05.2022).
14. Про внесення змін до деяких законів України щодо впорядкування окремих питань організації та діяльності органів місцевого самоврядування і районних державних адміністрацій: Закон України від 17.11.2020 № 1009-IX. *Відомості Верховної Ради*, 2021. № 4. Ст. 31.
15. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 13. Ст. 91.
16. Про проект нової Конституції України. Постанова Верховної Ради України від 01 липня 1992 р № 2525-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2525-12#Text> (дата звернення: 26.05.2022).
17. Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування. Закон Української РСР. 07 грудня 1990 року № 533-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-12#Text> (дата звернення: 26.05.2022).
18. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2021, № 41, ст. 339.
19. Про Положення про місцеву державну адміністрацію: Указ Президента України від 14 квітня 1992 року № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252/92#Text> (дата звернення: 26.05.2022).
20. Про Представника Президента України: Закон України від 24.07.1992 № 394/92 (394/92) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2167-12#Text> (дата звернення: 26.05.2022).
21. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 34. Ст. 1167.
22. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: постанова КМУ від 01 квітня 2014 р. № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (дата звернення: 26.05.2022).
23. Про утворення та ліквідацію районів: Постанова Верховної Ради України від 17.07.2020 № 807-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2020. № 33. Ст. 235.
24. Реформа децентралізації. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizatsiyi> (дата звернення: 26.05.2022).
25. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС). *Офіційний вісник України* від 26.09.2014. № 75. Т. 1, ст. 83.
26. Усаченко Л. М., Тимцуник В. І. Історія державного управління в Україні. Київ: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2013. 292 с.
27. Утрехтська декларація про добре місцеве та регіональне врядування в неспокійний час: проблеми змін. Ухвалена 17.11.2009 16-ою сесією конференції Європейських міністрів, відповідальних за місцеве і регіональне управління. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a16#Text (дата звернення: 26.05.2022).
28. Чечельницька Г. Утворення незалежної України та її юридичне оформлення. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2021. Число 25. С. 69–73.
29. Akimova L., Khomiuk N., Bezena I., Lytvynchuk I., Petrove O. Planning of Socio-Economic Development of the Territories (Experience of European Union). *International Journal of Management (IJM)*. April 2020. Volume 11. Issue 4. pp. 638–646.
30. Kryshtanovych M., Petrovskyi P., Khomyshyn I., Bezena I., Serdechna I. Peculiarities of Implementing Governance in the System of Social Security. *Business, Management and Education*. 18 (1), s. 142–156. URL: <https://doi.org/10.3846/bme.2020.12177> (дата звернення: 26.05.2022).

References

1. Bezena I. M. (2020) Rozvytok rehionalnoho derzhavnoho upravlinnia v kontekstakh yevropeiskoi intehratsii: aspekty istorii stanovlennia ta stratehii rozbudovy (1991–2021). [Development of regional public administration in the context of European integration: aspects of the history of formation and development strategy (1991–2021)]. *Litopys Volyni. Vseukrainskyi naukovyi chasopys*. Chyslo 23, 2020. S. 107–112. [in Ukrainian].
2. Bezena I. M. (2020) Suchasni mekhanizmy rehuliuвання osvithoi systemy rehionu: stratehii planuvannya ta realizatsii. [Modern mechanisms of regulation of the educational system of the region: strategies of planning and implementation.]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho*. Seriya: Derzhavne upravlinnia. Tom 31 (70) № 5, 2020. S. 7–11. [in Ukrainian].
3. Bzhezynskyi Z. (2012) Stratehichne bachennia: Ameryka i kryza hlobalnoi vlady. [Strategic vision: America and the crisis of global power.]. Per. z anhl. Leliv H. Lviv: Litopys, 2012. 168 s. [in Ukrainian].
4. Vermenych Ya. V. (2003) Administratyvno-terytorialnyi ustroi ukrainskykh zemel [Administrative and territorial organization of ukrainian lands] *Entsyklopediia istorii Ukrainy: T. 1: A-V*. Instytut istorii Ukrainy. K.: V-vo «Naukova dumka», 2003. 688 s.: il. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Administratyvny_podil [in Ukrainian].
5. Deklaratsiia pro derzhavnyi suverenitet Ukrainy. (1990) [Declaration on the state sovereignty of Ukraine] 16 lypnia 1990 r. Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR (VVR), 1990, № 31, st. 429 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> [in Ukrainian].
6. Derzhavna rehionalna polityka Ukrainy: osoblyvosti ta stratehichni priorityty: monohrafiia (2007) [State regional policy of Ukraine: features and strategic priorities:] \ za red. Z. S. Varnalii. Kyiv: NISD. 820 s. [in Ukrainian].
7. Detsentralizatsiia daie mozhlyvosti – Dnipropetrovska oblast: formula uspihu. (2022) [Decentralization provides opportunities - Dnipropetrovsk region: the formula for success]. Sait Dnipropetrovskoho TsRMS. URL: <https://decentralization.gov.ua/areas/0562> [in Ukrainian].

8. Yevropeiska Khartiia mistsevoho samovriaduvannia, (1985) [European Charter of local government]. 15 zhovtnia 1985 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text [in EU].
9. Konstytutsiia Ukrainy. (1996) [Constitution of Ukraine]. Kyiv, 1996. 45 s. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
10. Konstytutsiia Ukrainskoi RSR. (1978) [Constitution of the Ukrainian SSR]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09#Text> [in Ukrainian].
11. Kopenhahenski kryterii chlenstva u Yevropeiskomu Soiuzi. (2009) [Copenhagen criteria for membership in the European Union]. Sait Ministerstva zakordonnykh sprav Ukrainy. URL: <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/vidnosini-ukrayina-yes/kopengagenski-kriteriyi-chlenstva-v-yevropeiskomu-soyuzi> [in EU].
12. Kurilov Yu. Iu. (2018) Rehionalizatsiia, detsentralizatsiia ta administratyvna reforma v Yevropi: teoretyko-metodolohichniy aspekt. [Regionalization, decentralization and administrative reform in Europe: theoretical and methodological aspects]. *Aspekty publichnogo upravlinnia*. Tom 6. № 11–12. s. 72–84. [in Ukrainian].
13. Perspektyvnyi plan formuvannia terytorii hromad Dnipropetrovskoi oblasti. (2020) [Perspective plan of formation of territories of communities of Dnipropetrovsk region]. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.05.2020 № 601-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
14. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo vporiadkuvannia okremykh pytan orhanizatsii ta diialnosti orhaniv mistsevoho samovriaduvannia i raionnykh derzhavnykh administratsii. (2021) [On Amendments to Certain Laws of Ukraine Concerning the Regulation of Certain Issues of Organization and Activity of Local Self-Government Bodies and District State Administrations]. Zakon Ukrainy Vidomosti Verkhovnoi Rady, № 4. st. 31 [in Ukrainian].
15. Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad. (2015) [On voluntary association of territorial communities]. Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), № 13, st. 91. [in Ukrainian].
16. Pro proekt novoi Konstytutsii Ukrainy. (1992) [About the draft of the new Constitution of Ukraine] Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 01 lypnia 1992. № 2525-KhII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2525-12#Text> [in Ukrainian].
17. Pro mistsevi Rady narodnykh deputativ ta mistseve i rehionalne samovriaduvannia. (1990) [On local councils of people's deputies and local and regional self-government]. Zakon Ukrainskoi RSR. 7 hrudnia 1990 roku № 533-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-12#Text> [in Ukrainian].
18. Pro osnovy natsionalnogo sprotyvu. (2021) [About the foundations of national resistance] Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2021, № 41, st. 339. [in Ukrainian].
19. Pro Polozhennia pro mistsevu derzhavnu administratsiiu. (1992) [On Regulations on local state administration]. Ukaz Prezydenta Ukrainy. 14 kvitnia 1992 roku № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252/92#Text> [in Ukrainian].
20. Pro Predstavnyka Prezydenta Ukrainy. (1992) [About the Representative of the President of Ukraine]. Zakon Ukrainy. № 394/92 vid 24.07.92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2167-12#Text> [in Ukrainian].
21. Pro spivrobitnytstvo terytorialnykh hromad. (2014) [On cooperation of territorial communities]. Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2014, № 34, st. 1167. [in Ukrainian].
22. Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini. (2014) [On approval of the Concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine]. Postanova KMU vid 1 kvitnia 2014 r. № 333-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
23. Pro utvorennia ta likvidatsiiu raioniv. (2020) [About formation and liquidation of areas]. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 2020, № 33, st. 235. [in Ukrainian].
24. Reforma detsentralizatsii. (2022) [Decentralization reform.]. Uriadovyi portal. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizatsii> [in Ukrainian].
25. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom (EU) (2014) [Association Agreement between Ukraine and the European Union]. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy vid 26.09.2014. № 75, T. 1, st. 83. [in Ukrainian].
26. Usachenko L. M., Tymtsunyk V. I. (2013) Istoriia derzhavnogo upravlinnia v Ukraini. [History of public administration in Ukraine]. Kyiv: TOV «NVP «Interservis», 2013. 292 s. [in Ukrainian].
27. Utrekhtska deklaratsiia pro dobre mistseve ta rehionalne vriaduvannia v nespokiinyi chas: problemy zmin. (2009) [Trecht Declaration on Good Local and Regional Governments in Troubled Times: Problems of Change]. Ukhvalena 17.11.2009 r. 16-oiu sesiieiu konferentsii Yevropeiskykh ministriv, vidpovidalnykh za mistseve i rehionalne upravlinnia. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a16#Text [in EU].
28. Chechelnytska H. Utvorennia nezaleznoi Ukrainy ta yii yurydychne oformlennia. (2021) [Formation of independent Ukraine and its legal registration]. *Litopys Volyni. Vseukrainskyi naukovyi chasopys*. Chys. 25. 2021. S. 69–73. [in Ukrainian].
29. Akimova L., Khomiuk N., Bezena I., Lytvynchuk I., Petrova O. (2020) Planning of Socio-Economic Development of the Territories (Experience of European Union). *International Journal of Management (IJM)*. Volume 11, Issue 4, April 2020, pp. 638–646. [in Indiya].
30. Kryshstanovych M., Petrovskiy P., Khomyshyn I., Bezena I., Serdechna I. (2020) Peculiarities of Implementing Governance in the System of Social Security. *Business, Management and Education*. 18 (1), s. 142–156. URL: <https://doi.org/10.3846/bme.2020.12177> [in Romanian].

УДК 37.091.4:159.9:3(477.63)

Становлення та розвиток психологічної служби в системі освіти Дніпропетровської області: історико-правовий аспект

ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGICAL SERVICE IN THE EDUCATION SYSTEM OF DNIPROPETROVSK REGION: HISTORICAL AND LEGAL ASPECT

САВЕЛЬЄВА Наталія – аспірантка кафедри публічного управління та права, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна, завідувач, Дніпропетровський обласний навчально-методичний центр психологічної служби системи освіти, вул. Паторжинського, 13А, м. Дніпро, 49044, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8061-2178>

DOI <https://doi.org/10.54891/2786-6998-2022-1-2>

SAVIELIEVA Natalia – postgraduate student of the Public Administration and Law Department, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» Dnipropetrovsk Regional Council, head, Dnipropetrovsk Regional Training and Methodological Center for Psychological Service of the Education System, 13A Patorzhynskiy Street, Dnipro, 49044, Ukraine

Анотація. Децентралізація в управлінні освітою, розширення прав і можливостей об'єднаних територіальних громад щодо впливу на освітній процес спонукають фахівців психологічної служби суттєво переглянути організаційні форми, науково-методичне забезпечення, зміст і напрями своєї роботи з психологічного і соціально-педагогічного супроводу всіх учасників освітнього процесу. Ефективність і дієвість освітніх реформ у значній мірі залежить від ефективності їх психологічного забезпечення адже саме психологічна служба має можливості визначення рівнів і особливостей індивідуального розвитку здобувачів освіти та застосування дієвих інструментів корекції змісту і напрямів цього розвитку в освітньому процесі. Важливо також розуміти, що Концепцією Нової української школи одним із державних пріоритетів в освіті визначено особистісно орієнтоване навчання і виховання, що вимагає психологізації освітнього процесу шляхом підвищення психологічної компетентності адміністрації, педагогів, батьків. Значна роль у вирішенні цього завдання належить психологічній службі системи освіти. У Дніпропетровській області спостерігається позитивна тенденція щодо її розвитку. У статті розглянуто особливості становлення та розвитку психологічної служби в системі освіти Дніпропетровщини. Висвітлено історико-правовий аспект формування структури, організації, системи, основних нормативних документів, що регламентують діяльність психологічної служби в системі освіти Дніпропетровської області. Здійснено аналіз історичного становлення психологічної служби системи освіти Дніпропетровської області та надано характеристику основним концептуальним та методичним підходам до реалізації ідеї цілісного дослідження особистості дитини та закономірностей її розвитку на кожному з визначених етапів становлення. Характеризуючи сучасний стан розвитку обласної психологічної служби автором виокремлено ряд основних тенденцій та запропоновано шляхи подальшого розвитку і вдосконалення психологічної служби системи освіти Дніпропетровської області на основі розуміння її як єдиної системи, що забезпечує психологічний супровід освітнього процесу. Проведене дослідження дозволило визначити етапи становлення та перспективи розвитку психологічної служби закладів освіти Дніпропетровської області у сучасних умовах їх реформування; підкреслити необхідність розвитку психологічної служби як інструменту якісних змін у системі освіти. **Ключові слова:** психологічна служба, практичний психолог, соціальний педагог, психологічний супровід, профілактика, надання допомоги.

Summary. Decentralization in education management, empowerment of united territorial communities to influence the educational process encourage psychological professionals to significantly reconsider organizational forms, scientific and methodological support, content and directions of their work on psychological and socio-pedagogical support of all participants in the educational process. The effectiveness and efficiency of educational reforms largely depends on the effectiveness of their psychological support because it is the psychological service has the ability to determine the levels and characteristics of individual development of students and use effective tools to correct the content and directions of this development in the educational process. It is also important to understand that the Concept of the New Ukrainian School defines personally oriented education and upbringing as one of the state priorities in education, which requires the psychologization of the educational process by increasing the psychological competence of the administration, teachers, and parents. A significant role in solving this task belongs to the psychological service of the education

system. In the Dnipropetrovsk region, there is a positive trend in its development. It is also important to understand that the Concept of the New Ukrainian School defines personally oriented education and upbringing as one of the state priorities in education, which requires the psychologization of the educational process by increasing the psychological competence of the administration, teachers, and parents. A significant role in solving this task belongs to the psychological service of the education system. In the Dnipropetrovsk region, there is a positive trend in its development. The article considers the peculiarities of the formation and development of psychological services in the education system of Dnipropetrovsk region. The historical and legal aspect of the formation of the structure, organization, system, basic regulations governing the activities of the psychological service in the education system of Dnipropetrovsk region is highlighted. The analysis of the historical formation of the psychological service of the education system of Dnipropetrovsk region and the characteristics of the main conceptual and methodological approaches to the idea of a holistic study of the child's personality and patterns of its development at each stage of formation. Describing the current state of development of the regional psychological service, the author highlights a number of major trends and suggests ways to further develop and improve the psychological service of education in Dnipropetrovsk region based on understanding it as a single system that provides psychological support of the educational process. The study allowed to determine the stages of formation and prospects for the development of psychological services of educational institutions of Dnipropetrovsk region in the current conditions of their reform; emphasize the need to develop psychological services as a tool for qualitative change in the education system.

Key words: *psychological service, practical psychologist, social psychologist, psychological support, prevention, assistance.*

Вступ. Психологічна служба в системі освіти Дніпропетровської області – це сукупність закладів, установ, підрозділів і посад, що складають єдину систему, основу якої становлять фахівці у сфері практичної психології та соціальної педагогіки. Діяльність психологічної служби в області координує Дніпропетровський обласний навчально-методичний центр практичної психології і соціальної роботи.

Психологічна служба Дніпропетровщини відзначила тридцятиріччя свого існування в складних соціально-політичних умовах. В результаті російської агресії область приймає внутрішньо переміщених осіб, серед яких багато дітей, є загиблі і поранені. Перед практичними психологами і соціальними педагогами постали непрості виклики – надати психологічну допомогу постраждалим людям, методично і практично підтримати колег з інших відомств, громадських організацій, волонтерів. До вже існуючих, традиційних для освітян проблем – адаптації дитини до навчання і навчального закладу, просвітницька робота з усіма учасниками освітнього процесу, профілактика девіантної поведінки, корекція поведінки і розвитку дитини додалися ще й проблеми роботи з психологічною травмою, горем, проблеми емоційного вигорання тощо. За цей час вона успішно пройшла етапи становлення, розкриття власних можливостей, пошуку найоптимальніших форм та методів психологічної допомоги.

Основною метою діяльності психологічної служби є сприяння створенню умов для соціального та інтелектуального розвитку здобувачів освіти, охорони психічного здоров'я, формування безпечного освітнього середовища для максимальної реалізації внутрішнього потенціалу всіх учасників освітнього процесу, виконання освітніх і виховних завдань закладів освіти.

Аналіз останніх досліджень. Становлення психологічної служби пов'язано з іменами видатних науковців і організаторів освіти В. Г. Панка, О. В. Киричука, В. Г. Кременя, С. Д. Максименка, В. О. Моляко, І. І. Цушка, Т. С. Яценко та багатьох інших. Діяльність психологічної служби забезпечує практичну реалізацію в

освітньому процесі принципів гуманізму і дитиноцентризму, індивідуальний і особистісний підходи до кожного здобувача освіти, сприяє захисту фізичного, психічного і соціального здоров'я та підвищенню психологічної культури суспільства в цілому.

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати історію становлення психологічної служби системи освіти та дати характеристику основним концептуальним та методичним підходам до реалізації ідеї цілісного дослідження особистості дитини та закономірностей її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до п. 1 статті 76 Закону України «Про освіту» у системі освіти діє психологічна служба, Положення про яку затверджує центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, згідно з п. 2 статті 54 педагогічні працівники зобов'язані захищати здобувачів освіти під час освітнього процесу від будь-яких форм фізичного та психологічного насильства, приниження честі та гідності, дискримінації за будь-якою ознакою. Наявність психологічної служби в закладах освіти чітко регламентована на законодавчому рівні, а необхідність функціонування психологічної служби підтверджує кількість звернень усіх учасників освітнього процесу до її працівників, яка з кожним роком збільшується.

У сучасних роботах В. Г. Панка виокремлені шість основних етапів розвитку психологічної служби, «кожен із яких має свої особливості, а саме: певні теоретико-методологічні засади, зміст, підходи до організації та оцінювання результатів діяльності, наукову і практичну значущість» [7, с. 91].

1 – доорганізаційний етап (кінець XIX – початок XX ст.). Особливістю цього етапу є напрацювання методик практичної роботи психолога та розуміння необхідності його постійної практичної роботи у закладах, установах, підприємствах.

Методики практичної психосоціальної роботи були створені в результаті здійснення експериментальної роботи дослідників, що займалися прикладними проблемами (Г. Мюнстерберг, В. Бехтерев, Дж. Дьюї,

О. Лазурський та ін.). Одночасно виникає ідея про необхідність постійного психологічного супроводу інновацій у різних сферах суспільного виробництва та суспільного життя.

Реалізація професійного супроводу психологічних інновацій на ранніх своїх етапах здійснювалась шляхом створення товариств, спілок, професійних асоціацій. Зазначимо, до слова, що у розвинутих країнах і досі професійні асоціації психологів відіграють дуже значну роль у впровадженні психологічних знань і методик в суспільну практику.

2 – організаційний (20–30 рр. ХХ ст.). Наприкінці 20-х років починають створюватись відповідні служби у державних установах – лабораторії наукової організації праці на виробництві, педологічні служби в системі освіти, охорони здоров'я, на транспорті, відділення, відділи та інститути у системі вищої освіти, відповідні лабораторії у збройних силах і органах внутрішніх справ. Це створення підтверджено відповідними наказами і постановами уряду, введенням відповідних нормативів, штатних одиниць тощо.

3 – адміністративна заборона; існування окремих елементів (30-ті – 80-ті роки). Цей етап обумовлений створенням і всевладдям радянської адміністративної системи яка не передбачала ніяких інших методів роботи з людьми крім адміністративно-ідеологічних. У радянській системі окрема людина розглядалась як гвинтик єдиного державного механізму і, тому, плюралізм думок, індивідуальний підхід і т. п. були не тільки непотрібні, а й шкідливі.

У повоєнні роки, поступово, в основному під впливом технічної революції та умовами протистояння з «капіталістичним світом», виникла необхідність врахування «людського фактору» в роботі технічних систем, – атомні електростанції, літаки, зброя різних видів, системи наведення тощо. У зв'язку з такою необхідністю в окремих, як правило – «закритих», установах виникають відповідні лабораторії і відділи. Поступово відроджуються ергономіка, психологія праці, спортивна, клінічна і юридична психологія.

4 – відродження, другий доорганізаційний етап (1985 – 1991 рр.). Цей етап пов'язаний з деградацією та руйнуванням радянської адміністративно-політичної системи. Поступово держава втрачає важелі управління суспільними процесами, відкриваються кордони, знову виникає плюралізм суспільної думки. У цей час знову відроджуються ідеї про необхідність психологічного забезпечення суспільних процесів, про індивідуальний підхід до кожної особистості, про врахування і використання внутрішнього потенціалу людини на виробництві та суспільному житті. Знову постає питання про необхідність створення психологічних служб. З'являються проекти та деякі законодавчі акти, що кладуть початок створенню психологічних служб в нових історичних умовах.

5 – другий організаційний етап (1991 – 2004 рр.). Початок цього етапу ознаменовано здобуттям Україною незалежності та необхідністю створення самостійної держави. У цей період було розпочато створення відомчих психологічних служб та громадських спілок, товариств і комерційних організацій, що надають

психологічні послуги. Так, у 1990 році було створено Товариство психологів України, у 1991 році започатковано психологічну службу в системі освіти, у 1993 – психологічну службу в збройних силах, у 1994 році – створено мережу центрів соціально-психологічної реабілітації населення, що постраждало внаслідок Чорнобильської катастрофи, у 1998 – психологічну службу в органах внутрішніх справ.

При цьому вибухоподібно зросла кількість вищих навчальних закладів, як приватних, так і державних, що здійснюють підготовку психологів, соціальних працівників і соціальних педагогів. Постає нагальна необхідність методичного забезпечення і теоретичного осмислення діяльності психологічних служб.

При всіх, притаманних цьому періодові, коливаннях і нестійкості психологічних структур (одні відкривались, інші – закривались або перепрофілювались) головним результатом можна вважати законодавче оформлення діяльності психологічних служб, унормування статусу їх працівників, визначення функцій і повноважень.

6 – сталий розвиток (з 2004 р.). Самий початок ХХІ століття ознаменований для практичних психологів сталим розвитком психологічних служб. Практично усі відомчі психологічні служби пройшли період юридичного і організаційного оформлення, визначення змісту і основних завдань своєї діяльності, побудови організаційних структур та системи підвищення кваліфікації і атестації спеціалістів.

Психологічна служба системи освіти Дніпропетровської області є складовою частиною психологічної служби системи освіти України.

Створення психологічної служби в системі освіти Дніпропетровської області розпочалося у 1991–1992 навчальному році, коли, відповідно до наказу Міністерства освіти України «Про розвиток практичної психології в системі освіти», у навчальні заклади була введена посада психолога. За 30 років свого існування психологічна служба Дніпропетровської області пройшла декілька етапів розвитку.

І етап – 1991 – 1996 – етап становлення психологічної служби. Подіями, що визначали розвиток обласної психологічної служби, було проведення Першої всеукраїнської конференції з практичної психології (м. Луцьк, 11–14 листопада 1991 року) та прийняття у 1993 році «Положення про психологічну службу в системі освіти України», яке визначало сферу діяльності, права та функціональні обов'язки її ланок, а психологи стали називатися «практичними». За цей період практичні психологи почали працювати майже в усіх містах та деяких сільських районах області. Посаду практичного психолога було введено в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах, в закладах освіти нового типу, в спеціальних освітніх закладах.

На базі Дніпропетровського національного університету розпочалась підготовка та перепідготовка практичних психологів. Питання організації та науково-методичного забезпечення психологічної служби вирішувала кафедра психології і педагогіки Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (ДОШПО) на чолі з Крамаренко

Світланою Григорівною, у структурі якої було створено Кабінет соціально-психологічних проблем, в якому працювали Подолянчук Олена Леонідівна, Гальцева Тетяна Олексіївна, Покидько Федір Павлович.

За цей період значно збільшилась кількість практичних психологів. Так, у 1994 році працювало 140 практичних психологів, а на початку 1996 року – близько 300 фахівців. У зв'язку з цим виникла потреба створення обласної психологічної служби на єдиних засадах.

II етап – 1996 – 2001 – етап самоствердження. На його перебіг вплинуло дві події. Перша – позитивна: прийняття у 1996 році доповнень до Закону України «Про освіту», статтю 21 (Психологічна служба в системі освіти) якого було визначено, що за своїм статусом практичні психологи належать до педагогічних фахівців. Друга – негативна, коли у цьому ж році були прийняті Тимчасові типові штатні нормативи загальноосвітніх навчально-виховних закладів, внаслідок яких ситуація в психологічній службі значно погіршилась. Майже на 50% було скорочено посади практичних психологів.

Чисельність кадрового складу служби скоротилась до 130 осіб. З метою збереження психологічної служби та її подальшого розвитку, керуючись документами Міністерства освіти України щодо створення Центрів практичної психології, у січні 1996 року було засновано Обласний психолого-медико-педагогічний центр. До його штату введено посади методистів-психологів та створено психолого-методичну службу. Відповідно у містах та районах області були призначені методисти районних та міських відділів освіти, відповідальні за роботу психологічної служби.

Водночас була введена посада головного психолога області при управлінні освіти обласної державної адміністрації, яку з 1996 по 2001 рік обіймала Гавяда Вікторія Вікторівна. Таким чином, була створена регіональна структура управління та науково-методичного забезпечення діяльності психологічної служби Дніпропетровської області.

Починаючи з 1996 року були розроблені такі нормативно-правові документи, як: Регіональне положення про психологічну службу системи освіти; посадові обов'язки методиста з психологічної служби; єдині вимоги до планування та ведення документації практичного психолога/соціального педагога; затверджені програми з психології та інше. Також була розроблена система роботи з методистами-психологами районних та міських відділів освіти, яка реалізувалась через такі форми роботи, як наради, семінари, семінари-практикуми, консультативно-методичні виїзди до міст та районів області. Як наслідок, за період з 1997 року по 2001 рік збільшилась чисельність психологічної служби до 280 осіб.

III етап – 2001 – 2008 – етап поступового розвитку, розпочався у жовтні 2001 року, коли обласним управлінням освіти і науки Дніпропетровської облдержадміністрації було прийнято рішення реорганізувати психолого-методичну службу Обласного психолого-медико-педагогічного центру в Обласний навчально-методичний центр практичної психології і соціальної

роботи, який очолив Мушинський Віктор Петрович. Таким чином, було створено основну організаційно-методичну ланку обласної психологічної служби, на яку покладено здійснення організаційно-координаційних та навчально-методичних функцій у галузі практичної психології і соціальної роботи. В основу діяльності Центру було закладено принцип співробітництва та взаємодії з усіма державними та громадськими установами, зацікавленими у розвитку практичної психології та підвищенні психологічної культури населення.

За період з 2001 по 2007 рік відбулось значне розширення мережі психологічної служби – практично в усіх містах та в усіх сільських районах області були створені відповідні психологічні служби. Ставки практичних психологів і соціальних педагогів почали вводитись у професійно-технічних навчальних закладах, у позашкільних та вечірніх освітніх закладах, у ВУЗах I-II рівнів акредитації.

Значною мірою цьому процесу сприяло прийняття регіональної Програми розвитку психологічної служби на період до 2008 року (наказ головного управління освіти і науки від 30.12.2004 № 939), впровадження профілактичної моделі психологічного супроводу в освітніх навчальних закладах та системи психодіагностичного моніторингу. На цьому етапі була остаточно сформована система навчально-методичної роботи з психологічними кадрами у циклічному режимі, налагоджена робота методичних об'єднань практичних психологів і соціальних педагогів. За цей період втричі збільшився кількісний склад психологічної служби – від 311 осіб у 2002 році до 982 у 2007 році.

Суттєво поліпшилось методичне забезпечення діяльності практичних психологів і соціальних педагогів. Так, фахівцями обласного навчально-методичного центру практичної психології і соціальної роботи були розроблені і надруковані такі методичні посібники, як «Збірник нормативно-правових документів психологічної служби системи освіти», «Психодіагностичні мінімуми в загальноосвітній школі», «Психологічний портрет педагога», «Профілактика педагогічного стресу», «Психолого-медико-педагогічний консиліум в закладах освіти», «Методичне забезпечення діяльності психологічної служби» та інші.

Підвищився рівень професійної майстерності практичних психологів і соціальних педагогів. Про це свідчать наслідки атестації практичних психологів та соціальних педагогів на вищу кваліфікаційну категорію та результати обласного конкурсу психологічного супроводу в закладах освіти, який проводився у 2006–2007 навчальному році з нагоди 15-річчя психологічної служби Дніпропетровської області.

Кращі методичні розробки учасників конкурсу та презентації досвіду роботи фахівців, що атестувались у 2007 році, склали основу методичного збірника «З досвіду роботи практичних психологів і соціальних педагогів». Його видання стало надбанням усіх етапів становлення і розвитку психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини за 15 років її функціонування.

IV етап – 2008 – 2016 – етап сталого розвитку. Його основною ознакою є планування діяльності психологічної служби на певний період. Розвиток психологічної служби відбувався у відповідності до Плану заходів щодо розвитку психологічної служби системи освіти Дніпропетровської області на період до 2012 року (наказ головного управління освіти і науки від 12.12.2008 № 1056), Плану додаткових заходів щодо розвитку психологічної служби системи освіти Дніпропетровської області (наказ головного управління освіти і науки від 20.10.2010 № 840), Плану заходів щодо розвитку психологічної служби системи освіти Дніпропетровщини на період до 2017 року (наказ департаменту освіти і науки від 25.09.2013 № 723/0/212-13). Прийняті нормативно-правові акти сприяли збільшенню кількісного складу психологічної служби та підвищенню ефективності її діяльності.

Динаміка чисельності практичних психологів і соціальних педагогів

Навчальний рік	Загальна кількість	К-сть практичних психологів	К-сть соціальних педагогів
2007 – 2008	982	742	240
2008 – 2009	1093	804	289
2009 – 2010	1170	841	329
2010 – 2011	1304	916	388
2011 – 2012	1323	933	390
2012 – 2013	1463	1012	451
2013 – 2014	1467	1033	434
2014 – 2015	1443	1006	437

Для покращення методичного забезпечення фахівцями обласного НМЦ практичної психології і соціальної роботи була розроблена і впроваджена інтегрована модель психологічного супроводу навчально-виховного процесу на рівні району / міста та навчального закладу. Започатковано і проведено три обласні конкурси «Психолог року – 2009, 2012, 2015». У 2009 році розпочато видання щорічного інформаційно-методичного вісника «Психологічна служба».

У вересні 2011 року, з нагоди 20-річчя психологічної служби Дніпропетровщини, було проведено Фестиваль професійних досягнень практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти.

У січні 2012 року, відповідно до Плану додаткових заходів, було створено психологічну лабораторію Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти (директор Василенко В. М.) на чолі з Піковець Лариною Григорівною. До її складу увійшли фахівці з п'яти професійно-технічних навчальних закладів, на базі яких протягом 2012–2013 років відбувалась розробка і апробація базового компоненту роботи психологічної служби в умовах професійно-технічних навчальних закладів.

21–22 листопада 2012 року на базі Дніпропетровського обласного методичного психолого-медико-педагогічного центру Українським науково-методичним центром практичної психології і соціальної роботи за участю співробітників Дніпропетровського обласного навчально-методичного центру практичної психології

і соціальної роботи та Дніпропетровської обласної психолого-медико-педагогічної консультації була проведена Всеукраїнська науково-практична конференція «Мультидисциплінарний підхід як методологічна основа інклюзивного навчання».

Починаючи з 2013 року у практику діяльності практичних психологів впроваджено щорічне проведення Тижня психології та Дня психологічного здоров'я в закладах освіти Дніпропетровщини.

V етап – 2016 – 2021 – етап розвитку в умовах освітніх реформ. Його основною ознакою є здійснення діяльності в умовах концепції Нової української школи та децентралізації системи управління освітою. Основні зусилля спрямовані на забезпечення ефективного психологічного супроводу в період нестабільності та невизначеності. Певним чином це вплинуло на кадровий склад психологічної служби Дніпропетровщини. Простежується тенденція від зменшення до поступового збільшення чисельності практичних психологів і соціальних педагогів за останні 5 років.

Динаміка чисельності практичних психологів і соціальних педагогів за 2016–2021 р.р.

Навчальний рік	Загальна кількість	К-сть практичних психологів	К-сть соціальних педагогів
2016 – 2017	1524	1039	485
2017 – 2018	1494	1055	395
2018 – 2019	1421	1021	400
2019 – 2020	1424	1039	385
2020 – 2021	1481	1089	392

Нестабільним є також показник забезпечення закладів освіти ставками практичних психологів та соціальних педагогів. Так, відповідно до нормативної потреби заклади освіти Дніпропетровської області станом на 01 червня 2021 року забезпечені на 55,5% ставками практичних психологів і соціальних педагогів. Тоді як у 2019 – 2020 навчальному році цей показник дорівнював 51%.

Продовжується реформування методичної служби системи освіти. Триває період організації Центрів професійного розвитку педагогічних працівників. У більшості міст та об'єднаних територіальних громад тимчасово відсутні відповідальні особи за організацію роботи психологічної служби.

В таких умовах питання організації та забезпечення належного науково-методичного супроводу діяльності практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти набуває пріоритетного значення. Значно зростає роль професійних спільнот, тобто методичних об'єднань щодо підвищення рівня професійної компетентності практичних психологів та соціальних педагогів. Головною метою є не лише надання реальної, дієвої допомоги працівникам служби у розвитку їх професійної майстерності, але й емоційна підтримка спеціаліста, збереження професійного благополуччя, допомога у визначенні перспектив власної професійної реалізації у повному обсязі, створення умов для її досягнення. Про це красномовно свідчить кількість звернень до

**Кількість звернень щодо методичної підтримки
та розвитку професійної компетентності педагогічних працівників**

Надавачі послуг	Кількість звернень			
	2016–2017 н.р.	2017–2018 н.р.	2018–2019 н.р.	2019–2020 н.р.
Центр практичної психології та соціальної роботи	4724	5141	4651	8006

обласного навчально-методичного центру практичної психології і соціальної роботи співробітників психологічної служби.

Майже вдвічі (на 5129 звернень) збільшилося охоплення педагогічних працівників області заходами з підвищення професійної компетентності у зв'язку із збільшенням потреби в професійних знаннях зі спеціальної педагогіки і психології, а також за рахунок запровадження дистанційних форм роботи. Істотне збільшення кількості звернень у 2019–2020 навчальному році спостерігається в роботі Центру практичної психології та соціальної роботи.

З метою забезпечення системного підходу у роботі психологічної служби впроваджені циклограми діяльності практичних психологів і соціальних педагогів закладів дошкільної та загальної середньої освіти, спеціальних та професійно-технічних закладів освіти, закладів передвищої фахової освіти; розроблена модель професійного розвитку спеціаліста, впроваджені професійно-кваліфікаційні картки спеціаліста, що атестується; визначено етапи динаміки працездатності у циклічному режимі.

В умовах застосування дистанційної форми освітнього процесу значно зросла потреба в оволодінні та використанні інформаційно-комунікаційних технологій в роботі спеціалістів психологічної служби.

Для надання інформаційно-методичної підтримки співробітникам психологічної служби у 2018 році на платформі Facebook створено віртуальне обласне методичне об'єднання «ОМО Домінанта». Складовими професійного Інтернет-простору є також Сайт, сторінка ОМО «Домінанта», електронний журнал «Інсайт», вебінари, онлайн-конференції, офлайн простір (Viber, messenger, WhatsApp). Так, на сторінці ОМО «Домінанта» викладено 758 постів. Започатковано курс «Інформаційно-комунікаційні технології у роботі спеціаліста психологічної служби», учасниками якого вже стали 264 спеціалісти.

Започатковано і таку форму онлайн-спілкування, як Інструментальний практикум. Під час практикуму спеціалісти служби, які атестуються мають можливість презентували свій досвід роботи для колег.

Характеризуючи сучасний стан розвитку обласної психологічної служби, необхідно виокремити ряд основних тенденцій:

1) нерівномірність розвитку мережі психологічної служби як на рівні міст і районів, так і на рівні закладів освіти різних типів;

2) нестабільність організаційно-методичного менеджменту діяльності міських психологічних служб та психологічних служб територіальних громад;

3) оновлення нормативно-методичного забезпечення з питань алгоритмів діяльності, ведення документації,

діагностичного та корекційного інструментарію;

4) переважання проблемно-орієнтованої моделі психологічного і соціально-педагогічного супроводу над системно-профілактичною;

5) необхідність впровадження об'єктивних критеріїв оцінки ефективності і результативності роботи практичних психологів і соціальних педагогів, що суттєво впливає на підвищення якості їх роботи.

Виходячи із зазначених тенденцій і існуючих проблем, найбільш актуальними напрямками подальшого розвитку можна визначити такі, як:

1. Реорганізація мережі психологічної служби у відповідності до процесу децентралізації на основі оновленої організаційно-структурної моделі методичного супроводу професійної діяльності практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти різних типів.

2. Створення єдиного інформаційно-методичного простору для забезпечення структурності і цілісності функціонування обласної психологічної служби, системності і комплексності у наданні психологічної і соціально-педагогічної допомоги, безперервної методичної підтримки фахівців психологічної служби у міжкурсний та міжатестаційний період.

3. Оптимізація базового компоненту професійної діяльності практичних психологів і соціальних педагогів на основі інтегрованої моделі психологічного супроводу: форми документації, діагностичні методики, корекційно-розвивальні програми, циклограма та алгоритми діяльності.

4. Впровадження професійного стандарту «Практичний психолог закладу освіти» у роботу психологічної служби та розвиток професійних компетентностей у відповідності до трудових функцій.

5. Подальша розробка об'єктивних критеріїв оцінки ефективності і результативності роботи практичних психологів і соціальних педагогів, методичних об'єднань, районно-міських психологічних служб.

Висновки. Підсумовуючи історико-психологічний аналіз проблем розвитку прикладної психології, маємо можливість констатувати що психологічна теорія і психологічна практика, складаючи до певної міри цілісність, породили необхідність виникнення прикладної психології як науково-практичної дисципліни яка відіграє функцію опосередкування результатів теоретико-експериментальних досліджень і досвіду психологічного практикування.

Усе сказане доводить, що психологічна служба стала невід'ємною частиною освітньої галузі, вона суттєво впливає на навчально-виховний процес, покращує самопочуття і захищає психічне і соціальне здоров'я усіх його учасників і виявилася здатною професійно відповісти на виклики сьогодення.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент професійної діяльності практичного психолога ПТНЗ: метод. посіб. / Мушинський В. П., та ін. Дніпро: 2014. 87 с.
2. Мушинський В. П. Етапи становлення і розвитку психологічної служби системи освіти Дніпропетровської області. *Психолог. Шкільний світ*. 2010. № 34. С. 3–6.
3. Панок В. Г., Лунченко Н. В. Становлення психологічної служби системи освіти в контексті суспільних трансформацій в Україні. URL: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1450980> (дата звернення: 04.05.2022).
4. Панок В. Г. Психологічна служба у системі освіти України: 30 років становлення. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/15458-Текст%20роботи-26708-1-10-20211026.pdf> (дата звернення: 05.07.2022).
5. Положення про психологічну службу у системі освіти України від 22.05.2018 № 509 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18> (дата звернення: 04.05.2022).
6. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 04.05.2022).
7. Психологічна служба: підручник / за заг. наук. ред. В. Г. Панок, А. Г. Обухівська, В. Д. Острова та ін. Київ: Ніка-Центр, 2016. 362 с.
8. Психологічна служба в системі освіти: курс лекцій / укладач І. С. Загурська. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 166 с.

References

1. Mushynskyy V. P. (ed.) (2014) Bazovyy komponent profesijnoji dijajlnosti praktychnogho psykholoha PTNZ: metodychnyj posibnyk. [The basic component of the professional activity of a practical psychologist of PTNS]. Dnipro, 87 s. [in Ukrainian].
2. Mushynskyy V. P. (2010) Etapy stanovlennja i rozvytku psykholohichnoji sluzhby systemy osvity Dnipropetrovsjkoji oblasti. [Stages of formation and development of the psychological service of the education system of the Dnipropetrovsk region]. *Psykhologh. Shkilnyj svit*. Vol. 34, pp. 3–6 [in Ukrainian].
3. Panok V. Gh., Lunchenko N.V. Stanovlennja psykholohichnoji sluzhby systemy osvity v konteksti suspilnykh transformacij v Ukrajinі. [Formation of the psychological service of the education system in the context of social transformations in Ukraine.] URL: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1450980> (accessed: 04.05.2022) [in Ukrainian].
4. Panok V. Gh. Psykhologhichna sluzhba u systemi osvity Ukrajinі: 30 rokiv stanovlennja. [Psychological service in the education system of Ukraine: 30 years of formation.] URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/15458-Текст%20роботи-26708-1-10-20211026.pdf> (accessed: 05.07.2022) [in Ukrainian].
5. Polozhennja pro psykholohichnu sluzhbu u systemi osvity Ukrajinі vid 22.05.2018 № 509 [Regulations on psychological service in the education system of Ukraine dated May 22, 2018 No. 509] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18> (accessed: 04.05.2022) [in Ukrainian].
6. Pro osvitu Zakon Ukrajinі vid 05.09.2017 № 2145-VIII [Law of Ukraine «On Education» dated 05.09.2017 No. 2145–VIII] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (accessed: 04.05.2022) [in Ukrainian].
7. Panok V. Gh. (ed.) A. Gh. Obukhivjska, V. D. Ostrova ta in. (2016) Psykhologhichna sluzhba: pidruch. [Psychological service: assistant.] Kyiv: Nika-Centr [in Ukrainian].
8. Zaghursjka I. S. (ed.) (2015) Psykhologhichna sluzhba v systemi osvity: kurs lekcij [Psychological service in the education system: a course of lectures] Zhytomyr: Vydavnyctvo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].

УДК 351.85(477)

Генезис організаційно-правового забезпечення державного управління сферою культури на теренах України

THE GENESYS OF LEGAL AND STRUCTURAL SUPPORT OF THE STATE CULTURE MANAGEMENT IN UKRAINE

ЯШИНА Олена – аспірантка кафедри публічного управління та права, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4972-749X>

DOI <https://doi.org/10.54891/2786-6998-2022-1-3>

YASHYNA Olena – postgraduate student of the Public Administration and Law Department, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» Dnipropetrovsk Regional Council, 70, st. Volodymyr Antonovych, Dnipro, 49006, Ukraine

Анотація. У публікації розглянуто розвиток сфери культури на державному рівні управління, зокрема, державні програмами економічного і соціального розвитку України, програмами діяльності Кабінету Міністрів України, цільові програмами у сфері культури за доби незалежності держави. Основна увага спрямовується на здійснення порівняльно-історичного аналізу змісту та організаційно-правового забезпечення державного управління сферою культури на теренах України. Розкрито основні проблеми нормативно-правового та фінансового забезпечення розвитку сфери культури в умовах трансформаційних перетворень. Висвітлено сутність понять «державне управління», «сфера культури», «культура». Досліджено проблематику державного управління у сфері культури в соціальному, духовному, гуманітарному, організаційному аспектах і визначено галузь культури як невід’ємний складник повноцінного розвитку особистості й суспільства в цілому. Саме культура є основою ідентифікації кожного громадянина і значущим важелем державної політики, сприяє розвитку національного світогляду. Модернізація у сфері культури України дозволить ефективно формувати українські культурні цінності, які є інвестуванням у майбутнє держави. Сьогодні сфера культури інтегрована в усі аспекти суспільного життя, економіки та політики, що зумовлює актуальність визначення напрямів реформування, вимагає певних зрушень у державному регулюванні сфери культури в Україні. Проаналізовано дисертаційні дослідження українських науковців, присвячені проблематиці розвитку державного управління у сфері культури, визначено методологічні і методичні підходи до формування стратегічних механізмів державного управління зазначеної сфери та реформаційний потенціал культурної політики держави. Основним напрямом подальших досліджень слід вважати розкриття змісту та характеру трансформаційних перетворень системи державного управління у галузі культури за доби незалежності України, визначення пріоритетних напрямів реформування сфери культури в нашій державі, окреслення сучасних тенденцій та перспектив розвитку державного управління культурою на регіональному рівні.

Ключові слова: державне управління, організаційно-правове забезпечення, сфера культури, державна політика, генезис.

Summary. The article considers sphere of cultural sphere development at the level of state management, besides, the state program of economical and social development in Ukraine, the programs of the Cabinet of Ministers of Ukraine, the target programs in the spheres of culture during the times of the State independence. It is also mainly focused on comparative historical analysis of the cultural content and organizational and legal support of culture state management on the territory of Ukraine. The main problems of regulatory, legal and financial support for the cultural development in the conditions of transformational changes are revealed. The essence of the concepts «state administration», «sphere of culture», «culture» is highlighted. The problems of state management in the cultural sphere in the social, spiritual, humanitarian, and organizational aspects were studied, and the cultural sphere was defined as an integral component of the full-fledged development of the individual and society as a whole. Culture itself is the basis for each citizen self-identification and is remains the significant lever of state policy providing its contribution to the development of the national outlook. Modernization in the cultural sphere of Ukraine will allow to effectively form Ukrainian cultural values as an investment to the future of the State. Today, the sphere of culture is integrated into all aspects of social life, economy and politics, which specifies the urgency of the reform direction determination, requires certain shifts in the state regulation of the cultural sphere in Ukraine. Dissertation studies of Ukrainian scientists devoted to the development of state management in the sphere of culture were analyzed. Methodological and methodical approaches to the formation of strategic mechanisms of state management in the specified sphere and the reformation potential

of the state's cultural policy were determined. The main direction of further research should be the transformational reform content and nature disclosure of the state management system in the field of culture during the period of Ukrainian independence, the determination of priority directions for reforming the sphere of culture in our country, modern trends and prospects for the development of state culture management at the regional level.

Key words: state management, organizational and legal support, cultural sphere, state policy, genesis.

Вступ. Сучасна соціокультурна ситуація характеризується складністю та поліаспектністю, що обґрунтовано поширенням глобальних проблем, кризою соціальних інститутів, трансформацією сфери життя людини. Дослідження історії прийняття правових актів з питань розвитку національної законодавчої та нормативної бази у галузі культури, здійснення періодизації організаційно-правового забезпечення державного управління у сфері, яка сприяє розвитку національного світогляду, уможливорює прогнози щодо вдосконалення визначених цілей у законодавчих, нормативних, програмних документах. Уряд відіграє ключову роль у процесі регулювання культурної сфери, створюючи передумови виховання, морально-етичного розвитку, формування суспільної свідомості, збагачення творчого потенціалу, самореалізації кожної особистості, чим забезпечує соціальний, політичний та економічний розвиток суспільства.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика розвитку державного управління у сфері культури викликає жвавий інтерес сучасних вітчизняних учених і висвітлена у дисертаційних дослідженнях О. Батіщевої, С. Дрожжиної, О. Задихайло, І. Ігнатченко, В. Карлової, О. Копієвської, Л. Максим'як, А. Мерзляк, О. Приходько, Н. Фесенко, що розкривають різні підходи.

Проблеми, пов'язані із питанням державного управління у сфері культури в соціальному, духовному, гуманітарному, організаційному аспектах тощо розглянуті у працях таких авторів як В. Андрущенко, Ю. Богуцький, О. Гриценко, О. Доманська, Г. Дутчак, М. Жулинський, Н. Кіналь, М. Култаєва, С. Кучин, В. Панченко, М. Семенова, Н. Сорокіна, Г. Скрипчук, О. Степанко, В. Шейко.

Мета статті. Дослідити генезис організаційно-правових засад державного управління у сфері культури в процесі реформ за добу незалежності України.

Виклад основного матеріалу. Питання вдосконалення дієвого правового механізму державного управління у сфері культури є нагальною потребою сьогодення в Україні та завжди гостро стояло на всіх державотворчих етапах. З часу прийняття Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року право на самовизначення народу уповноважена представляти Верховна Рада УРСР. Відповідно 19 червня 1991 року Верховною Радою України ухвалено концепцію нової Конституції, якою передбачена зміна підходів в організації державної влади, зокрема, здійснення виконавчої влади Президентом, віце-президентом, Кабінетом Міністрів України та державною адміністрацією. Знаменним є прийняття Акту проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, який є підґрунтям розвитку і відновлення української державності, відродження автентичних традицій українського народу, забезпечення руху держави до сучасних визнаних

цінностей функціонування громадянського суспільства та правової держави у процесі реформ в Україні.

Майбутнє нації та українського суспільства залежить від людських якостей молодого покоління незалежної України. Соціальний, культурний і духовний поступ людства відбувається через подолання складнощів, обумовлених духом часу та його рамковими умовами.

В Україні управління культурою здійснюється через органи державної влади, зокрема через Міністерство культури, інші центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані заклади. До проголошення незалежності України центральний орган влади з 1953 – 1991 діяв як Міністерство культури Української РСР.

За період незалежності України відбулося кілька реорганізацій міністерств із питань культури. Міністерство культури України існувало у період 1991 – 1995 та 2010 – 2019 років. Положенням, затвердженим у 1993 році функцією міністерства визначено реалізацію політики держави у сфері культури. Відповідно у наступний термін існування Міністерство культури України забезпечувало реалізацію політики держави у сфері культури і мистецтв, кінематографії, мовної політики та охорони культурної спадщини.

У 1995 – 2005 подібний орган влади функціонував під назвою «Міністерство культури і мистецтв України», згідно з положенням Міністерство є центральним органом влади, підвідомчим Кабінету Міністрів України, який реалізує політику держави у сфері культури і мистецтва, забезпечує керівництво у зазначеній сфері, відповідає за розвиток та координує діяльність закладів, що їй підпорядковані, сприяє реструктуризації економіки.

Міністерство культури і туризму України існувало у 2005 – 2010 роках як головний орган виконавчої влади із забезпечення проведення державної політики у сфері культури, туризму, мовної політики і є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань діяльності курортів.

З 2019 р. Міністерство культури України продовжило діяльність як Міністерство культури, молоді та спорту України, що реалізує державну політику відповідно і у сфері фізичної культури і спорту, національно-патріотичного виховання, популяризації України у світі інформаційної безпеки та суверенітету України, збереження національної пам'яті, музейної справи. на базі Міністерства інформаційної політики та у 2020 році було перейменовано на Міністерство культури та інформаційної політики України. Його визначено головним органом влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сферах телебачення, радіомовлення, інформації та видавництва. Міністерство частину функцій передає новоствореним центральним органам виконавчої влади – Державним агентствам.

Основні завдання, принципи та напрями державної політики у культурній сфері покладено прийняттям законодавчої бази, а саме «Основ законодавства України про культуру» у 1992 році, в загальних положеннях визначались різноаспектні засади регулювання суспільних відносин у даній сфері щодо створення, поширення, збереження та використання культурних цінностей. Доцільно акцентувати увагу на статті 15 документу, що окреслює формат забезпечення естетичного виховання громадян органами державного управління, закладами освіти, культури і мистецтва, творчими спілками тощо, які діють у сфері культури. Механізми фінансового забезпечення розвитку галузі окреслено статтею 23 і визначено його здійснення на нормативній основі за рахунок республіканського та місцевих бюджетів, коштів підприємств, організацій, громадських об'єктів тощо. Статтею 24 окреслено можливості створення республіканських та місцевих фондів розвитку культури [4].

Документ втратив чинність у 2011 році. На жаль фінансування за рахунок державного бюджету реалізовувалось за залишковим принципом, а щодо фінансування з місцевих бюджетів, у зв'язку з відсутністю відповідної законодавчо-нормативної бази, не було чітко визначено обсяги асигнувань, також не передбачалось і розподілу відповідальності за фінансування галузі між загальнодержавним і місцевим бюджетами. Протягом наступних років прийнято ряд законів, що регулюють відносини у різних галузях культурної сфери, але, за переконанням дослідників, у цей час чинне законодавче поле не створює сприятливих умов для її розвитку і відстає від її потреб [13, с. 4].

Для залучення додаткових надходжень і підтримки культурної сфери у 1997 році прийнято важливий документ Закон України «Про благодійництво і благодійні організації». Напрямок благодійництва та благодійної діяльності окреслив можливості сприяння розвитку культурної сфери, реалізації програм національно-культурного поступу, забезпечення доступу населення до культурних цінностей та художньої творчості; визначив організаційно-правові форми благодійних організацій. Проте Закон передбачав обмежені пільги для організацій, підприємців тощо, і це не захоувало спонсорів та меценатів (Закон утратив чинність у 2012 році) [5].

Прийняття Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 № 5073-VI розширює сфери та види благодійної діяльності, регулює діяльність відповідних організацій тощо, але є недосконалим і вимагає модернізації механізмів контролю за діяльністю благодійних організацій та осучаснення законодавчої бази [6].

Постановою Кабінету Міністрів Україну «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами культури і мистецтва, заснованими на державній на державній та комунальній формі власності» було прописано перелік платних послуг у закладах сфери культури, але прибутки не звільнялись від оподаткування, що зумовило виникнення неупорядкованості у механізмі позабюджетного фінансування. В Україні не були врегульовані на законодавчому рівні принципи змішаного фінансування у сфері культури,

а зміст діяльності органів державного управління не відповідає умовам соціокультурної реальності.

Сфера культури формує мету й цінності суспільного життя, є сукупністю закладів і заходів, які зумовлюють створення і збереження, засвоєння та поширення духовних і гуманітарних цінностей, що становлять культурні надбання людини і суспільства [16, с. 11].

Головним нормативним документом стосовно сфери культури в Україні є Конституція України, яка статтею 11 визначає: «Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України»; статтею 3 наголошує про забезпечення прав і свобод людини як головний обов'язок держави [1].

Культура як об'єкт державного управління, визначає сукупність різноманітних матеріальних, духовних надбань та віддзеркалює рівень розвитку певної людської спільноти; включає всі види мистецтва, культурну спадщину, як от: культурні цінності, науку, освіту цієї спільноти [8]. Головним орієнтиром культури є людина, її духовний розвиток та вдосконалення.

Слушним є визначення державного управління як організуючого і регулюючого впливу держави на суспільну життєдіяльність людей з метою її упорядкування, збереження, перетворення, що спирається на її владну силу [11, с. 150].

Відповідно до Закону України «Про культуру» статтею 3 визначено принципи державної політики у галузі культури, а саме:

- проголошення культури одним з чинних факторів автентичності українського народу;
- забезпечення умов створення єдиного культурного простору України, збереження цілісності та розвитку культури, захист культурної спадщини як основи національної самоідентифікації;
- гарантування свободи творчості, прав інтелектуальної власності, авторських, суміжних прав та прав громадян у сфері культури;
- забезпечення умов для творчого розвитку, підвищення культурного рівня й естетичного виховання громадян, доступності освіти у сфері культури для дітей та юнацтва;
- розширення можливостей отримання інвестицій, коштів від благодійництва, надання платних послуг та інших не заборонених законодавством джерел.

Зазначені принципи конкретизовано статтею 13, а саме: «Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування під час підготовки пропозицій щодо формування та здійснення державної політики у сфері культури повинні враховувати необхідність створення єдиного культурного простору України та збереження цілісності культури» [8].

Законодавство регулює діяльність у сфері художньо-естетичної освіти, спеціальної культурно-мистецької освіти, позашкільної освіти, педагогічної діяльності у закладах освіти сфери культури, художньої літератури, кінематографії, театрального, музичного, хореографічного, пластичного, образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва, архітектури, фотомистецтва,

дизайну, справедливо вважаючи освітню галузь невід'ємною частиною культурного генезису.

Основними напрями державної політики у сфері культури є:

- сприяння утвердженню гуманістичних ідей, стійких моральних засад у суспільному житті;
- створення умов для гармонійного розвитку особистості, підвищення культурного рівня, доступності освіти у сфері культури для дітей та юнацтва, задоволення культурних потреб українського народу, розвитку закладів культури незалежно від форм власності;
- визначення естетичного виховання дітей та юнацтва пріоритетом розвитку культури [8].

Сфера культури і мистецтва є об'єктом підтримки та регулюючого впливу з боку держави. Так однією із головних цілей Довгострокової стратегії розвитку української культури – стратегії реформ, є збереження та засвоєння кращого досвіду, поширення національного культурного продукту шляхом формування цілісного інформаційно-культурного простору; підтримка інновацій та креативних індустрій, метою яких є створення робочих місць через культурне, мистецьке або креативне вираження. Стратегія визначає основні напрями діяльності, які мають забезпечити сфері культури і творчості провідне місце в суспільно-економічному розвитку України [9].

«Довгострокова стратегія розвитку української культури – стратегія реформ» (розпорядження ухвалено 1 лютого 2016 р.) окреслює основні принципи, як-от: демократичність, компліментарну субсидіарність, міжкультурний діалог, децентралізацію менеджменту культури; операційні цілі у різних секторах культури. Визначає пріоритетні напрями модернізації державної підтримки культури; орієнтує на відкритість культурної системи до сучасних світових процесів, на удосконалення політики у сфері захисту культурної спадщини, на ефективну взаємодію розмаїття світових культур різних народів та просування національного культурного продукту задля утвердження української ідентичності та визнання її у світі, на забезпечення державної підтримки інновацій у сфері культури, креативних індустрій, на підтримку мистецьких проєктів, що відповідають викликам ХХІ століття [9].

Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо загальних засад надання населенню культурних послуг» у статті 1 доповнено наступним змістом: державну політику у сфері культури визначено як нормативно-правову, регуляторну та публічну діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, що спрямована на забезпечення культурних потреб громадян відповідно до пріоритетів суспільного розвитку.

Положення статті 3 відповідного Закону окреслює основні засади державної політики у сфері культури щодо створення умов задля утвердження у суспільному житті гуманістичних ідей і високих моральних цінностей, сприяння підвищенню культурного рівня та естетичного виховання громадян. Перелік пріоритетів державної політики зазначено статтею 4, як от: охорона культурної спадщини й культурних цінностей; естетичне виховання дітей та молоді; розвиток

мистецької освіти; охорона та підтримка культурного розмаїття як одного з домінуючих чинників сталого розвитку тощо [7].

У Конвенції про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження наголошено важливість ролі культурної взаємодії й творчості, які збагачують, оновлюють форми культурного самовираження, підвищують роль тих, хто бере участь у розвитку культури для прогресу суспільства в цілому [2].

Суспільство відзначено розмаїттям системи особистісних та групових ціннісних орієнтирів, що є суттєвим при формуванні ідеології державного управління, яке є віддзеркаленням загальноприйнятих ціннісних норм держави, цінностей, що мають формувати систему моральних орієнтирів для громадян і влади, визначають сфери та зміст взаємодії між ними [10, с. 43].

Головною метою у сфері культури незалежної України є культурна політика, що охоплює культурні аспекти всіх державних програм соціального, економічного, політичного, екологічного, національного розвитку, яка відповідає ідеям національно-культурного відродження.

З метою сприяння розвитку національної культури та мистецтва, створення умов для творчого, духовного розвитку та підвищення культурного рівня, інтелектуального ресурсу особистості у 2017 році заснований Український культурний фонд. Фонд реалізує програми, які дозволяють підтримувати не лише існуючі проєкти, а інноваційні культурні продукти. Метою фонду є популяризація культури та розповсюдження спільних цінностей в Україні.

Пріоритетні напрями дій щодо підтримки інновацій та розвитку сучасних культурних індустрій, культурного розмаїття та інтеграції української культури у світовий простір зазначені у Концепції Державної цільової національно-культурної програми на забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року [3].

Галузь культури є невід'ємним складником повноцінного розвитку особистості й суспільства в цілому. Саме культура є основою ідентифікації кожного громадянина і значущим важелем державної політики, сприяє розвитку національного світогляду. Модернізація у сфері культури України дозволить ефективно формувати українські культурні цінності, які є інвестуванням у майбутнє держави. Сьогодні сфера культури інтегрована в усі аспекти суспільного життя, економіки та політики, що зумовлює актуальність визначення напрямів реформування, вимагає певних зрушень у державному регулюванні сфери культури в Україні. Місією держави можна визначити задоволення культурних потреб людини – людини як громадянина з відповідним відчуттям норми, розвиненим художнім смаком, толерантним ставленням до інтересів інших, яка здатна забезпечити позитивний імідж держави.

Процес, який відбувається в Україні протягом останніх більш ніж двадцяти років є об'єктом постійного інтересу з боку вітчизняних учених. Проблематиці розвитку у сфері культури приділяють увагу українські

дослідники різних галузей, зокрема, і з державного управління. Науковцями визначено методологічні і методичні підходи до формування стратегічних механізмів державного управління зазначеної сфери та реформацийний потенціал культурної політики держави.

Наприклад В. Карлова у своїй дисертації «Державна політика у сфері культури: сутність та особливості реалізації в сучасних умовах» визначає пріоритетні напрямки розвитку соціокультурної ситуації в українському суспільстві. Аналізує протиріччя у реалізації державної політики у галузі культури, виокремлює недоліки її функціонування [12, с. 9]. Автор пропонує варіанти реформування державного управління культурою за умов проведення адміністративної реформи в державі.

Робота Н. Фесенко «Державне регулювання розвитку культури на регіональному рівні» є аналізом правового, організаційного та фінансового механізму регулювання розвитку культури. культури [15, с. 10].

В. Малімон у дисертації «Культурна політика держави як чинник реформування суспільства» зосереджує увагу на поняттях «культура» та «культурна політика» як багатовимірних категоріях. Також узагальнює досвід впровадження та реалізації культурної політики в Україні, визначивши її основні проблемні питання. Автором запропоновано шляхи покращення низки механізмів, що регулюють сферу культури [14, с. 8].

Дисертаційне дослідження С. Чукут «Відтворення генераційної цілісності духовної культури (управлінський аспект)» зокрема сфокусовано на проблемах, пов'язаних із розвитком духовної культури в сучасних

умовах, що дає можливість чітко відмітити основні напрями державного управління культурою [16, с. 19].

Висновки. В умовах сьогодення процеси динамічних змін спостерігаються в усіх сферах суспільства, виникає необхідність визначати нові орієнтири розвитку культури, виявляти пріоритетні напрями. Саме культура є основою ідентифікації кожного громадянина і значущою рушійною силою державної політики, тим самим сприяючи розвитку національного світогляду. Модернізація у сфері культури України дозволить ефективно формувати українські національні цінності, які є інвестуванням в майбутнє держави.

Тільки за умов сучасного дієвого законодавства є можливим реформування та подальший розвиток сфери культури. Це зумовлене тим, що становлення організаційно-правового забезпечення державного управління сферою культури на теренах незалежної України передбачає вдосконалення механізму виявлення, узгодження, реалізації суспільних потреб та інтересів на основі використання різних правових засобів, визначає суб'єктивні права та обов'язки учасників суспільних процесів з метою оптимізації державної культурної політики та приведення цих зав'язків до конкретних правових відносин.

Основним напрямом подальших досліджень слід вважати розкриття змісту та характеру трансформаційних перетворень системи державного управління у галузі культури за доби незалежності України, визначення пріоритетних напрямів реформування сфери культури в нашій державі, окреслення сучасних тенденцій та перспектив розвитку державного управління культурою на регіональному рівні.

Список використаних джерел

1. Конституція України: прийнята на 5 сесії від 28.06.1996. Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 04.10.2020).
2. Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження: ратифіковано Законом № 1811-IV від 20.01.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952_008#Text (дата звернення: 19.04.2022).
3. Концепція Державної цільової національно-культурної програми на забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.05.2021 № 474-р. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 19.04.2022).
4. Основи законодавства України про культуру: *Відомості Верховної Ради*. 1992. № 21. Ст. 294. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-12#Text> (дата звернення: 09.07.2022).
5. Про благодійництво і благодійні організації: Закон України від 16.09.1997 № 531/97. *Відомості Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/531/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.07.2022).
6. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI. *Відомості Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення: 09.07.2022).
7. Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо загальних засад надання населенню культурних послуг: Закон України від 29.04.2021 № 1432-IX. Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1432-20#Text> (дата звернення: 02.12.2021).
8. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI. Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення: 10.06.2022).
9. Про схвалення Довгострокової стратегії розвитку української культури – стратегії реформ: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.02.2016 № 199-р. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248862610> (дата звернення: 19.04.2022).
10. Державне управління: підручник / Ю. Ковбасюк, К. Ващенко, Ю. Сурмін [та ін.]. Дніпропетровськ: НАДУ, 2012. 564 с.
11. Енциклопедичний словник з державного управління / Ю. Сурмін, В. Бакуменко, А. Михненко [та ін.]. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.
12. Карлова В. В. Державна політика у сфері культури: сутність та особливості реалізації в сучасних умовах: автореф. дис. ... канд. наук держ. упр.: 25.00.01. Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2003. 18 с.
13. Культура в законі: стан та проблеми правового регулювання культури в Україні / за ред. О. Гриценка. Київ: УЦКД, 1998. 100 с.

14. Малімон В. І. Культурна політика держави як чинник реформування суспільства: автореф. дис. ... канд. наук держ. упр.: 25.00.02. Івано-Франків. Нац. техн. ун-т нафти і газу. Івано-Франківськ, 2011. 20 с.
15. Фесенко Н. С. Державне регулювання розвитку культури на регіональному рівні: автореф. дис. ... канд. наук. держ. упр.: 25.00.02. Харків. рег. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Харків, 2006. 18 с.
16. Чукот С. А. Відтворення генераційної цілісності духовної культури (управлінський аспект): автореф. дис. ... д-ра наук держ. упр.: 25.00.02. Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 1999. 34 с.

References

1. Constituciyi Ukrainy (1996). [Constitution of Ukraine]: priynyta na 5 sesii vid 28.06.1996 № 30. Verchovna Rada Ukrainy. Vidomdsty Verchovnoi Radi. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (accessed: 04.10.2020) [in Ukrainian].
2. Konventsiy pro ohoronu ta zaohochenny rozmaityy form kulturnogo samoviragenny (2010). [Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Forms of Cultural Expression]: ratifikovano Zakonom № 1811-IV vid 20.01.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952_008#Text (accessed: 19.04.2022) [in Ukrainian].
3. Kontsepsiia Derjavnoi zilovoy natsionalno-kulturnoi programi na zabezpejenny vsebichnogo rozvitku funkcionuvanny ukraïnskoi movi yak derjavnoi v usih sferah suspilnogo jittia na period do 2030 roku (2021). [The concept of the State target program the comprehensive development and functioning of Ukrainian language as the state language in all spheres of public life for 2030]: Rozporydzenny Cabinetu Ministriv Ukrainy vid 19.05.2021 № 474-r Cabinet Ministriv Ukrainy URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-2021-%D1%80#Text> (accessed: 19.04.2022) [in Ukrainian].
4. Osnovi zakonodavstva Ukrainy pro kulturu (1992). [Fundamentals of the legislation of Ukraine about culture]: Vidomdsty Verchovnoi Radi. № 21. S. 294. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-12#Text> (accessed: 09.07.2022) [in Ukrainian].
5. Pro blagodiynitstvo i blagodiyni organizatsii: Zakon Ukrainy (1997). [About charity and charitable organizations] vid 16.09.1997 № 531/97: Vidomdsty Verchovnoi Radi. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/531/97-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed: 09.07.2022) [in Ukrainian].
6. Pro blagodiynu diyalnist ta blagodiyni organizatsii: Zakon Ukrainy (2013). [About charitable activity and organizations]: vid 05.07.2012 № 5073-VI. Vidomdsty Verchovnoi Radi. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (accessed: 09.07.2022) [in Ukrainian].
7. Pro vnesenny zmin do Zakonu Ukrainy «Pro kulturu» schodo zagalnih zasad nadanny naselenniu kulturnih poslug: Zakon Ukrainy (2021). [On amendments to the Law of Ukraine «About Culture» regarding the general principles of providing cultural services to the population]: vid 29.04.2021. № 1432-IX. Verchovna Rada Ukrainy. Vidomdsty Verchovnoi Radi. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1432-20#Text> (accessed: 02.12.2021) [in Ukrainian].
8. Pro kulturu: Zakon Ukrainy (2010). [About culture]: vid 14.12.2010. № 2778-VI. Verchovna Rada Ukrainy. Vidomdsty Verchovnoi Radi. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (accessed: 10.06.2022) [in Ukrainian].
9. Pro shvalenny Dvorgostrovoy strategii rozvitku ukraïnskoy kulturi – strategii reform (2016) [About the approval of the Long-term strategy for the development of Ukrainian culture – the strategy of reforms]: Rozporydjenny Cabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.02.2016 № 199-r. Cabinet Ministriv Ukrainy. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248862610> (accessed: 19.04.2022) [in Ukrainian].
10. Derjavne upravlinny; pidruchnik. Iu. Kovbasuk V., K. Vaschenko, Iu. Surmin [ta in.]. (2012). [Public administration. Textbook]. Dnipropetrovsk: NADU, S. 564. [in Ukrainian].
11. Entsiklopedichnyy slovník z derjavnogo upravlinny (2010). [Encyclopedic dictionary of public administration]. Iu. Surmin, V. Bakumenko, A. Michnenko, [ta in.]. Kiiv. NADU [in Ukrainian].
12. Karlova V. V. (2003) Derjavna politika u sferi kulturi: sutnist ta osoblivosti realizatsii v suchasnih umovah [State policy in the field of culture: essence and features of implementation in modern conditions]: avtoref. dys. ... kand. nauk derj. uпр.: 25.00.01. Ukr. akad. derj. uпр. pri Prezidentovi Ukraini, Kyjiv. 18 s. [in Ukrainian].
13. Kultura v zakoni: stan ta problem pravovogo reguliuvanny kulturi v Ukraini (1998). [Cultural in the law: The state and problems of legal regulation of culture in Ukraine]: Za red. O. Grischenka. Kyjiv: UCKD, S. 100. [in Ukrainian].
14. Malimon V. I. (2011). Kulturel politika derjavi yak chinnik reformuvanny suspilstva [Cultural policy of the state as a factor of society reformation]: avtoref. dys. ... kand. nauk derj. uпр.: 25.00.02. Ivano-Frankiv. Nats. tehn. un-t nafti i gazu. Ivano-Frankivsk. 20 s. [in Ukrainian].
15. Fesenko N. S. (2006). Derjavne reguluvanny rozvitku kulturi na regionalnomu rivni [State regulation of cultural development at the regional level]: avtoref. dys. ... kand. nauk derj. uпр.: 25.00.02. Harkiv. reg. in-t derj. uпр. nats. akad. derj. uпр. pri Prezidentovi Ukraini. Harkiv, 18 s. [in Ukrainian].
16. SHukut S. A. (1999). Vidtvorennny generatsiynoi tsilisnosti duhovnoi kulturi (upravlinskii aspekt) [Reproduction of generational integrity of spiritual culture (management aspect)]: avtoref. dys. ... d-ra nauk derj. uпр.: 25.00.02. Ukr. akad. derj. uпр. pri Prezidentovi Ukraini, Kyjiv. 34 s. [in Ukrainian].

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 351:37

Вектори державного регулювання компетентнісного підходу в системі освіти України в ракурсі перспектив входження в Європейський Союз

VECTORS OF STATE REGULATION OF COMPETENT APPROACH IN THE EDUCATION SYSTEM OF UKRAINE FROM THE PERSPECTIVE OF JOINING THE EUROPEAN UNION

МАРЕНІЧЕНКО Валерій – кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри публічного управління та права, Комуніальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0183-1354>

ВОЛОКІТИНА Наталія – аспірантка кафедри публічного управління та права, Комуніальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9210-686X>

DOI <https://doi.org/10.54891/2786-6998-2022-1-4>

MARENICHENKO Valerii – Candidate of Science in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of Department of Public Administration and Law, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» Dnipropetrovsk Regional Council, 70, st. Volodymyr Antonovych, Dnipro, 49006, Ukraine

VOLOKITINA Natalia – postgraduate student of the Public Administration and Law Department, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» Dnipropetrovsk Regional Council, 70, st. Volodymyr Antonovych, Dnipro, 49006, Ukraine

Анотація. Основною ідеєю компетентнісного підходу є формування системи освіти в залежності від пропонувананих вимог суспільства, тобто від очікуваного результату. У зміст ключових компетентностей входять не тільки знання, а й готовність застосовувати знання в різних ситуаціях. Таким чином, компетентнісний підхід дозволяє в процесі освіти формувати готовність і здатність людини самостійно і відповідально вирішувати професійні та особистісні проблеми, пов'язані з вмінням добувати і якісно використовувати знання, застосовуючи їх в реальних ситуаціях, розвивати гнучкість, мобільність, що сприяє саморозвитку та самореалізації особистості. Тим не менш, реальність є такою, що на практиці реалізація компетентнісного підходу в системі освіти набуває, в більшій мірі, лише декларативного характеру. Крім цього, є великі розбіжності у застосуванні підходу в нашій країні та країнах Європейського Союзу. Це свідчить про необхідність пошуку сучасних векторів державного регулювання компетентнісного підходу в системі освіти України на основі європейських практик, враховуючи наші перспективи входження в Європейський Союз. Метою статті є дослідження українського та європейського шляхів реалізації компетентнісного підходу в системі освіти. Методологічну основу дослідження складають методи логічного узагальнення, системного аналізу та синтезу. У статті досліджено еволюцію поняття «компетентність» в освіті. Визначено ключові ідеї компетентнісного підходу, зокрема проаналізовано важливість впливу на розвиток компетентностей не тільки навчання, але й родини, друзів, роботи, політики, релігії тощо. Саме вся сукупність певних факторів і формує систему ціннісних орієнтацій, що стають базисом формування нових компетентностей. Охарактеризовано компетентнісний підхід в систематизованому вигляді, виходячи з місії освіти. Досліджено механізми реалізації компетентнісного підходу в системі освіти, зокрема, через заходи визначення власних досягнень і педагогів, і здобувачів освіти. Виділено ключові позиції Рамкової програми ключових компетентностей для навчання протягом життя Європейським парламентом і Радою Європейського Союзу. На основі цього сформовано основні вектори розвитку компетентнісного підходу в Європейському Союзі. У результаті проведених досліджень запропоновано розпочати роботу над комплексною державною програмою розвитку ключових компетентностей на всіх рівнях освіти, включаючи, як освіту дітей, так і дорослих, яка має ґрунтуватися на вимогах суспільного розвитку, євроінтеграційного вектору та українських традицій.

Ключові слова: державне регулювання, Європейський Союз, компетентність, компетентнісний підхід, освіта.

Summary. The main idea of the competence approach is the formation of education system depending on proposed requirements of society, that is, on the expected result. The content of key competencies includes not only knowledge, but also the willingness to apply knowledge in various situations. Thus, the competence approach allows in the process of education to form a person's readiness and ability to independently and responsibly solve professional and personal

problems related to the ability to acquire and qualitatively use knowledge, applying it in real situations, to develop flexibility, mobility, which contributes to self-development and self-realization personality. Nevertheless, the reality is that in practice, the implementation of the competence approach in the education system acquires, to a greater extent, only a declarative character. In addition, there are large differences in the application of the approach in our country and the countries of the European Union. This indicates the need to find modern vectors of state regulation of the competence approach in education system of Ukraine based on European practices, taking into account our prospects for joining the European Union. The purpose of the article is to study Ukrainian and European ways of implementing the competence approach in the education system. The methodological basis of the research is the methods of logical generalization, systematic analysis and synthesis. The article examines the evolution of the concept of «competence» in education. The key ideas of the competence approach are defined, in particular, the importance of the influence on the development of competences not only of education, but also of family, friends, work, politics, religion, etc. is analyzed. It is the entire set of influencing factors that forms the system of value orientations that become the basis for formation of new competencies. The competence approach is characterized in a systematized form, based on the mission of education. The mechanisms of implementation of the competence approach in education system were studied, in particular, through measures to determine the own achievements of both teachers and students of education. The key positions of the Framework Program of Key Competences for Lifelong Learning by the European Parliament and the Council of the European Union are highlighted. Based on this, the main vectors of the development of the competence approach in the European Union were formed. As a result of the conducted research, it is proposed to start work on a comprehensive state program for the development of key competencies at all levels of education, including both children's and adult education, which should be based on the requirements of social development, the European integration vector and Ukrainian traditions.

Key words: state regulation, European Union, competence, competence approach, education.

Вступ. Основною ідеєю компетентнісного підходу є формування системи освіти в залежності від пропонувананих вимог суспільства, тобто від очікуваного результату. У зміст ключових компетентностей входять не тільки знання, а й готовність застосовувати знання в різних ситуаціях. Таким чином, компетентнісний підхід дозволяє в процесі освіти формувати готовність і здатність людини самостійно і відповідально вирішувати професійні та особистісні проблеми, пов'язані з вмінням добувати і якісно використовувати знання, застосовуючи їх в реальних ситуаціях, розвивати гнучкість, мобільність, що сприяє саморозвитку та самореалізації особистості. Тим не менш, реальність є такою, що на практиці реалізація компетентнісного підходу в системі освіти набуває, в більшій мірі, лише декларативного характеру. Крім цього, є великі розбіжності у застосуванні підходу в нашій країні та країнах Європейського Союзу. Це свідчить про необхідність пошуку сучасних векторів державного регулювання компетентнісного підходу в системі освіти України на основі європейських практик, враховуючі наші перспективи входження в Європейський Союз.

Аналіз останніх досліджень. До науковців, що присвятили свої роботи зазначеним питанням та зробили вагомий внесок в їх розвиток, належать О. Глузман, Я. Кодлюк, Дж. Равен, Ш. Таубаєва, М. Урбан, А. Хомський, Д. Хаймс, Ф. Перрен та інші.

На сьогодні важливими є дослідження щодо застосування європейського досвіду реалізації компетентнісного підходу в системі освіти та плавної інтеграції цих ідей з ідеями в нашій країні.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження українського та європейського шляхів реалізації компетентнісного підходу в системі освіти.

Виклад основного матеріалу. Еволюція поняття «компетентність» в освіті, зокрема в області дидактики мови, знайшла своє відображення в роботах лінгвістів

і соціолінгвістів кінця ХХ століття. А. Хомський, наприклад, вважав здатність володіння мовою особливістю людського мозку, частиною вродженої генетичної програми. У цьому сенсі компетентність являє собою те, що суб'єкт може ідеально втілити завдяки своєму біологічному потенціалу. Компетентність унікальна і незалежна. Мовна компетентність означає вроджену універсальну мовну схильність, ідеальну внутрішню здатність, яка пояснює будь-яке мовне явище, перетворене в дію [6, с. 117].

Пізніше дане питання було переглянуто Д. Хаймсом [7, с. 12; 8, с. 25]. Попри те, що раніше стверджував Хомський, для Хаймса граматична компетентність не є унікальною (теорія «генеративної граматики» Хомського) і не достатня для функціонального володіння мовою. Хаймс уважав, що функціональне володіння мовою має на увазі вміння адаптуватися до вирішення комунікативних завдань. Таким чином, відбувся перехід від універсальної мовної компетентності Хомського до комунікативної компетентності Хаймса.

Ця комунікативна компетентність є не просто лінгвістичною; вона виявляється у вигляді риторичної, продуктивної, рецептивної компетентності, для реалізації якої необхідні навички, що здобуваються в процесі формального або неформального навчання.

У 80-і роки ХХ століття поняття «компетентність» починає використовуватися на ринку праці, конкуруючи із поняттям «кваліфікація» (рівні освіти, дипломи), яке застосовувалося для оцінки ефективності праці працівника. Йшлося про виявлення когнітивних ресурсів, необхідних для виконання поставлених задач в конкретній ситуації. Таким чином, оцінювалася ефективність працівника без урахування вроджених або придбаних навичок.

Поняття «компетентність» знаходиться на стику гуманітарних і соціальних наук. Хоча експерти часто використовують цей термін у наукових працях

з дидактики та психології, при обміні науковою інформацією, виникають його численні інтерпретації. Термін «компетентність» іноді використовують як синонім понять «здатність», «знання», «вміння», «навичка», «потенціал», «кваліфікація», тобто того, що пов'язано з вищими психічними функціями. В інших випадках особлива увага приділяється умовам об'єктивізації, тобто здійснення, реалізації певних дій, що наближає поняття «компетентність» до поняття «ефективність».

Не існує чіткого і загального визначення компетентності. На думку сучасного французького вченого Ф. Перрену, ніхто не може претендувати на універсальне визначення даного поняття. Проте Перрену дає визначення поняття компетентності «як здатності ефективно діяти в певному типі ситуації, здатності, що спирається на знання, але не зводиться до них» [9, с. 4].

Необхідно вміння використовувати в залежності від ситуації за наявних знань і ресурсів. Як приклад, Перрену наводить типову ситуацію, коли людина, роками вивчала іноземну мову в школі, відчуває розрив між отриманими знаннями та їх застосуванням в ситуації мовної та письмової комунікації. Опинившись в якості туриста в країні досліджуваної мови, він / вона не в змозі порозумітися на елементарному рівні і отримати необхідну інформацію.

О. Глузман виокремлює та узагальнює ключові ідеї компетентнісного підходу:

- «компетентнісний підхід не є принципово новим для вищої освіти, оскільки вона завжди орієнтувалася на набуття узагальнених способів діяльності;
- компетентність не протиставляється знанням, умінням, навичкам, вона їх вміщує, хоча не є їхньою простою сумою;
- компетентність охоплює не тільки когнітивну та операційно-технологічну складові, а й мотиваційну, етичну, соціальну, поведінкову, містить результати навчання, систему ціннісних орієнтацій, тому компетентності формуються не тільки під час навчання, а й під впливом родини, друзів, роботи, політики, релігії тощо» [1, с. 58].

Казахстанські вчені-педагоги Ш. Таубаєва, С. Лактіонова перейшли до вивчення компетентнісного підходу в систематизованому вигляді, виходячи з місії освіти, як:

- освіта впродовж життя;
- освіта для миру і злагоди;
- освіта як фактор прогресу;
- освіта для життя і праці;
- освіта як умова і засіб формування планетарного мислення;
- освіта для всіх;
- освіта як відкрита система.

Під компетентностями вони розуміють такі якості особистості, які характеризують готовність, здатність інтегрувати отримані знання, вміння і навички в життєвий досвід для досягнення мети. На їх думку, компетентність – це здатність здійснювати діяльність з якістю, що забезпечує виконання професійних завдань, досягнення цілей, отримання результатів. А компетенція – це здатність здійснювати діяльність з якістю, відповідним стандартам і суспільним очікуванням [5, с. 25].

У ракурсі дослідження компетентнісного підходу варто звернути особливу увагу на механізми його реалізації.

Особливості реалізації компетентнісного підходу в системі освіти наступні:

- надання можливості педагогам у самостійному керуванні навчальними програмами з індивідуалізованим характером (орієнтація у розвитку головних компетентностей);
- виявлення здібностей учнів, спостереження за їх етапами становлення як особистості (процес розвитку та визнання власних досягнень);
- забезпечення спроможності педагога у визнанні власних досягнень (вивчаючи їхню педагогічну діяльність);
- організація діагностики педагогічної діяльності (мета – вдосконалити освітні програми та освітню політику загалом);
- здійснення ефективної політики в ракурсі людського потенціалу (трудові ресурси), яка заснована на ефективних механізмах у професійному навчанні, працевлаштуванні і подальшому професійному зростанні фахівців [6].

Компетентнісний підхід – це сукупність загальних принципів визначення цілей освіти, відбору змісту освіти, організації освітнього процесу та оцінки освітніх результатів. Положення даних принципів сформовані наступні:

- мета освіти ґрунтується на розвиткові здатності у самостійному вирішенні проблем в різноманітних сферах та видах діяльності із використанням соціального досвіду;
- зміст освіти представлено дидактично адаптованим соціальним досвідом у вирішенні моральних, світоглядних, політичних, пізнавальних, політичних та інших проблем;
- мета організації освітнього процесу направлена на створення умов, в яких буде формуватися необхідний досвід, що становить основу змісту освіти;
- оцінка освітніх результатів є аналізом рівнів освіченості, що досягаються на різних етапах навчання.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях компетентність розглядається як якість кваліфікованого фахівця – професіонала в певній сфері діяльності. Тому, компетентнісний підхід в більшій мірі є доцільним для системи вищої освіти.

Однак останнім часом все більш актуальною стає проблема послідовної, систематичної і тривалої підготовки майбутнього фахівця. Це визначає необхідність використання ідей компетентнісного підходу вже з перших років шкільного навчання. У теорії і практиці початкової освіти обґрунтовано доцільність і можливість реалізації компетентнісного підходу, розроблено рекомендації щодо використання компетентнісно-орієнтованих завдань [3, с. 190].

Враховуючи актуальність питання основних компетентностей, які необхідні людині, що отримує освіту, варто доповнити наявні класифікації підходом до їх розподілення за Г. Гарднером, а саме:

- мовну (лінгвістичну), засновану на здатності читати, писати та спілкуватися;

- логічну (математичну), засновану на здатності мислити абстрактним і логічним шляхом, рахувати та аналізувати;

- музичну, засновану на здатності відчуття ритму, тональності, звукових гам;

- просторово-візуальну, засновану на здатності мислити образно, з відчуттям цілісності, орієнтацією у просторі;

- кінестетичну (моторну), засновану на здатності сприймання на дотик, вчення через діяльнісний підхід;

- соціальну (міжособистісну), засновану на здатності комунікації з іншими, співпраці та командної роботи;

- психологічну (інтраперсональну), засновану на здатності усвідомлення власної сутності, потреб та можливостей, позитивного ставлення до себе, творчого мислення, прийняття рішень, володіння собою з позиції постановки мети і досягнення успіху;

- натуралістичну (природознавчу), засновану на здатності до чутливості у природньому світі тварин і рослин, спостережливості.

У даному контексті варто виділити схвалення Рамкової програми ключових компетентностей для навчання протягом життя Європейським парламентом і Радою Європейського Союзу (17 січня 2018 року). Основні компетенції, визначені в Рамковій програмі, є спрямованими на створення засад для досягнення нової якості рівноправного і демократичного суспільства. Вони забезпечують всебічний та сталий розвиток, соціальну єдність та подальший розвиток демократичної культури.

Попередня редакція (2006 рік) Рамкової програми була заснована на компетентностях у:

- спілкуванні рідною мовою;
- спілкуванні іноземною мовою;
- природничих, точних науках;
- цифровій майстерності;
- навчанні вчитися;

- формуванні соціальної і громадянської позиції;

- почутті взаємодії та ініціативності;

- культурній впевненості та самовираженні.

Натомість поточна редакція (2018) Рамкової програми передбачає наступне:

- грамотність;

- мовну компетентність;

- математичну компетентність, а також компетентність у науках, технологіях та інженерії;

- цифрову компетентність;

- особисту, соціальну та навчальну компетентність;

- громадянську компетентність;

- підприємницьку компетентність;

- компетентність в культурній обізнаності та самовираженні [4, с. 94].

Сьогодні основні вектори Рамкової програми Європейського Союзу передбачають:

- визначення ключових компетентностей, необхідних для забезпечення працевлаштування та посилення особистого потенціалу;

- створення довідника для розробника освітньої політики, надавача освітньої та тренінгової послуги, керівних кадрів в освітніх закладах, роботодавців та безпосередньо тих, хто навчається;

- підтримку зусиль на європейському, національному, регіональному та місцевому рівнях у сприянні розвитку компетентностей для навчання впродовж усього життя.

Висновки. На нашу думку, у контексті реалізації компетентнісного підходу в системі освіти України, варто розпочати роботу над комплексною державною програмою розвитку ключових компетентностей на всіх рівнях освіти, включаючи, як освіту дітей, так і дорослих, яка має ґрунтуватися на вимогах суспільного розвитку, євроінтеграційного вектору та українських традицій. Означена програма має стати ядром динамічного розвитку компетентнісного підходу і розвитку ключових компетентностей ХХІ століття.

Список використаних джерел

1. Глузман О. В. Базові компетентності : сутність та значення в життєвому успіху особистості. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2. С. 51–61.
2. Інклюзивне навчання у закладах загальної середньої освіти: керівництво для тренера. Київ, 2018. 174 с. URL: http://posibnyk.nus.org.ua/wp-content/uploads/HANDOUT-for-trainers_TOT-Sept-2018_corrected-final1-new.pdf (дата звернення: 23.05.2022).
3. Кодлюк Я. П. Ключові компетентності у змісті підручників для початкової школи. *Проблеми сучасного підручника*. 2016. Вип. 17. С. 182–191. URL: http://ipvid.org.ua/products/2016_2/article.php (дата звернення: 23.05.2022).
4. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу». Київ: Видавництво «Алатон», 2019. 128 с.
5. Таубаева Ш. Т., Лактионова С. Н. Педагогическая инноватика как теория и практика нововведений в системе образования. Алматы, 2001. С. 24–26.
6. Chomsky A. N. *Syntactic Structures*. Second edition. Berlin – N. Y.: Mouton de Gruyter. 2002. 117 p.
7. Hymes D. Toward linguistic competence. *AILA Review. Revue de l'AILA (Association Internationale de Linguistique Appliquée)*. 1985. № 2. P. 9–23.
8. Hymes D. Inequality in language: Taking for granted. *Working Papers in Educational Linguistics*. 1992. Vol. 8. № 1. P. 1–30.
9. Perrenoud P. L'approche par compétences: une réponse à l'échec scolaire? Réussir au collégial. *Association québécoise de pédagogie collégiale. Actes du 20e colloque de l'AQPC. Laval, Québec*. 2000, P. 4.

References

1. Gluzman, O. V. (2009). Basic competences: essence and importance in the life success of an individual. *Pedahohika i psykholohiya*, 2, 51–61 [in Ukrainian].

2. Inclusive education at the beginnings of global middle education: education for a trainer. (2018). Kyiv. Retrieved from: http://posibnyk.nus.org.ua/wp-content/uploads/HANDOUT-for-trainers_TOT-Sept-2018_corrected-final1-new.pdf (accessed: 23.05.2022) [in Ukrainian].
3. Kodlyuk, Ya. P. (2016). Key competencies of the best mentors for the pochatkovo school. *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, 17, 182–191. Retrieved from: http://ipvid.org.ua/products/2016_2/article.php (accessed: 23.05.2022) [in Ukrainian].
4. Educational and methodological manual «New Ukrainian school: teaching methodology of the integrated course «I explore the world» in 1-2 classes of general secondary education institutions based on the competence approach». (2019). Kyiv: Vydavnytstvo «Alaton» [in Ukrainian].
5. Taubaeva, Sh. T., Laktionova, S. N. (2001). Pedagogical innovation as a theory and practice of innovations in the education system. Almaty [in Russian].
6. Chomsky, A. N. (2002). Syntactic Structures. Second edition. Berlin : N.Y.: Mouton de Gruyter [in English].
7. Hymes, D. (1985). Toward linguistic competence. *AILA Review. Revue de l'AILA (Association Internationale de Linguistique Appliquée)*, 2, 9–23 [in English].
8. Hymes, D. (1992). Inequality in language: Taking for granted. *Working Papers in Educational Linguistics*, 8(1), 1–30 [in English].
9. Perrenoud, P. (2000). The skills-based approach: a response to school failure? Succeed in college. *Association québécoise de pédagogie collégiale. Actes du 20e colloque de l'AQPC*. Laval, Québec, 4 [in French].

УДК 351.851:374

Удосконалення механізмів нормативно-правового регулювання домашнього навчання в Україні

IMPROVING THE MECHANISMS OF REGULATORY AND LEGAL REGULATION OF HOME EDUCATION IN UKRAINE

ШАБАЄВА Людмила – аспірантка кафедри публічного управління та права, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

SHABAIEVA Liudmyla – postgraduate student of the Public Administration and Law Department, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» Dnipropetrovsk Regional Council, 70, st. Volodymyr Antonovych, Dnipro, 49006, Ukraine

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6728-2047>

DOI <https://doi.org/10.54891/2786-6998-2022-1-5>

Анотація. У статті розглядається одна з важливих проблем удосконалення механізмів нормативно-правового регулювання домашнього навчання та забезпечення якості домашнього навчання, реалізація «Нова українська школа». Проаналізовано законодавчу базу та наукову літературу з питань визначення понять «домашнє навчання», «нормативно-правова база», «механізми». За сімейною формою можуть здобувати освіту особи віком до 18 років, батьки яких виявили бажання самостійно організовувати освітній процес з урахуванням здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей та досвіду дітей, для забезпечення їх індивідуальної траєкторії здобуття освіти. Розкрито вимоги, які орієнтують педагога та батьків на використання домашнього навчання, адекватного рівню розвитку сучасних технологій. Визначено особливості, які характеризують пріоритети та складові освітньої діяльності, які найкраще забезпечують домашнє (сімейне) навчання. Метою статті є розробка реалізації сучасних підходів щодо проблем удосконалення механізмів нормативно-правового регулювання домашнього навчання. У публікації аналізуються проблеми та перспективи впровадження домашнього навчання в Україні. Проаналізовано дисертаційні дослідження українських та зарубіжних науковців, що присвячені проблематиці розвитку державного управління у сфері сімейної освіти, визначено методологічні і методичні підходи до формування стратегічних механізмів державного управління зазначеної сфери та новий підхід політики держави. Основним напрямом подальших досліджень слід вважати розкриття змісту та характеру сучасних перетворень системи державного управління, запровадження інформаційного простору щодо правових питань за останні роки, поширення інформації про визначення пріоритетних напрямів реформування сфери сімейної освіти (хоумскулінг) у нашій державі, окреслення сучасних тенденцій та перспектив розвитку державного управління сімейною (домашньою) освітою на регіональному рівні. У статті використано наступні методи дослідження: метод теоретичного та практичного спрямування.

Ключові слова: домашнє навчання, сімейне навчання, нормативно-правова база, механізми, хомскулер, хоумскулінг.

Summary. The article deals with one of the important problems of improving the mechanisms of regulatory and legal regulation of home schooling and ensuring the quality of home schooling, the implementation of the «New Ukrainian School». The legislative framework and scientific literature on defining the concepts of «home education», «normative and legal framework», and «mechanisms» have been analyzed. Acquiring education in the family (home) form is possible for persons under the age of 18, whose parents have expressed a desire to organize the educational process independently, taking into account the abilities, interests, needs, motivation, opportunities and experience of their children, to ensure their individual pace of acquiring education. The requirements that orient the teacher and parents to the use of home education, adequate level of development of modern technologies are disclosed. The features that characterize the priorities and components of educational activity that best provide home (family) education are determined. The purpose of the article is to develop the implementation of modern approaches to the problems of improving the mechanisms of normative and legal regulation of home education. The publication analyzes the problems and prospects of home schooling in Ukraine. Dissertation studies of Ukrainian and foreign scientists devoted to the development of state administration in the field of family education were analyzed, methodological and methodical approaches to the formation of strategic mechanisms of state administration in the specified area and a new approach of state policy were determined. The main direction of further research should be the disclosure of the content and nature of modern transformations of the state administration system, the introduction of information space regarding legal issues in recent years, the dissemination of information on the identification of priority directions for reforming

the sphere of family education (homeschooling) in our country, the outline of modern trends and prospects for the development of state management of family (home) education at the regional level. The following research methods are used in the article: the method of theoretical and practical direction.

Key words: home schooling, family schooling, regulatory framework, mechanisms, homeschooler, homeschooling.

Вступ. Одним із пріоритетних напрямків програми загальноосвітньої школи є домашнє навчання. Успішність хоумскулінгу залежить від успішної організації компетентних учителів, керівництва та батьків. Впровадження домашнього навчання є необхідною умовою для досягнення сучасного рівня якості освіти. Сьогодні в Україні – 54 тисячі хоумскулерів, дітей, які навчаються вдома, отримуючи свідоцтво про закінчення школи держзразка. З кожним роком їх кількість збільшується на кілька тисяч. І якщо раніше на екстернат переводили тільки спортсменів або осіб за станом здоров'я, то тепер батьки обирають хоумскулінг через те, що, на їхню думку, в школі дітям дають недостатній рівень знань. А репетитор може дати річну програму за три місяці – було б бажання її вчити. У Києві працює понад 150 альтернативних шкіл, в яких програма Міносвіти – не основна. Одна з них – «Кітерра», націлена саме на роботу з хоумскулерами.

Аналіз останніх досліджень. Останнім часом проблемі домашнього навчання приділяється увага в науковій літературі. Домашнє навчання (хоумскулінг) знаходиться у центрі уваги сучасної науки і свідчить про подальшу активізацію наукових досліджень у цій області. Зокрема, теоретичними, методичними та методологічними проблемами домашнього навчання займалися такі науковці, як А. Антохова, О. Биковська, І. Бузько, Л. Власенко, В. Зарубіна, Л. Цимбал, В. Сиченко, Н. Стеблюк, Д. Щетиніна. Питання організації сімейної (домашньої) освіти висвітлювали українські вчені, як Ж. Вихристенко, Л. Рубан. Але слід сказати, що хоумскулінг практично не розглядається у наукових джерелах, бо форма здобуття освіти нещодавно потрапила до правової бази.

Мета статті - аналіз законодавчих та нормативно-правових документів щодо вдосконалення механізмів нормативно-правового регулювання домашнього навчання.

Виклад основного матеріалу. Пандемія COVID-19, яка більше двох років тримала в напрузі весь світ, стала випробуванням для освіти. Відбувався швидкий перехід на дистанційну форму навчання. Якісна освіта в цей період потребувала доступу до швидкісного Інтернету, технічної підтримки (комп'ютер, планшет, смартфон тощо) для всіх учасників навчального процесу, а також наявність у викладачів техніки та методики навчання у сфері дистанційних технологій. Ускладнилося здобуття освіти в Україні і у важкі часи війни. Багато думок, фактів і запитань виникло щодо віддаленого навчання. У багатьох випадках дистанційне навчання виявилось нездійсненим, через втрату технічних засобів, відсутність інтернету, неможливості вчителів проводити онлайн навчання, вимушене переселення за кордон тощо. У такій ситуації на перший план перемістилась можливість здійснення домашнього навчання. Постало питання що таке домашнє

навчання, які нормативні акти його регулюють, які його переваги та недоліки?

Домашнє навчання має довгу історію, починаючи від запрошення гувернантки чи гувернера до дитини в минулі століття, до сучасних домашніх учителів, завданням яких є навчання дитини. Роль домашніх наставників у процесі навчання і виховання дітей за сімейною формою на сучасному етапі відіграють батьки. Суть такого навчання – це здійснення навчання дитини вдома, без відвідування загальноосвітньої школи, тобто навчання в домашній школі. Домашнє навчання поширене в країнах Західної Європи та США, де воно підтримується державою (включаючи фінансову підтримку батьків для організації навчання дитини вдома). Така державна увага зумовлена пріоритетом прав людини в житті особи, особливо в освіті, а також розумінням бажання батьків брати відповідальність за реалізацію своїх батьківських прав у вихованні і навчанні дитини.

Сімейна (домашня) форма здобуття освіти – це спосіб організації освітнього процесу дітей самостійно їхніми батьками для здобуття формальної (дошкільної, базової середньої, повної загальної середньої) та/або неформальної освіти. Відповідальність за здобуття освіти дітьми на рівні не нижче за стандарти освіти несуть батьки. Оцінювання результатів навчання та присудження освітніх кваліфікацій здійснюються відповідно до законодавства [8].

Форма домашнього навчання передбачає, що дитина навчається вдома, але оформлена в звичайній школі. Сьогодні на сімейну форму навчання може перейти будь-який учень. Весь процес виховання дитини організують батьки, однак учень все одно повинен бути захищений до однієї зі шкіл, щоб його успіхи могли контролювати вчителі. Якщо раніше це більше стосувалося учнів з особливими освітніми потребами, то сьогодні батьки переводять своїх дітей на домашнє навчання навіть без медичних показань. В основному це діти, які активно беруть участь у позашкільному житті, відвідують багато гуртків та секцій, займаються спортом тощо.

З вересня 2020 року батьки можуть обирати спосіб та форму навчання дитини, орієнтуючись на її потреби та здібності. Сьогодні на законодавчому рівні в Україні існує чотири такі форми: дистанційне, екстернатне, педагогічний патронаж та домашнє [8]. Якщо екстернат і педагогічний патронаж означають, що дитина не може відвідувати школу з поважних причин, то домашня форма дозволена всім учням.

Домашнє навчання – це незалежна від школи форма навчання. Проте чотири рази на рік учень має проходити спеціальне оцінювання. Так здійснюють моніторинг, чи відповідають знання учня чи учениці державним вимогам. Якщо вони не пройшли оцінювання, педагогічна комісія може примусово перевести їх на стаціонарну форму навчання, тобто їм доведеться йти

до школи. Разом з тим, вчителі можуть обмежитися однією рекомендацією, якщо відхилення від стандартів не надто велике.

Для удосконалення правового регулювання навчання в Україні в 2017 році Верховна Рада України ухвалила новий закон Про освіту [8]. Він передбачає реалізацію концепції Нової української школи, яка передбачає в тому числі і домашнє навчання. Одним із важливих принципів Нової української школи є дитиноцентризм і орієнтація на потреби кожного окремого учня.

Наприклад, у червні 2019 року набуло чинності Положення про інституційну форму здобуття загальної середньої освіти, яке встановлює нові підходи до роботи вечірніх шкіл, а також починає працювати механізм онлайн-навчання, якого раніше не було. Чотири форми позашкільної освіти в законі названі одним терміном – дистанційна освіта. Не потрібно плутати з дистанційним навчанням, яким переводять учнів під час заострення карантинних обмежень.

Учень, який навчається вдома, має право на повноцінний атестат, як і всі учні школи. Однак після закінчення навчання йому доведеться скласти іспит.

Зараз багато хто з батьків хомскулерів переходять на сімейне навчання. Хоумскулери – це батьки, які вирішили навчати своїх дітей удома. Для такого рішення немає причин, пов'язаних зі здоров'ям, це швидше приватний вибір кожного, інколи він зумовлений тим, що дитина обдарована і потребує більше уваги, якої в приватній і тим паче в державній школі ніхто не може дати. Інколи це сім'я, яка бореться з вітрянками застарілої системи навчання і має своє бачення освіти. Не поодинокі й випадки, коли дитина вже травмована школою, і батькам не залишається нічого іншого, ніж взяти все у свої руки. Хоумскулери застосовують різні методи навчання своїх дітей. Тому казати, що одна з них краща, а інша гірша – неправильно. Батьки, обираючи свої технології навчання, оцінюють виключно те, як їхня дитина засвоює інформацію [9].

На думку Анастасії Леухіної викладачки і активістки домашнього навчання, яка чотири роки займається з сином вдома, домашня освіта – не панацея, це важкий шлях тих, хто обрав його, вони не закликають усіх перейти на такий спосіб навчання, але щороку кількість хоумскулерів збільшується. Домашнє навчання повністю організовано батьками. Вони можуть проводити курси самостійно, якщо вони мають достатні навички, залучати державних викладачів або найняти репетиторів. Наприклад не всі батьки вміють пояснювати такі точні науки, як математика, фізика, хімія тощо, у середній та старшій школі, тому тут потрібна допомога досвідченого вчителя. Організацію домашнього навчально-виховного процесу покладено на батьків або законних представників дитини, які мають бажання та можливість навчати їх вдома.

Ця форма стала порятунком для багатьох батьків дітей з особливими освітніми потребами, коли інклюзія знаходиться на ранніх етапах впровадження. За власним бажанням та за свій рахунок батьки можуть залучати до навчання дитини інших осіб (учителів, репетиторів, тьюторів тощо). При цьому знання все одно оцінюватиме школа, і це оцінювання відбуватиметься

кожного семестру (раз на півроку) або частіше за бажанням батьків.

Метою сімейної форми здобуття освіти є надання освітніх послуг учням школи для набуття ними знань, умінь і навичок відповідно до навчальних програм. Завданням сімейної форми здобуття освіти є забезпечення учням школи можливості реалізації права на здобуття освіти, закріпленого в Статті 53 Конституції України. Кожен має право на освіту [6].

Також цією можливістю користуються сім'ї, які з певних причини не хочуть, аби дитина перебувала в школі (через булінг, неможливість індивідуальної освітньої траєкторії тощо). І хоча часто ці батьки не мають педагогічної освіти – вони максимально включені в потреби своїх дітей, чітко уявляють їхні можливості, інтереси та здібності, особливості мотивації [2].

Звичайно, зараз багато інформації про домашнє навчання (хоумскулінг) можна знайти в Інтернеті, на різних спеціалізованих форумах або в групах соціальних мереж. Хоча, як тільки зародилося домашнє навчання в Україні, його насправді не існувало. Тому батьки організовували домашнє навчання, спираючись на різні джерела, вивчали досвід домашнього навчання за кордоном, досліджували різні книги та методичні рекомендації щодо домашнього навчання, які б допомогли знайти найкращий підхід для дитини.

В багатьох містах України створюються групи хоумскулерів. Наприклад, в одній із приватних шкіл розповіли, що в них на домашньому навчанні перебуває майже 500 дітей, і кількість батьків, які готові так навчати своїх дітей, принаймні в початковій школі, дедалі зростає. Якщо проаналізувати статистику, то виявиться, що 90% дітей, які перебувають на домашньому навчанні, це учні до 8-9 класу, далі вони з різних причин таки йдуть до школи, і це теж позитивно. Звичайно, крім хоумскулінгу, існують й інші приклади альтернативної освіти, але вони не завжди прийнятні для більшості. За результатами онлайн опитування в 2020 році «Виклики дистанційного навчання» за ініціативою фахівців Інституту обдарованої дитини виявилися недоліки і переваги дистанційної форми освіти для окремих учасників освітнього процесу. Приблизно 3% відповідей містили досить критичні зауваження відносно дистанційної освіти, навіть до повного її несприйняття, а саме: дистанційне навчання може розглядатися лише як засіб додаткової позакласної освіти, для підвищення кваліфікації, але аж ніяк не виступати в ролі заміни повноцінного навчання. Окремої уваги заслуговує думка батьків щодо орієнтації на самостійне виконання завдань дитиною без допомоги батьків; постійний зворотний зв'язок з боку вчителів [4, с. 8]. З інших опитувань на батьківських форумах впливає, що кожен другий через прогалини в державній освіті віддав би свою дитину у приватну школу, але не має для цього достатньо фінансів

Домашнє навчання має свої плюси і мінуси. З переваг, перш за все, виділимо індивідуальний підхід. Учитель може приділити учневі більше уваги, якщо працюватиме з ним віч-на-віч. У цьому випадку учень легше і швидше засвоює теми будь-якого предмету. Можна вибрати графік, ритм, період канікул, який

підходить дитині. Не потрібно боятися, що учень пропустить важливий урок у школі і не наздожене решту дітей. Серед переваг також відсутність конфлікту. Ви завжди можете змінити вчителя, якщо він не знаходить контакту з дитиною або якщо його робота не влаштовує батьків

Це також зменшує негативний вплив однолітків. Застосовуючи цю форму навчання, легше знайти та реалізувати індивідуальний підхід до дитини, врахувати всі потреби та особливості розвитку її інтересів. Батьки можуть орієнтуватися на індивідуальний графік, щоб вони могли більше зосередитися на складних для дитини речах. Більше можливостей відвідувати гуртки, секції та планувати творчий розвиток є можливість врахувати всі побажання учня щодо розкладу, місця навчання та навантаження, що часто неможливо реалізувати в школі.

Головний недолік домашнього навчання – недостатня соціалізація, ризик того, що дитина виросте замкнутою і залишиться інтровертом. У школі діти освоюють навички спілкування зі старшими та однолітками, які використовують у подальшому житті. Якщо дорослі мають намір перевести дитину на домашнє навчання, необхідно забезпечити їй постійне спілкування з іншими дітьми. Ще одна вада – дисципліна. Діти часто не готові прийняти батьків як вчителів. Між ними часто можуть виникати конфлікти. Діти можуть просто відмовитися слухати. Цю проблему можна вирішити, скориставшись послугами репетиторів.

Офіційна назва «домашнього навчання» «хоумскулінгу» – «сімейна освіта». Згідно із Законом України «Про освіту» сімейна (домашня) форма здобуття освіти є рівноправною з іншими формами: очною, заочною, дистанційною, мережевою та іншими. Інформація про сімейну освіту є в статті 9 Закону «Про освіту» [8]. Треба наголосити, що сімейне навчання означає, що відповідальність за якість навчання несуть батьки.

На основі норм закону було розроблено відповідне Положення (наказ МОН № 536 від 23.04.2019 року), де прописано механізми реалізації різних форм освіти. Практично це виглядає так: для переходу на сімейне навчання батьки пишуть заяву на ім'я директора школи, директор робить відповідний наказ. Завуч повідомляє вчителів школи, що на електронну пошту дитини має надійти календарне планування на 2 місяці. Дитина за допомогою батьків вчиться за цим планом. По закінченню цього терміну дитина приходить до школи, аби написати необхідні контрольні роботи і скласти тести, які б дозволили вчителям оцінити рівень знань і виставити відповідні оцінки. Якщо не може або не хоче приходити до школи, вона здає контрольні і тести дистанційно.

В проєкті Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років передбачено «забезпечити здобуття освіти I ступеня за місцем проживання, використовуючи різні форми, зокрема сімейну, індивідуальну тощо» [7, с. 6]. Повернути дитину з сімейної форми навчання на очну можна з двох причин. На цьому може наполягати школа - якщо за результатами тестів виявиться, що рівень знань дитини вкрай незадовільний і батьки не змогли організувати навчання дитини на належному рівні. В цьому випадку школа стає на захист

права дитини на освіту. Друга причина - якщо батьки самі вирішили повернутися до очної форми навчання. В такому випадку пишеться відповідна заява - без жодних пояснень причини зміни рішення – і за 2 тижні дитина знову може відвідувати школу.

Від 10.07.2019 року в Україні набув чинності наказ Міністерства освіти і науки України № 955 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2016 року № 8». Актом затверджено у новій редакції Положення про індивідуальну форму здобуття освіти, що визначає порядок організації здобуття загальної середньої освіти за індивідуальною формою, що здійснюється закладами загальної середньої освіти та іншими закладами освіти, які забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти на певному рівні освіти, або батьками, іншими законними представниками здобувачів освіти.

Ідеться про здобуття освіти за екстернатною формою (екстернат), сімейною (домашньою) формою та педагогічним патронажем. При цьому розробники зауважують, що для забезпечення індивідуальної форми здобуття освіти можуть використовуватися технології дистанційного навчання відповідно до Положення про дистанційне навчання, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 25 квітня 2013 року № 466. Також діє Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 № 1115 «Деякі питання організації дистанційного навчання» за яким організація здобуття освіти за індивідуальною формою може здійснюватися на будь-якому рівні повної загальної середньої освіти.

У Положенні про дистанційне навчання передбачено повноваження керівника закладу освіти, права та обов'язки батьків здобувача освіти, особливості оцінювання учнів, які здобувають освіту за індивідуальною формою. Крім того, визначено особливості оплати праці педагогічних працівників, які здійснюють навчання здобувачів освіти за індивідуальною формою.

Домашнє навчання не є трендом, однак кількість хоумскулерів постійно зростає у всьому світі. У звіті за 2018 рік приблизно 60 000 дітей навчаються в Канаді, 2,5 мільйонів хоумскулерів зареєстровано в Сполучених Штатах Америки (це на 800 000 сімей більше, ніж у 2017-му) [9]. В Україні вдома навчається лише близько 1% дітей. Це можна пояснити тим, що в Україні є багато шкіл, які працюють за різноманітними розвиваючими методиками і суттєво відрізняються від звичайних загальноосвітніх шкіл як за рівнем знань, так і ставленням до дітей.

Висновки. Домашнє навчання як альтернатива школі законодавчо дозволене в 45 країнах світу і кількість його прихильників постійно зростає. Такі тенденції в світі не випадкові: в XXI інформаційному столітті традиційна загальна школа не може задовольнити потреби всіх верств населення і справедливо втрачає монополію на освіту. Прихильники домашнього навчання є і в Україні, розвивається рух за легалізацію домашнього навчання. У будь-якому випадку, домашнє навчання як альтернатива школі потребує широкого обговорення і розробки механізмів нормативно-правового регулювання домашнього навчання в Україні.

Список використаних джерел

1. Власенко Л. Переваги та недоліки дистанційного навчання. *Професійна підготовка педагога: історичний досвід і виклики сучасності: збірник наукових праць*. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічно університету ім. І. Франка, 2013. С. 224–228.
2. Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей. Нью-Йорк, 30 вересня 1990 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_075 (дата звернення: 26.05.2022).
3. Гринів І. Робота з батьками: проблеми, реалії перспективи. *Виховна робота в навчальних закладах*. Вип. 14. Київ: НМЦ, 2010. С. 98.
4. Інститут обдарованої дитини НАПН України. Результати опитування «Виклики дистанційного навчання». 2020. Національна академія педагогічних наук України. 26 червня 2020 року. URL: <https://naps.gov.ua/ua/press/releases/1999/> (дата звернення: 26.05.2022).
5. Конвенція ООН про права дитини. ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 20.11.1989. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 24.05.2022).
6. Конституція України. Відомості. Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. с. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 26.05.2022).
7. Концепція розвитку освіти в Україні на період 2015-2025 років (проект). «Інститут розвитку освіти», 31 жовтня 2014 року. URL: http://osvita.ua/doc/files/news/435/43501/project_30102014.doc (дата звернення: 27.01.2022).
8. Про освіту: Закон України від 05.09.2001 № 2145-VIII URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 24.05.2022).
9. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 24.05.2022).
10. Фіданян О. Моделі реалізації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2020. № 3 (59). С. 191–198. URL: <http://snku.krok.edu.ua/vcheni-zapiski-universitetukrok/article/view/332> (Index Copernicus, Google Scholar) (дата звернення: 24.05.2022).

References

1. Vlasenko, L. V. (2013). Perevahy ta nedoliky dystantsiinoho navchannia. [Advantages and disadvantages of distance learning]. In *Profesiina pidhotovka pedahoha: istorychnyi dosvid i vyklyky suchasnosti* Drohobych: Redaktsiino-vydavnychiy viddil Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichno universytetu im. I. Franka. (pp. 224–228). [in Ukrainian].
2. Vsesvitnia deklaratsiia pro zabezpechennia vyzhyvannia, zakhystu i rozvytku ditei. [World Declaration on the Survival, Protection and Development of Children]. New York, September 30, 1990. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_075 (accessed: 26.05.2022) [in Ukrainian].
3. Hryniv I. (2010). Robota z batkamy : problemy, realii perspektyvy. [Working with parents: problems, realities and prospects]. *Vykhovna robota v navchalnykh zakladakh*. Vyp. 14. Kyiv: NMTs, 2010. 98 s. [in Ukrainian].
4. Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy. Rezultaty opytuvannia «Vykyky dystantsiinoho navchannia». [Institute of the Gifted Child of the National Academy of Sciences of Ukraine. Results of the «Challenges of distance learning» survey] National Academy of Educational Sciences of Ukraine. June 26, 2020. URL: <http://iod.gov.ua/news.php?readmore=42> (accessed: 26.05.2022) [in Ukrainian].
5. UN Convention on the Rights of the Child. UN, Convention, International document dated November 20, 1989 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (accessed: 24.05.2022) [in Ukrainian].
6. Constitution of Ukraine. Data. Verkhovna Rada of Ukraine (VVR). 1996. N 30. p. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (accessed: 26.05.2022) [in Ukrainian].
7. Concept of education development in Ukraine for the period 2015-2025 (project). [The concept of education development in Ukraine for the period 2015-2025 (project)]. «Institute of Education Development», October 31, 2014. URL: http://osvita.ua/doc/files/news/435/43501/project_30102014.doc (accessed: 27.01.2022) [in Ukrainian].
8. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.201 № 2145-VIII [On education: Law of Ukraine dated September 5, 2011 N 2145-VIII]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (accessed: 24.05.2022) [in Ukrainian].
9. Pro okhoronu dytynstva: Zakon Ukrainy vid 26.04.2001 № 2402-III. [On the protection of childhood: Law of Ukraine dated 04.26.2001 N 2402-III]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (accessed: 24.05.2022) [in Ukrainian].
10. Fidanyan O. (2020) Modeli realizatsii dystantsiinoho navchannia u zakladakh zahalnoi serednoi osvity. [Models of distance learning implementation in institutions of general secondary education]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, 3 (59), 191–198. URL: <http://snku.krok.edu.ua/vcheni-zapiski-universitetukrok/article/view/332> (Index Copernicus, Google Scholar) (accessed: 24.05.2022) [in Ukrainian].

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 37.014.552(100)

Міжнародний досвід формування системи освіти в умовах децентралізації влади

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF FORMATION OF THE EDUCATION SYSTEM IN THE CONDITIONS OF DECENTRALIZATION OF POWER

ПОТАПОВА Олександра – аспірантка кафедри публічного управління та права, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимир-ра Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

POTAPOVA Oleksandra – postgraduate student of the Public Administration and Law Department, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» Dnipropetrovsk Regional Council, 70, st. Volodymyr Antonovych, Dnipro, 49006, Ukraine

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4804-6465>DOI <https://doi.org/10.54891/2786-6998-2022-1-6>

Анотація. У статті розглянуто аспекти міжнародного досвіду формування системи освіти в умовах децентралізації влади, в таких країнах як Франція, Польща, Чехія та США. Визначено, що Україна має швидко та з найменшими втратами подолати недоліки пострадянської системи управління освітою з метою створення конкурентоспроможної національної системи освіти, тому вивчення досвіду країн світу, аналіз помилок та успіхів в реформуванні системи освіти в умовах децентралізації влади необхідні для успішного подолання усіх складнощів у подальшій розбудові системи вітчизняної освіти. Зроблено висновок про те, що освітні системи в рамках Європейського Союзу залишаються унікальними в кожній країні з різним ступенем централізації чи децентралізації управління та фінансування сфери освіти, тому необхідно віднайти раціональну «золоту середину» в кожній з таких систем і застосувати його в Україні в умовах децентралізації влади. Визначено вплив демократизації управління освітою на підвищення автономії та рівня усупільнення закладів освіти. Висвітлено поняття «демократизація» і «децентралізація» та визначено вплив цих процесів на умови функціонування шкіл, стимулювання творчої активності колективів і керівництва. Вивчено досвід деяких країн який свідчить про те, що сильна правова держава, яка підтримує принцип рівності всіх перед законом, повинна бути гарантом дотримання демократичних прав у різних сферах суспільного життя, і в першу чергу в якійсній освіті. Також у статті акцентовано увагу на основних напрямках децентралізації управління закладом освіти. Запропоновано шляхи удосконалення якості та практичної значимості освіти, на основі вивчення досвіду модернізації та модифікації системи освіти країн світу та застосування цих підходів у подальшому в закладах вітчизняної освіти, що сприятиме створенню умов для поглиблення знань здобувачів освіти, підвищення якості освітніх послуг, соціально-економічного розвитку країни, забезпечення зростання конкурентоспроможності України, а також створення нових робочих місць з більш високими вимогами до знань і навичок.

Ключові слова: централізація влади, децентралізація влади, європейський та світовий досвід реформування освіти, заклади освіти, моделі управління освітою.

Summary. The article examines aspects of the international experience of education system formation in conditions of decentralization of power in countries such as France, Poland, the Czech Republic, and the USA. It was determined that Ukraine must quickly and with the least losses overcome the shortcomings of the post-Soviet education management system in order to create a competitive national education system, therefore, studying the experience of countries around the world, analyzing mistakes and successes in reforming the education system in conditions of decentralization of power are necessary to successfully overcome all difficulties in the future development of the national education system. It was concluded that educational systems within the European Union remain unique in each country with a different degree of centralization or decentralization of management and financing of education, therefore it is necessary to find a rational «golden mean» in each of these systems and apply it in Ukraine in conditions of decentralization authorities. The impact of the democratization of education management on increasing the autonomy and level of socialization of educational institutions is determined. The concepts of «democratization» and «decentralization» are highlighted and the influence of these processes on the conditions of functioning of schools, stimulation of creative activity of teams and management is determined. The experience of some countries was studied, which shows that a strong legal state, which supports the principle of equality of all before the law, should be a guarantor of democratic rights in various spheres of social life, and first of all, in quality education. The article also focuses on the main areas of decentralization of educational institution management. Ways to improve the quality and practical significance of education are proposed, based

on the study of the experience of modernization and modification of the education system of the countries of the world and the application of these approaches in the future in the institutions of domestic education, which will contribute to the creation of conditions for deepening the knowledge of education seekers, improving the quality of educational services, socio-economic development country, ensuring the growth of Ukraine's competitiveness, as well as the creation of new jobs with higher requirements for knowledge and skills.

Key words: *centralization of power, decentralization of power, European and world experience of education reform, educational institutions, educational management models.*

Вступ. Україна, яка є повноцінним суб'єктом світового освітнього простору, має швидко та з найменшими втратами подолати недоліки пострадянської системи управління освітою з метою створення конкурентоспроможної національної системи освіти. Практичний перехід багатьох країн світу до демократичної організації суспільства була у супроводі з пошуками різних варіантів управління системами освіти, які б забезпечували ефектніше підтримку місцевих громад. Багатьом країнам доводилося відмовлятися від централізованого управління всією мережею дошкільних і шкільних закладів і передавати відповідальність за них саме місцевим органам територіального управління. Саме цей процес прийнято називати децентралізацією управління освітою. У країнах Європи історично склалися різні моделі управління освітою. В умовах зближення політики в рамках Європейського Союзу освітні системи залишаються унікальними в кожній країні з різним ступенем централізації чи децентралізації управління та фінансування сфери освіти. Ось чому так необхідно віднайти раціональну «золоту середину» в кожній з таких систем і зможти застосувати його в Україні в умовах децентралізації влади становить першочергове завдання сучасних управлінців, вчених-педагогів та ін. спеціалістів в цій галузі.

Аналіз останніх досліджень. Проблема пошуку оптимальних шляхів управління освітою є предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних дослідників. Так, питання удосконалення управління освітою висвітлювалися у наукових працях і доповідях міністрів освіти України (П. Таланчук, М. Згуровський, В. Кремень).

Демократизація управління освітою і підвищення автономії та рівня усупільнення навчально-виховних закладів позитивно впливають на формування системи обов'язкової (базової) освіти. Демократизація і децентралізація створюють нові умови для діяльності шкіл, стимулюють творчу активність їх колективів і керівництва, наближують школу до її середовища, дають змогу акумулювати в ній інтелектуальну і матеріальну підтримку промисловців і всієї місцевої громади.

Децентралізація сприяє ефективнішому використанню ресурсів на місцях, піднесенню якості освіти й повнішому задоволенню освітніх потреб кожної людини за умов чіткого розподілу повноважень і відповідальності органів управління та прозорих механізмів контролю. Тенденції децентралізації управління освітою розглядаються як характерні цілеспрямовані процеси, що супроводжують це явище [2, с. 22].

С. Сergyoga у своїй роботі висвітлює, що для України процеси демократизації та модернізації державності лежать перш за все у площині пошуку балансу

централізації і децентралізації. Ефективність цих процесів безпосередньо пов'язана з дієвістю публічної влади, раціональністю її системно-структурної організації, методів і форм здійснення на різних рівнях цієї організації, оптимальністю розподілу повноважень і відповідно матеріально-фінансових можливостей між державною і муніципальною владами. Особливим чином вимога такого балансу проявляється в муніципально-правових інститутах. У цьому контексті системно проявляються взаємозв'язки між модернізацією державності, пошуком балансу централізації і децентралізації, правовим прогресом у розвитку сучасних інститутів демократії, удосконаленням правової, у тому числі й конституційної, та організаційної моделі місцевого самоврядування та правопорядку у ній [7, с. 44].

Основними напрямками децентралізації управління закладом освіти є:

1. Контроль за навчально-виховним процесом
2. Врахування громадської думки, шкільного самоврядування під час планування роботи на навчальний рік
3. Звітування керівників перед громадськістю
4. Атестація працівників закладу
5. Розв'язання повсякденних проблем
6. Право прийняти та звільнити персонал
7. Надання повноважень директорам для здійснення педагогічного нагляду та контролю за обов'язковим відвідуванням дітьми школи
8. Використання позабюджетних коштів [1, с. 287].

Метою статті є аналіз досвіду країн Європи формування системи освіти в умовах децентралізації.

Виклад основного матеріалу. Упродовж двох останніх століть на Заході класичним зразком країни із централізованою та адміністративно однаковою системою освіти була Франція. Можна із впевненістю сказати, що реформування державного управління освітою є довготривалим процесом. Наприклад, реформи в системі освіти Франції, проголошені та закріплені законодавчо майже 30 років тому назад, тривають і сьогодні. Перехід до децентралізованої системи управління освітою у Франції відбувається поступово і піддається корегуванню відповідно до тенденцій розвитку світового та, в першу чергу, європейського освітнього простору. Тому метою даної статті є визначення особливостей переходу до децентралізованої моделі державного управління Франції як складової європейського освітнього простору та розробка рекомендацій щодо використання цього досвіду.

Підстава державних навчальних закладів, їх фінансування, навчальні плани і програми, розпорядок шкільного життя, призначення, переміщення і звільнення

педагогічного персоналу – все там детально регламентувалося законами, урядовими декретами, циркулярами центрального відомства просвіти та контролювалося численними чиновниками, які здійснювали певний нагляд і за приватними навчальними закладами.

Децентралізована система освіти та відповідна організація управління знайшла свій яскравий вияв у США. У кожному з 50 американських штатів діють свої власні законодавчі акти в галузі освіти. На рівні штату встановлюються терміни обов'язкового навчання, умови прийому до навчальних закладів, вимоги до кваліфікації вчителів, мінімальний розмір їх заробітної плати, положення про джерела і обсяги фінансування навчальних закладів. Освітню політику в масштабі штату визначає рада з освіти, який складається, як правило, з 7–9 чоловік, що обираються населенням або призначаються губернатором штату з представників ділових кіл, професійних асоціацій, наукових товариств, конфесій. Подібний порядок комплектування ради націлений на протистояння відомчої обмеженості, егоїстичним корпоративним інтересам; він повинен сприяти залученню до вирішення соціально значущих проблем освіти представників різних верств громадськості. Основна адміністративна одиниця в галузі освіти – шкільний округ [3, с. 170].

Саме в США вперше було використано термін «стандарт освіти» («освітній стандарт») для позначення нормативних вимог суспільства щодо освіченості учня.

Рух за стандарти в освіті у США налічує не одне десятиліття та характеризується етапністю й залученням стейкхолдерів усіх рівнів – федерального, рівня штату, місцевого. Важливість стандартів зафіксовано у стратегічних ініціативах усіх Президентів США протягом останніх тридцяти років. Так:

- важливість стандартизації на рівні федеральних ініціатив було проголошено президентом США Дж. Бушем-старшим на Освітньому саміті

1989 р. – стандарти називали одним з дев'яти ключових складників високоякісної національної освіти; у 1994 р. президент США Б. Клінтон на основі стратегії «Цілі 2000» підписав закон, законодавчо закріпивши перелік цілей освіти на національному рівні та надавши гранти освітнім органам для розроблення стандартів змісту;

- у 2001 р. у Законі «Жодної дитини поза увагою» каденції президента США Дж. Буша-молодшого було закріплено федеральну вимогу до штатів щодо розроблення та затвердження стандартів змісту та стандартів навчальних досягнень учнів;

- Президент США Б. Обама продовжив розвиток ідеї стандартів, підкреслюючи їх важливість у «Програмі для реформ» (2010 р.) [5, с. 85].

Отже, у США процес стандартизації характеризується запровадженням національних стандартів з ключових навчальних дисциплін. Участь штатів в ініціативі стандартизації є добровільною. Стандарти нового покоління розглядаються як «високі» стандарти, що відкривають доступ до подальшого здобуття освіти в системі навчання протягом життя. На них покладається завдання підвищення якості освіти, та, відповідно, забезпечення конкурентоспроможності країни.

Важливо наголосити, що в країнах ЄС, на відміну від США, освітні стандарти встановлюються державою (шляхом закріплення відповідними законодавчими/нормативними актами) та є обов'язковими для виконання. Сьогодні вони перетворилися на норму, що визначає принципи реалізації освітнього процесу [5, с. 86].

Вивчення міжнародного досвіду не може в повній мірі стверджувати, що у сфері освіти місцева бюрократія є більш демократичною чи гуманною, ніж чиновники центрального апарату. Вивчення досвіду деяких країн свідчить про те, що сильна правова держава, яка підтримує принцип рівності всіх перед законом, повинна бути гарантом дотримання демократичних прав у різних сферах суспільного життя, і в перших чергах на освіту. Глибока децентралізація освіти в деяких країнах підсилює відцентрові тенденції, ставить під загрозу політичну та культурну цілісність держави.

У країнах, для яких була характерна крайня децентралізація, тепер посилюється роль централізованої влади і, навпаки, у країнах з гіпертрофованими центральними системами управління освітою розширюються функції регіональних та місцевих органів управління. Одночасно практично скрізь розширюється участь громадськості у процесі обговорення та прийняття важливих рішень, що стосуються освіти. Таким чином, відбувається пошук оптимальної моделі управління освітньою системою, яка б найбільш адекватно відповідала актуальним завданням розвитку освіти [8, с. 48].

У 90-ті роки, зважаючи на системні реформи, Польща поставила на децентралізацію із панівною позицією територіального самоврядування. Свідчить про це передача одиницям самоврядування двох ключових повноважень: права ліквідувати школи і відкривати нові освітні заклади, а також права на визначення бюджетів шкіл. Важливо також зазначити, що польські школи, підпорядковані територіальному самоврядуванню, не мають статусу юридичної особи і формально є частиною комунального господарства [8, с. 8].

М. Гербст, Я. Герчинський підкреслюють, що характер процесу децентралізації освіти у Польщі пов'язаний зі ставленням до реформ у сфері децентралізації як до знаряддя демократизації держави, зокрема демократизації освіти. Хоча процес передачі шкіл самоврядуванню тривав значно довше, ніж це спочатку планували реформатори, однак на даний час практично вся публічна освіта у Польщі підпорядкована виконавчим органам громад (пол. гмін) і районів (пол. повітів). Зважаючи на системні реформи у 90-ті роки, Польща зробила вибір у користь децентралізації із панівною позицією територіального самоврядування. Про це свідчить, зокрема, передача одиницям самоврядування двох ключових повноважень: права ліквідувати школи і відкривати нові освітні заклади, а також права на визначення бюджетів шкіл. Важливо також відзначити, що школи, підпорядковані територіальному самоврядуванню, не мають статусу юридичної особи і формально є частиною комунального господарства. Укладений Яном Герчинським календар реформ, що тривали до 1999 року, представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Календар децентралізації управління освітою в Польщі

Рік	Завдання	Кому передано	Паралельні реформи
1990	Управління дитсадками	Самоврядування громад – обов'язково	Відновлення територіального самоврядування, перші вибори до самоврядування
1993	Управління початковими школами	Самоврядування громад – добровільно	
1996	Управління початковими школами	Самоврядування громад – обов'язково	Запровадження двоступеневої системи фінансування освіти. Утворення частини освітньої субвенції у рамках загальної субвенції, яка передається урядом самоврядуванню
1996	Управління школами вищого від початкового рівня	Самоврядування великих міст – добровільна пілотна програма	Пілотні проекти щодо інших майбутніх завдань повітів (охорона здоров'я і ін.)
1999	Управління гімназіями	Самоврядування громад – обов'язково	Впровадження гімназії як нового рівня освіти. Впровадження профільного ліцею як нової професійної школи
1999	Управління школами вищого рівня від гімназій	Самоврядування повітів – обов'язково	Утворення нового рівня територіального самоврядування – повітів
1999	Управління регіональними освітніми закладами	Самоврядування воєводства – обов'язково	Утворення самоврядування у воєводствах і передача йому вибраних завдань регіонального характеру

Заслужує окремої уваги питання розподілу повноважень у контексті автономії місцевого самоврядування та директорів шкіл у Польщі. Як уже згадувалося, позиція територіального самоврядування в системі управління освітою у Польщі дуже сильна. Самоврядування також приймає на роботу вчителів та інших працівників освіти. Управлінські повноваження одиниць територіального самоврядування у сфері освіти дуже істотні, як зазначено у таблиці 2 [8, с. 7].

Таблиця 2.

Розподіл повноважень між рівнями врядування з сферами діяльності

Сфера діяльності	Держава	Самоврядування	Директор освітньої установи
Структура системи освіти	Визначає юридичні рамки для освітніх одиниць	Ухвалює рішення щодо мережі освітніх одиниць та умов реалізації освітніх завдань	Реалізує статутні завдання
Плани і програми навчання	Визначає програмну базу та мінімальні стандарти організації для окремих освітніх одиниць	Ухвалює рішення щодо стандартів організації праці освітніх одиниць	Визначає плани і програми навчання у рамках затвердженої організації
Фінансування освітніх завдань	Визначає розмір освітньої субвенції	Ухвалює рішення щодо фінансових планів та принципів надавання і розрахунку дотації	Реалізує фінансовий план, забезпечуючи належну ефективність
Якість	Визначає вимоги, яких мусять дотримуватися освітні одиниці, та спосіб здійснення контролю за їхньою реалізацією	Ухвалює рішення щодо стандартів реалізації освітніх завдань в одиницях територіального самоврядування	Реалізує освітні завдання з урахуванням вимог і стандартів

У Польщі на відповідальність громади було передано управління дитячими садками і тільки з часом школи та гімназії. Основна ідея полягає у тому, що держава задає правила, орган місцевого самоврядування ухвалює рішення, а директор школи безпосередньо виконує.

Розглядаючи основні аспекти досвіду освітніх реформ Чеської Республіки, можемо сказати, що він є надзвичайно корисним і цінним для України, оскільки аналіз проблем відповідних трансформацій в освіті у зв'язку із входженням України до європейського освітнього простору, на основі узагальнення та осмислення здійснених реформ у Чехії дозволяє:

- правильно визначити стратегію освітньої реформи;
- врахувати недоліки та шляхи її усунення;

- передбачити можливі виклики;
- уникнути помилок у здійсненні реформування й модернізації освітньої сфери.

У Чехії підвищенню якості освіти, поглибленню знань велику увагу надають державні органи. Якість освіти в Чехії контролює Агентство з акредитації. Поряд із тим Акредитаційна Комісія Чеської Республіки займається акредитацією і регулярною оцінкою системи вищої освіти. Варто зазначити, що у Чехії останнім часом велика увага надається висвітленню парадигми змісту освіти, навчальних програм, планів, досягненню освітніх стандартів та їх практичному спрямуванню. У цьому контексті заслуговує на увагу досвід функціонування освітньої сфери в Чехії щодо поєднання навчання з виробничою діяльністю. Також можна стверджувати, що запровадження механізмів державного управління освітою Чехії дало можливість успішно реалізувати принципи демократичної освітньої політики, які полягають у:

- забезпеченні рівного доступу до навчання для всіх;
- максимальному розвитку кожного громадянина;
- введенні змін у традиційній середній освіті, основним завданням якої стає створення міцної основи для навчання впродовж усього життя;
- забезпеченні учнів необхідними знаннями, уміннями та навичками й створенні мотивації до навчання;
- створенні нової освітньої системи, метою якої є досягнення якомога вищої якості та ефективності навчання.

Висновки. Таким чином, аналіз міжнародного досвіду формування системи освіти в умовах децентралізації влади дозволяють проаналізувати, що процес децентралізації в освіті у Європейських країнах відбувався поступово:

- особливості переходу до децентралізованої моделі державного управління Франції бачимо, що детально освітня траєкторія регламентується законами, урядовими декретами, циркулярами центрального відомства просвіти та контролювалося численними чиновниками, які здійснювали певний нагляд і за приватними навчальними закладами, а саме: їх фінансування, навчальні плани і програми, розпорядок шкільного життя, призначення, переміщення і звільнення педагогічного персоналу;

- децентралізована система освіти у США контролює освітню політику в масштабі кожного окремого штату, її визначає рада з освіти, яка обирається населенням або призначається губернатором штату з представників ділових кіл, професійних асоціацій, наукових товариств, конфесій. Націленість ради є протистояння відомчій обмеженості, егоїстичним корпоративним інтересам та сприяє залученню до вирішення соціально значущих проблем освіти представників різних верств громадськості;

- Польща реформувала освіту протягом майже дев'яти років. Повноваження розділялись поступово, з постійним моніторингом і удосконаленням процесу децентралізації. Таким чином, у Польщі запускали різні ініціативи спочатку як пілотні проекти, а потім вже як обов'язкові до виконання. Характер процесу децентралізації освіти у Польщі пов'язаний зі ставленням до реформ у сфері децентралізації як до знаряддя демократизації держави, також бачимо, що країна зробила вибір у користь децентралізації із панівною позицією територіального самоврядування;

- у Чехії підвищенню якості освіти, поглибленню знань велику увагу надають державні органи, в свою чергу якість освіти в Чехії контролює Агентство з акредитації. Також було розроблено нові механізми реформування управління системою освіти, які в межах обов'язкових правил і спільних цілей стимулюють ініціативу й завжди потребують діалогу й згоди громадян, диференціюють та виважують компетенції всіх рівнів управління.

Підбивши підсумки, можемо чітко сказати, що надзвичайно велика увага надається поліпшенню якості та практичної значимості освіти, її модернізації та модифікації у багатьох країнах Європи. І застосування цих підходів у закладах освіти України сприятиме створенню умов для:

- поглиблення знань;
- підвищення якості освітніх послуг;
- приведення останніх до потреб соціально-економічного розвитку країни;
- забезпечення зростання конкурентоспроможності країни;
- створення нових робочих місць з більш високими вимогами до знань і навичок.

Список використаних джерел

1. Бурховецька Г. В. Децентралізація управління шкільною освітою. *Збірник наукових праць Донецького державного університету управління*. Сер.: Державне управління. 2014. Т. 15. Вип. 291. С. 287–297. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpdduc_du_2014_15_291_31 (дата звернення: 02.05.2022).
2. Гриневич Л. М. Тенденції децентралізації управління базовою освітою в сучасній Польщі: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. Київ, 2005. 187 с.
3. Джурило А. П. Актуальні проблеми управління освітніми системами у зарубіжжі: централізація і децентралізація. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 4. С. 170–178.
4. Джурило А. П., Глушко О. З., Локшина О. І. Трансформаційні процеси у шкільній освіті країн Європейського Союзу та США: монографія. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 192 с.
5. Зигало О. А. Особливості децентралізованої системи управління сферою освіти: досвід Франції. *Актуальні проблеми державного управління*. 2010. № 2. С. 233–239. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2010_2_32 (дата звернення: 22.05.2022).
6. Красняков Є. В. Державна політика Чеської Республіки в галузі освіти: досвід для України. *Вісник Національної академії державного Управління при Президентові України*. Серія: Державне управління. 2015. № 4. С. 101–106.

7. Серьогіна С. Г. Напрямки вдосконалення конституційного регулювання системно-структурної організації місцевого самоврядування в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України* № 3 (86) 2016. С. 43–48. URL: <http://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/JNALSV-43-48.pdf> (дата звернення: 22.05.2022).

8. Шиян Р. Децентралізація освіти у Польщі: досвід для України. Київ, 2016. 44 с. URL: <http://decentralization.gov.ua/pics/attachments/2016-02-16-Poland.pdf>. (дата звернення: 20.05.2022).

References

1. Burkhovetska H. V. (2014) Detsentralizatsiia upravlinnia shkilnoiu osvitoiu. [Decentralization of school education management.] *Zbirnyk naukovykh prats Donetskoho derzhavnoho universytetu upravlinnia*. Ser.: Derzhavne upravlinnia. 15, 291, 287–297. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpdduu_du_2014_15_291_31 (accessed : 02.05.2022) [in Ukrainian].

2. Hrynevych L. M. (2005) Tendentsii detsentralizatsii upravlinnia bazovoiu osvitoiu v suchasni Polshchi. [Tendencies of decentralization of basic education management in modern Poland]. Avtoref. dys. ... na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata pedahohichnykh nauk, Kyiv. 187 s. [in Ukrainian].

3. Dzhurylo A. P. (2015) Aktualni problemy upravlinnia osvitynimy systemamy u zarubizhzi: tsentralizatsiia i detsentralizatsiia. [Actual problems of management of educational systems abroad: centralization and decentralization]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. 4, S. 170–178. [in Ukrainian].

4. Dzhurylo A. P., Hlushko O. Z., Lokshyna O. I. (2018). Transformatsiini protsesy u shkilnii osviti krain Yevropeiskoho Soiuzu ta SSHA: monohrafiia. [Transformational processes in school education in the countries of the European Union and the USA]. K.: TOV «KONVI PRINT». 192 s. [in Ukrainian].

5. Zhyhalo O. A. (2010) Osoblyvosti detsentralizovanoi systemy upravlinnia sferoiu osvity: dosvid Frantsii. [Peculiarities of the decentralized management system in the field of education: the experience of France]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*. 2. 233–239. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2010_2_32 (accessed: 22.05.2022) [in Ukrainian].

6. Krasniakov Ye. V. (2015). Derzhavna polityka Cheskoï Respubliky v haluzi osvity: dosvid dlia Ukrainy. [State policy of the Czech Republic in the field of education: experience for Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho Upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*. Serii: Derzhavne upravlinnia. 4, S. 101–106.

7. Serohina S. H. (2016). Napriamky vdoskonalennia konstytutsiinoho rehuliuвання systemno-strukturnoi orhanizatsii mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini. [Directions for improving the constitutional regulation of the systemic and structural organization of local self-government in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*. 3 (86), 43–48. URL: <http://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/JNALSV-43-48.pdf> (accessed: 22.05.2022) [in Ukrainian].

8. Shyian R. (2016). Detsentralizatsiia osvity u Polshchi: dosvid dlia Ukrainy. [Decentralization of education in Poland: experience for Ukraine]. Kyiv. 44. URL: <http://decentralization.gov.ua/pics/attachments/2016-02-16-Poland.pdf>. (accessed: 20.05.2022) [in Ukrainian].

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ

УДК 351:615.851.4

Європейський досвід підготовки фахівців управління медичною освітою

EUROPEAN EXPERIENCE IN THE TRAINING OF MEDICAL EDUCATION MANAGEMENT SPECIALISTS

ВАСИЛЕНКО Юлія – аспірантка кафедри публічного управління та права, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

VASYLENKO Yuliia – postgraduate student of the Public Administration and Law Department, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» Dnipropetrovsk Regional Council, 70, st. Volodymyr Antonovych, Dnipro, 49006, Ukraine

ORCID <http://orcid.org/0000-0003-2312-6979>

DOI <https://doi.org/10.54891/2786-6998-2022-1-7>

Анотація. У статті розглянуто європейський досвід у галузі підготовки фахівців управління медичною освітою в Німеччині та Великій Британії. Визначено, що в Україні поширена думка, що в освітній сфері охорони здоров'я реформи не впроваджувалися взагалі або впроваджувалися неефективно. Цьому сприяло бачення того, що основні зусилля органів виконавчої влади були спрямовані на недопущення розвалу існуючої системи охорони здоров'я та підтримання мінімального рівня соціального забезпечення. На основі аналізу досліджень вітчизняних науковців, зроблено висновок, що результати їх наукових пошуків дають змогу поглибити розуміння проблем підготовки фахівців управління медичною освітою. Разом із тим питання застосування закордонного досвіду такої підготовки не знайшли комплексного відображення в галузі знань з публічного управління. З'ясовано, що в умовах євроінтеграції реформування системи медичної освіти неможливе без урахування європейського досвіду, що сприятиме розробці та впровадженню вітчизняного комплексного механізму публічного управління медичною освітою. Розглянуті різноманітні магістерські програми у сфері управління медичною освітою Німеччини та Великої Британії виявили їх переваги перед наявними сьогодні в Україні. Визначено, що запровадження стандартів підготовки магістрів державного управління медичної освіти у європейських країнах сприятиме покращенню змісту вітчизняних магістерських програм, створюючи при цьому більші можливості працевлаштування на вітчизняному та світовому ринку праці. Виявлено, що професійна підготовка керівних кадрів системи медичної освіти є надзвичайно важливою та актуальною сьогодні в Україні, через те, що у багатьох країнах Європи зростає інтерес до підготовки висококваліфікованих менеджерів в системі медичної освіти. Основні зусилля європейських освітніх програм спрямовані на підвищення рівня вимог до компетентнісних характеристик керівників закладів медичної освіти. Запропоновано шляхи подолання проблем підготовки фахівців управління медичною освітою на основі впровадження нових освітніх програм.

Ключові слова: заклади медичної освіти, європейський досвід, керівники закладів освіти, охорона здоров'я, підготовки фахівців управління.

Summary. The article examines the European experience in the field of training specialists in the management of medical education in Germany and Great Britain. It was determined that there is a widespread opinion in Ukraine that in the educational sphere of health care reforms were not implemented at all or were implemented ineffectively. This was facilitated by the vision that the main efforts of the executive authorities were aimed at preventing the collapse of the existing health care system and maintaining a minimum level of social security. On the basis of the analysis of the researches of domestic scientists, it was concluded that the results of their scientific researches make it possible to deepen the understanding of the problems of training specialists in the management of medical education. At the same time, the issue of applying foreign experience of such training has not been comprehensively reflected in the field of public administration knowledge. It was found that in the conditions of European integration, reforming the medical education system is impossible without taking into account the European experience, which will contribute to the development and implementation of a national comprehensive mechanism of public management of medical education. The reviewed various master's programs in the field of medical education management in Germany and Great Britain revealed their advantages over those available today in Ukraine. It was determined that the introduction of standards for the training of masters of state management of medical education in European countries will contribute to the improvement of the content of domestic master's programs, while creating greater employment opportunities on the domestic and global labor market. It was found that the professional training of the management personnel of the medical education system

is extremely important and relevant today in Ukraine, due to the fact that in many European countries there is a growing interest in the training of highly qualified managers in the medical education system. The main efforts of European educational programs are aimed at increasing the level of requirements for the competence characteristics of managers of medical education institutions. Ways to overcome the problems of training medical education management specialists based on the introduction of new educational programs are proposed.

Key words: *medical education institutions, European experience, heads of educational institutions, health care, training of management specialists.*

Вступ. Сьогодні в політичних і професійних колах поширена думка, що за весь період незалежності в освітній сфері охорони здоров'я в Україні реформи не впроваджувалися взагалі або впроваджувалися неефективно. Справді, у перше десятиліття після здобуття незалежності основні зусилля Уряду України та Міністерства охорони здоров'я як центрального органу виконавчої влади були спрямовані на недопущення розвалу існуючої системи охорони здоров'я та підтримання мінімального рівня соціального забезпечення.

Основні напрями реформування системи охорони здоров'я України були визначені та закріплені у затвердженій Указом Президента України від 07 грудня 2000 р. № 1313/2000 Концепції розвитку охорони здоров'я населення України. Подальшого розвитку вони отримали у затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 10 січня 2002 р. № 14 Міжгалузевій комплексній програмі «Здоров'я нації» на 2002–2011 роки; в Указі Президента України від 06 грудня 2005 року № 1694/2005 «Про невідкладні заходи щодо реформування системи охорони здоров'я населення»; в Національному плані розвитку системи охорони здоров'я на період до 2010 року (затвердженому 7 Постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 2007 року № 815); в Програмі Уряду «Український прорив: для людей, а не політиків» (затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 16.01.2008 № 14) та в Постанові Кабінету Міністрів України «Деякі питання удосконалення системи охорони здоров'я» (затвердженій 17.02.2010 № 208).

З часом ці підходи набували більш системного характеру, збагачувалися конкретними формами та механізмами. При розробці підходів до реформування охорони здоров'я враховувалися дані, отримані в результаті аналізу трансформації охорони здоров'я в різних європейських країнах, а також результати численних рекомендацій вітчизняних та міжнародних експертів з охорони здоров'я. Стратегічні напрями трансформації були визначені на основі детального наукового аналізу міжнародного досвіду, експертних висновків вітчизняних та міжнародних експертів та затверджені державними органами в різні роки. Однак питанням реформування управління закладами медичної освіти не приділялося належної уваги.

Аналіз останніх досліджень. Аспекти організації та функціонування післядипломної медичної освіти знайшли відображення в дослідженнях вітчизняних науковців, таких як М. Білинської, що вивчала світові тенденції розвитку медичної освіти та визначила, що сфера державного управління охороною здоров'я «потребує не тільки вивчення позитивного досвіду розвинутих країн стосовно успішних реформ у цій галузі,

а й втілення в життя таких загальнолюдських духовних цінностей, як гуманізм, що базується на індивідуалізмі, солідарності, справедливості та свободі» [1, с. 105]; С. Громової, яка визначила, що «одним з ключових факторів ефективності державного управління у галузі вищої медичної освіти, її реформування та забезпечення надання якісних освітніх послуг є професіоналізація шляхом підготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів вищих закладів медичної освіти [2, с. 9]; Я. Радиша, яким було «розроблено професійну модель сучасного спеціаліста з державного управління охороною здоров'я, що ґрунтується на підході до фахівця-професіонала як спеціаліста, підготовка якого здійснюється на досягненнях світового менеджменту». [3, с. 7]; І. Фуртака, який займався проблемами громадського здоров'я і пропонував «виокремити підрозділи (відділення чи факультети), що готуватимуть спеціалістів різних рівнів, зокрема лікарів-магістрів і середніх медичних працівників – бакалаврів, які зможуть реалізувати себе як фахівці громадського здоров'я» [4, с. 556]; Т. Чернишенко, яка обґрунтувала сутність і особливості системи освіти фахівців охорони здоров'я «в контексті суспільних потреб в умовах перебудови галузі охорони здоров'я в Україні» [5, с. 5].

Результати попередніх наукових пошуків дають змогу поглибити розуміння проблем підготовки фахівців управління медичною освітою. Разом із тим необхідно зазначити, що питання застосування закордонного досвіду такої підготовки не знаходить комплексного відображення в публічно-управлінській галузі знань, що й зумовило вибір теми дослідження.

Мета статті полягає у здійсненні огляду механізмів підготовки фахівців управління медичною освітою в країнах ЄС та виокремлення перспективних напрямків для України.

Виклад основного матеріалу. Систему професійної підготовки керівників закладів вищої медичної освіти, та й взагалі керівних кадрів в сфері медичної освіти в країнах Європи пропонується розглянути на прикладі провідних європейських університетів, а саме Університету Людвіга-Максиміліана в Мюнхені (Німеччина), Університету Оксфорд (Великобританія), Кембриджського університету (Великобританія). Вони є найстарішими та найбільш відомими університетами провідних європейських країн, відносяться до різних категорій та за версією британського тижневика The Times Higher Education займають різні позиції у рейтингу 100 найкращих університетів світу.

За даними міжнародного агентства Thomson Reuters, в списку 100 найкращих університетів світу посідає 5 місце один із найстаріших і найвідоміших університетів світу – Кембриджський університет, заснований

у 1209 році [9]. Кембриджський університет є незалежною самоврядною корпорацією, що складається з 31 коледжу, школи та університету, які не отримують державної допомоги та не контролюються. Керівництво здійснює центральна адміністрація. Маючи понад 18 000 студентів, 9 000 викладачів і 83 нобелівських лауреати, університет є світовим лідером [8].

Усі факультети університету належать до структурних підрозділів, які можна віднести до певних категорій професійної спрямованості, а саме: підготовка спеціалістів за профілями техніко-технологічний, фізико-математичний, медико-біологічний, гуманістично-соціальний, гуманістичний та художній.

Ступінь магістра з менеджменту у сфері вищої медико-санітарної освіти належить до групи факультетів гуманітарного та соціального спрямування і викладається на базі магістра факультету підготовки управлінських кадрів у сфері освіти. Програма розрахована на підготовку керівників навчальних закладів від директорів шкіл до керівників медичних закладів освіти, передбачає дистанційну та денну форму навчання. Магістри денної форми навчання навчаються протягом року, а програма заочної форми навчання в магістратурі розрахована на два роки навчання.

Навчальна програма органічно поєднує теоретичну базу з практичними навичками та орієнтована на вивчення та вирішення конкретних питань, пов'язаних з управлінням санітарною освітою та вищою санітарною освітою та реалізацією індивідуальних науково-дослідних проєктів студентів магістратури. Можливість проведення індивідуальних досліджень у сфері управління освітою в галузі охорони здоров'я дає змогу комплексно впроваджувати набуті теоретичні знання та тісну співпрацю з науковцями та практиками управління освітою в галузі охорони здоров'я.

Метою магістерських програм є надання передових знань з основ санітарно-гігієнічної освіти, від медичних шкіл до університетів, розвиток організаційних та управлінських здібностей в управлінні школою, вміння вирішувати будь-яку проблему, генерувати нові ідеї та реалізувати їх.

Таким чином, загальний зміст дисциплін, що входять до магістерської програми «Управління медичною освітою» Кембриджського університету, спрямований на підготовку конкурентоспроможних керівників з менеджменту та державного управління медичною освітою, управління закладами освіти різного рівня. Випускники озброєні сучасними теоретичними управлінськими знаннями та практичними навичками, вміннями визначати та вирішувати проблеми, генерувати нові ідеї, розробляти проєкти та впроваджувати інновації, здатні до системних змін в управлінні закладами медичної освіти та підвищення ефективності їх функціонування.

Оксфордський університет, найстаріший англomовний університет є найпрестижнішим університетом Сполученого Королівства, посідає 1 місце в списку 100 найкращих університетів світу [9].

Університет складається з 38 шкіл, професорсько-викладацький склад близько 4 тис. осіб, а загальна кількість студентів сягає понад 20 тис., які навчаються

на 62 кафедрах. Основні напрями підготовки студентів – гуманітарні науки, математика, фізика, суспільствознавство, медицина, науки про життя та навколишнє середовище [7].

Магістерська програма «Менеджмент у вищій медичній освіті» викладається на педагогічному факультеті та призначена для підготовки керівників та менеджерів у вищій медичній освіті – дослідників і науковців, державних і політичних діячів, керівників закладів освіти.

Навчальний курс зосереджується на вивченні таких теоретичних питань, як педагогіка вищої освіти; міжнародне співробітництво у сфері вищої медичної освіти; державне управління у сфері вищої медико-санітарної освіти; інноваційні стратегії та методи дослідження у сфері вищої медичної освіти; інституційні та адміністративні перетворення; філософсько-історичні основи науково-педагогічної діяльності у вищій школі; підвищення кваліфікації керівника.

Навчальна програма складається з лекцій та вправ, причому значна частина відводиться самостійній роботі. Курс складається з 5 обов'язкових блоків:

- вища освіта: філософські основи та сучасність;
- вища освіта: питання інтернаціоналізації та міжнародного співробітництва;
- вища освіта та економіка;
- основи науково-дослідної роботи в галузі вищої медико-санітарної освіти;
- основи дослідження вищої медичної освіти: методи та стратегії.

За результатами вивчення обов'язкових навчальних одиниць випускником має бути представлена магістерська наукова робота за одним із таких напрямів дослідження: методика та стратегія науково-дослідної роботи у сфері вищої медико-санітарної освіти; політика та економіка у сфері вищої медичної освіти; державного управління у сфері вищої медико-санітарної освіти [7].

В Оксфордському університеті відкрито аспірантуру та докторантуру за напрямом «Менеджмент у вищій освіті», що є надзвичайно важливою складовою державної політики щодо впровадження механізмів професійної підготовки менеджменту університету.

Мюнхенський університет Людвіга-Максиміліана, який було засновано герцогом Людвігом Багатим в 1472 р. в м. Інгольштадт, посідає 32 місце в списку 100 найкращих університетів світу [9].

На базі університету відкрито 2 інститути (математичний і політологічний), 2 клініки та 18 факультетів [6].

Магістерська програма «Управління освітою в галузі охорони здоров'я» викладається на психолого-педагогічному факультеті та готує висококваліфікованих фахівців з управління освітою, які володіють системними стратегічними знаннями та навичками у сфері управління освітою в галузі охорони здоров'я та управління університетом та здатні впроваджувати системні зміни та підвищення ефективності управління університетом.

Програма призначена для державних службовців у сфері охорони здоров'я, керівників закладів вищої освіти, керівників та розробників освітніх та соціальних програм і проєктів і складається з таких блоків:

- теорії та проблеми менеджменту (основні теорії та концепції менеджменту в освіті);
- зміни в контексті глобального управління (вплив процесів управління державною політикою на освіту);
- менеджмент у сфері вищої медичної освіти та особливості управління університетом;
- інноваційна діяльність у сфері вищої медико-санітарної освіти.

Випускники вивчають специфіку лідерства у сфері медико-санітарної освіти та управління закладами охорони здоров'я шляхом реалізації інноваційних проєктів, програм підвищення якості освіти та контролю за такими програмами, реформування системи охорони здоров'я, санітарної освіти, у тому числі вищої. Особлива увага приділяється практичному застосуванню набутих знань і вмінь. Тому більшу частину навчального плану займає практична діяльність в освіті та органах управління закладом вищої освіти.

Отже, особливістю підготовки керівних кадрів сфери управління медичною освітою, в тому числі і вищою, іноземних країн є надання такої освіти в умовах магістратури. Наявність великої різноманітності магістерських програм зі спеціальностей «Управління медичними навчальними закладами», «Управління медичною освітою», «Управління у сфері медичної освіти та вищої медичної освіти» «Політика вищої медичної освіти та управління вищим медичними навчальним закладом», у закладах вищої освіти Великої Британії та Німеччини свідчить про їх переваги перед тими, що наявні сьогодні в Україні.

Загальним для всіх аналізованих магістерських програм є орієнтація на певну професійну категорію, тобто посадових осіб державних органів у сфері медичної освіти та їх структурних підрозділів, керівників закладів освіти оздоровчого спрямування. Метою їх навчання є: підготовка керівників у сфері медичної освіти в цілому та вищої освіти зокрема; розробка та реалізація освітньої політики; інновація та розвиток механізмів підготовки менеджерів у сфері санітарної освіти та механізмів державного управління у сфері освіти та

вищої санітарної освіти, спеціальні дослідження у сфері освітньої політики.

З огляду на європейський досвід функціонування магістерських програм щодо управління закладами медичної освіти доцільно в Україні в рамках освітньої програми «Публічне управління та адміністрування» ввести спеціалізацію «Публічне управління закладами медичної сфери». За цією програмою зможуть навчатися керівники закладів медичної освіти різних рівнів, керівники структурних підрозділів цих закладів, керівники закладів охорони здоров'я тощо. До освітньої програми вважаємо за доцільне включити дисципліни: публічне управління та адміністрування в сфері охорони здоров'я; публічна політика в сфері охорони здоров'я; державне регулювання сферою охорони здоров'я; регіональне управління сферою охорони здоров'я; управління закладами медичної освіти.

Висновки. Узагальнення результатів аналізу дозволило виявити позитивні ідеї досвіду Великобританії та Німеччини щодо підготовки магістрів державного управління в освіті, закладах медичної освіти та керівників цих закладів та обґрунтувати рекомендації щодо їх використання в модернізації української системи вищої освіти. Це сприятиме удосконаленню змісту вітчизняних програм магістерської підготовки зі спеціальностей «Публічне управління та адміністрування» з використанням найкращих світових стандартів, а також створить більш широкі можливості для працевлаштування фахівців на вітчизняному та світовому ринку праці.

Реформування системи вищої освіти в Україні, з точки зору входження у світовий освітній і науковий простір, вимагає підвищення рівня професійної компетентності керівників закладів вищої освіти. Компетентнісний підхід сьогодні визначається як інноваційний в освіті і визначає характер модернізації вищої освіти в країні. Професійна компетентність керівника закладу медичної освіти – це вміння вибирати найбільш ефективні методи управління закладом у певний момент та обставини відповідно до умов медичної реформи.

Список використаних джерел

1. Білинська М. М., Кульгінський Є. А. Нова парадигма державного управління охороною здоров'я України. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2014. № 4 (48). С. 104–107.
2. Громова С. О. Зміст та структура механізмів державного управління професійною підготовкою керівних кадрів вищих медичних навчальних закладів в Україні. *Державне будівництво*. 2015. № 1. URL: file:///C:/Users/Acer/Downloads/DeBu_2015_1_25.pdf (дата звернення: 16.05.2022).
3. Радиш Я. Ф. Державне управління охороною здоров'я в Україні: генезис та тенденції розвитку: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01 / Українська Академія держ. управління при Президенті України. Київ, 2003. 35 с.
4. Фуртак І. І., Грицько Р. Ю. Напрями розвитку громадського здоров'я в Україні. *Педагогіка здоров'я*. Збірник наук. праць VII Всеукр. наук.–практ. конф. 7–8 квітн. 2017 р. м. Чернігів: ЧНТУ, 2017. С. 553–556.
5. Чернишенко Т. І. Державне управління освітою фахівців охорони здоров'я в умовах перебудови галузі в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. Київ, 2003. 20 с.
6. Ludwig-Maximilians-University of Munchen. URL: <https://www.lmu.de/de/die-lmu/index.html> (дата звернення: 16.05.2022).
7. Oxford University. URL: <http://www.ox.ac.uk/> (дата звернення: 16.05.2022).
8. University of Cambridge. URL: <https://www.cam.ac.uk/> (дата звернення: 16.05.2022).
9. World University Rankings 2022. The Times Higher Education. September 2, 2021. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2022> (дата звернення: 16.05.2022).

References

1. Bilynska M. M., Kulhynskyi Ye. A. (2014). Nova paradyhma derzhavnoho upravlinnia okhoronoiu zdorovia Ukrainy. [A new paradigm of state management of health care in Ukraine] *Derzhava ta rehiony*. Seria: Derzhavne upravlinnia. 4 (48), S. 104–107.
2. Hromova S. O. (2015). Zmist ta struktura mekhanizmiv derzhavnoho upravlinnia profesiinoiu pidhotovkoiu kerivnykh kadriv vyshchyykh medychnykh navchalnykh zakladiv v Ukraini. [Content and structure of mechanisms of state management of professional training of management personnel of higher medical educational institutions in Ukraine.] *Derzhavne budivnytstvo*. 1. URL: file:///C:/Users/Acer/Downloads/DeBu_2015_1_25.pdf (accessed: 16.05.2022) [in Ukrainian].
3. Radysh Ya. F. (2003). Derzhavne upravlinnia okhoronoiu zdorovia v Ukraini: henezys ta tendentsii rozvytku [State management of health care in Ukraine: genesis and development trends]: avto-ref. dys. ... d-ra nauk z derzh. upr. : 25.00.01 / Ukrainiska Akademiia derzh. upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. Kyiv. 35 s. [in Ukrainian].
4. Furtak I. I., Hrytsko R. Iu. (2017). Napriamy rozvytku hromadskoho zdorovia v Ukraini. [Directions of public health development in Ukraine] *Pedahohika zdorovia*. Zbirnyk nauk. prats VII Vseukr. Nauk.–prakt. Konf. 7–8 kvitn. 2017 r. m. Chernyiv: ChNTU, S. 553–556. [in Ukrainian].
5. Chernyshenko T. I. (2003). Derzhavne upravlinnia osvitoiu fakhivtsiv okhorony zdorovia v umovakh perebudovy haluzi v Ukraini [State management of education of health care specialists in the conditions of restructuring of the industry in Ukraine]: avtoref. dys. ... kand. nauk z derzh. upr.: 25.00.02; Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy. Kyiv. 20 s. [in Ukrainian].
6. Ludwig-Maximilians-University of Munchen. URL: <https://www.lmu.de/de/die-lmu/index.html> (accessed: 16.05.2022) [in Germany].
7. Oxford University. URL: <http://www.ox.ac.uk/> (accessed: 16.05.2022) [in United Kingdom].
8. University of Cambridge. URL: <https://www.cam.ac.uk/> (accessed: 16.05.2022) [in United Kingdom].
9. World University Rankings 2022. The Times Higher Education. September 2, 2021. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2022> (accessed: 16.05.2022) [in United Kingdom].

УДК 37.07.005.33

Особливості освітнього менеджменту в умовах воєнного стану

FEATURES OF EDUCATIONAL MANAGEMENT UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

ВОЗНЮК Лідія – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри освітнього менеджменту, державної політики та економіки, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <http://orcid.org/0000-0002-3681-8811>

ДОБРОГОРСЬКИЙ Олександр – аспірант кафедри публічного управління та права, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4504-618X>

DOI <https://doi.org/10.54891/2786-6998-2022-1-8>

VOZNYUK Lidiya – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Educational Management, Public Policy and Economics, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» Dnipropetrovsk Regional Council, 70, st. Volodymyr Antonovych, Dnipro, 49006, Ukraine

DOBROHORSKYI Oleksandr – postgraduate student of the Public Administration and Law Department, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» Dnipropetrovsk Regional Council, 70, st. Volodymyr Antonovych, Dnipro, 49006, Ukraine

Анотація. У статті розкрито основний зміст діяльності менеджера освіти в умовах воєнного стану. Адже питання якості шкільної освіти залишаються актуальними і в такий складний період, який переживає Україна зараз. З'ясовано, що управлінська підсистема школи в таких умовах стає важливим чинником повноцінного функціонування закладів загальної середньої освіти. Визначено, що від ефективності шкільного менеджменту залежить і якість освіти в закладах загальної середньої освіти. Здійснено аналіз наукових джерел, які свідчать, що в Україні достатньо розроблено концептуальні засади освітнього менеджменту, досліджено систему управління освітніми змінами. Так, у працях Г. В. Єльнікової, Л. М. Калініної, О. І. Касьянкової, О. І. Мармази, Т. І. Сущенко висвітлено проблеми освітнього менеджменту в умовах інноваційних. Особливості управління закладами загальної середньої освіти знайшли своє відображення у дослідженнях Н. М. Бібік, В. І. Маслова, Н. Г. Протасової, А. І. Прокопенко. У своїх дослідженнях вчені зауважують, що сучасний освітній менеджмент постійно оновлюється, розширюється функціональний склад керівника, запроваджуються нові управлінські технології. Розглянуто особливості запровадження антикризового управління в систему управління закладами загальної середньої освіти. Досліджено проблеми антикризового управління, які знайшли своє відображення як вітчизняних так і зарубіжних вчених (І. Ансофф, Л. Г. Бляхман, О. П. Кавтиш, О. А. Карпенко, І. І. Коляденко, Т. М. Сорочан, І. А. Усік). З'ясовано, що вчені дійшли висновку про специфіку прийомів і методів антикризового управління. Розкрито зміст такого управління, що характеризується постійним спостереженням, виявленням та локалізацією проблемних явищ, які відбуваються в освітньому середовищі закладу освіти; запобіганню кризових ситуацій; умінні визначати потрібні ресурси для стабілізації діяльності педагогічного колективу. Визначено, що управління закладами освіти в умовах воєнного стану потребує від менеджера шкільної освіти володіння основами антикризового управління як новою стратегією управління освітньою організацією. Доведено, що управління закладами загальної середньої освіти в умовах воєнного стану потребує від керівників компетентної орієнтації в надзвичайних ситуаціях, ефективної кадрової та інформаційної політики, якісної організації освітнього процесу, сприятливих умов для дистанційної роботи, умінь налагоджувати партнерство з усіма соціальними партнерами. Виділено три основні інструменти антикризового управління. Серед них: моніторинг та діагностика на основі показників стану організації, планування і розробка антикризової стратегії та контролінг. Визначено основні принципи антикризового управління в умовах воєнного стану, зокрема: діагностика кризових явищ за рівнем їхньої небезпеки; оперативність реагування на небезпеку; своєчасність прийняття управлінських рішень, їхня законність; постійний контроль за виконанням управлінських заходів. Розкрито основні напрями реалізації ситуаційного підходу, які необхідно враховувати при прийнятті управлінських рішень у складних ситуаціях. Серед них: критичний аналіз надзвичайної ситуації, який дозволяє оцінити її з усіх сторін і прийняти правильне управлінське рішення; вибір підходів, які б найкраще відповідали вимогам щодо забезпечення виходу з надзвичайної ситуації; передбачення ймовірних наслідків як позитивних, так і негативних; визначення найбільш важливих чинників даної ситуації, які впливають на її результат;

забезпечення гнучкості управлінської підсистеми школи для вирішення нагальної проблеми; узгодження управлінських прийомів розв'язання конкретної ситуації з освітніми цілями закладу загальної середньої освіти. Визначено зміст мотиваційної функції менеджера освіти, до якого віднесено: забезпечення командної роботи учасників освітнього процесу; ефективне використання в управлінні персоналом сучасних методів та інструментарію, які забезпечують якість освітнього процесу; організація заходів щодо підвищення відповідальності педагогічних працівників за виконання державних стандартів освіти. Доведено, що управління закладами загальної середньої освіти в умовах воєнного стану потребує від керівників компетентної орієнтації в надзвичайних ситуаціях, ефективної кадрової та інформаційної політики, якісної організації освітнього процесу, сприятливих умов для дистанційної роботи та умінь налагоджувати партнерство з усіма соціальними партнерами.

Ключові слова: освітній менеджмент, воєнний стан, менеджер освіти, управління закладами освіти, заклад загальної середньої освіти.

Summary. The article reveals the main content of the education manager's activities under martial law. After all, the issue of the quality of school education remains relevant even in such a difficult period that Ukraine is currently experiencing. It has been found that the management subsystem of the school in such conditions becomes an important factor in the full functioning of general secondary education institutions. It was determined that the quality of education in general secondary education institutions depends on the effectiveness of school management. An analysis of scientific sources was carried out, which shows that the conceptual principles of educational management are sufficiently developed in Ukraine, and the system of managing educational changes was investigated. Thus, in the works of G. V. Yelnikova, L. M. Kalinina, O. I. Kasyanova, O. I. Marmazy, T. I. Sushchenko highlighted the problems of educational management in innovative conditions. Peculiarities of management of institutions of general secondary education were reflected in the researches of N. M. Bibyk, V. I. Maslova, N. G. Protasova, A. I. Prokopenko. In their research, scientists note that modern educational management is constantly being updated, the functional composition of the manager is expanding, and new management technologies are being introduced. The peculiarities of the introduction of anti-crisis management into the management system of institutions of general secondary education are considered. The problems of anti-crisis management, which were reflected by both domestic and foreign scientists (I. Ansoff, L. G. Blyakhman, O. P. Kavtysh, O. A. Karpenko, I. I. Kolyadenko, T. M. Sorochan, I. A. Usyk). It was found that the scientists came to a conclusion about the specifics of anti-crisis management techniques and methods. The peculiarities of the introduction of anti-crisis management into the management system of institutions of general secondary education are considered. The problems of anti-crisis management, which were reflected by both domestic and foreign scientists (I. Ansoff, L. G. Blyakhman, O. P. Kavtysh, O. A. Karpenko, I. I. Kolyadenko, T. M. Sorochan, I. A. Usyk). It was found that the scientists came to a conclusion about the specifics of anti-crisis management techniques and methods. The content of such management is revealed, which is characterized by constant observation, detection and localization of problematic phenomena that occur in the educational environment of an educational institution; prevention of crisis situations; able to determine the necessary resources to stabilize the activities of the teaching staff. It was determined that the management of educational institutions under martial law requires the manager of school education to master the basics of anti-crisis management as a new strategy for managing an educational organization. It has been proven that the management of general secondary education institutions under martial law requires competent orientation in emergency situations, effective personnel and information policy, high-quality organization of the educational process, favorable conditions for remote work, and the ability to establish partnerships with all social partners. Three main tools of anti-crisis management are identified. Among them: monitoring and diagnostics based on indicators of the state of the organization, planning and development of an anti-crisis strategy, and controlling. The main principles of anti-crisis management in the conditions of martial law are determined, in particular: diagnosis of crisis phenomena according to the level of their danger; responsiveness to danger; timeliness of management decisions, their legality; constant control over the implementation of management measures. The main areas of implementation of the situational approach, which must be taken into account when making management decisions in difficult situations, are revealed. Among them: a critical analysis of an emergency situation, which allows you to assess it from all sides and make the right management decision; the selection of approaches that would best meet the requirements for ensuring an exit from an emergency situation; prediction of probable consequences, both positive and negative; determination of the most important factors of this situation that affect its outcome; ensuring the flexibility of the management subsystem of the school to solve an urgent problem; coordination of management techniques for solving a specific situation with the educational goals of the general secondary education institution. The content of the motivational function of the education manager is defined, which includes: ensuring teamwork of participants in the educational process; effective use in personnel management of modern methods and tools that ensure the quality of the educational process; organization of measures to increase the responsibility of pedagogical workers for the fulfillment of state education standards. It has been proven that the management of general secondary education institutions under martial law requires competent orientation in emergency situations, effective personnel and information policy, high-quality organization of the educational process, favorable conditions for remote work and the ability to establish partnerships with all social partners.

Key words: educational management, martial law, education manager, management of educational institutions, institution of general secondary education.

Вступ. В умовах воєнного стану особливого значення набуває освітній менеджмент. Адже освіта була і залишається провідною галуззю розвитку суспільства та його стабільності. Тому здобувачі освіти мають отримати належну якість освіти і в такий непростий період, який Україна переживає зараз. Відповідно до цього кардинально змінилися й організаційно-управлінські засади в закладах загальної середньої освіти. Значна кількість здобувачів освіти змушена була виїхати за межі України або переселитися. Отже, постають нові завдання і в організації освітнього процесу, і у створенні безпечного освітнього середовища, і в кадровій політиці закладів загальної середньої освіти. Провідною ідеєю, яка характеризує сучасну державну політику у сфері освіти є твердження, що «жодна дитина, чію школу зруйнували, не залишиться за межами освітнього процесу. Як і вчителі, які мають бути працевлаштовані» [7].

Важливе значення в умовах воєнного стану має дотримання вимог законодавчої бази у сфері освіти. До них віднесено: Закон України «Про внесення змін до деяких Законів України у сфері освіти», Закон України «Про внесення змін до деяких Законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану», роз'яснення МОН України щодо роботи закладів освіти у межах правового режиму воєнного стану, рекомендації Державної служби якості освіти про те, як закладам освіти працювати в умовах воєнного стану, у складних ситуаціях інше.

Основними орієнтирами для менеджерів освіти в таких умовах залишається реалізація Державних освітніх стандартів, спрямованих на «всесторонній розвиток, виховання і соціалізацію особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності» [9]. Реалізація цієї мети можлива тільки за умов наявності професійної компетентності менеджера освіти, яка найбільш повно представлена у професійному стандарті керівника (директора) закладу загальної середньої освіти [19].

Загалом проблема реалізації освітнього менеджменту в умовах воєнного стану зумовлена необхідністю управлінської підсистеми закладу забезпечити якість вітчизняної освіти на рівні європейських та світових освітніх стандартів. Організація освітнього процесу в таких умовах набуває особливого значення оскільки залежить від багатьох факторів серед яких компетентнісний є одним із основних оскільки характеризує готовність керівника до управління у складних надзвичайних ситуаціях. Тому дослідження питань управління закладами освіти в умовах воєнного стану є важливим і своєчасним.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз наукових джерел свідчить, що в Україні достатньо розроблено концептуальні засади освітнього менеджменту, досліджено систему управління освітніми змінами. Так, проблеми освітнього менеджменту в умовах інноваційних змін достатньо повно висвітлено у працях Г. В. Єльнікової, Л. М. Калініної, О. І. Касьянової,

О. І. Мармази, Т. І. Суценко. Особливості управління закладами загальної середньої освіти знайшли своє відображення у дослідженнях Н. М. Бібік, В. І. Маслова, Н. Г. Протасової, А. І. Прокопенко. У своїх дослідженнях вчені зауважують, що сучасний освітній менеджмент постійно оновлюється, розширюється функціональний склад керівника, запроваджуються нові управлінські технології.

Оскільки управління закладами загальної середньої освіти здійснюється в умовах воєнного стану необхідно виділити дослідження, які пов'язані з антикризовим та ситуаційним менеджментом.

Проблеми антикризового управління знайшли своє відображення як вітчизняних так і зарубіжних вчених (І. Ансофф, Л. Г. Бляхман О. П. Кавтиш О. А. Карпенко, І. І. Коляденко, Т. М. Сорочан, І. А. Усік). Досліджуючи суть і завдання антикризового управління вчені дійшли висновку, що таке управління повинно мати свою специфіку і відрізнятися специфічними прийомом і методами. На думку дослідників, «правильне застосування технології антикризового управління може забезпечити протидію негативним тенденціям, допомогти подолати кризу. І навпаки, бездіяльність, очікування того, що всі проблеми будуть вирішуватись самі по собі, може спровокувати значне погіршення наслідків кризи» [21].

Ситуаційний менеджмент здебільшого представлено в теорії соціального управління і розглядається вченими (О. В. Бондар, В. О. Василенко В. І. Шостка, О. М. Клейменкова) як «самостійна галузь науки і професійної діяльності, спрямована на забезпечення будь-якою організаційною структурою, поставлених цілей шляхом раціонального використання всіх ресурсів відповідно до ситуації, що склалася у певний період часу» [4, с. 10]. Український вчений В. О. Бондар характеризує ситуаційне управління як «передбачення небезпеки, аналіз її симптомів та заходів для зниження негативних наслідків, її усунення і використання отриманого досвіду для наступного розвитку [3, с. 5].

Отже, теоретичні засади управління закладами освіти розглянуто і досліджено достатньо однак проблема особливостей управління закладами освіти в умовах воєнного стану потребує ретельного вивчення.

Мета статті. Визначити основний зміст діяльності менеджера освіти в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Невмотивована військова агресія Російської Федерації проти України спричинила значну кількість біженців до Європейського Союзу та переселенців у межах країни. Відповідно до цього зазнали змін усі складові освітньої сфери. Особливо гостро постають питання організації освітнього процесу, дистанційної роботи, фізичної безпеки здобувачів освіти, кадрової політики інше. Тому управлінська підсистема школи в таких умовах стає важливим чинником повноцінного функціонування закладів загальної середньої освіти. Насамперед зазнали змін організаційно-управлінські засади освітнього менеджменту. Керівництво закладами загальної середньої освіти як і органи виконавчої влади, органи військового командування, військові, військово-цивільні адміністрації та органи місцевого самоврядування

несуть повну відповідальність за забезпечення державних гарантій щодо створення безпечного освітнього середовища, а також організацію здобуття якісної освіти.

У таких умовах освітній менеджмент набуває ознак антикризового управління, що характеризується постійним спостереженням, виявленням та локалізацією проблемних явищ, які відбуваються в освітньому середовищі закладу освіти; запобіганню кризових ситуацій; умінні визначати потрібні ресурси для стабілізації діяльності педагогічного колективу.

Українська дослідниця Т. М. Сорочан зауважує: «Безперечно, кожний керівник закладу освіти хоче у важкі часи кризи не просто знайти вихід, а й окреслити майбутню, оптимістичну перспективу» [21, с. 14]. На її думку, криза – це «різка зміна звичайного стану речей, злам, загострення становища, це критичне виявлення протиріч у соціально-економічній системі, організації, яке загрожує її стійкості в оточуючому середовищі» [21, с. 15]. Тому вчені визначають антикризове управління як «управління системами у стані дисбалансу, яке включає сукупність процедур, методів, прийомів, спрямованих на розпізнавання криз, їхню профілактику, створення умов для зниження негативного впливу та подолання наслідків [13, с. 10]. Відповідно до цього введення воєнного стану як особливого правового режиму, що «вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності, територіальній цілісності...» потребує від менеджера шкільної освіти володіння основами антикризового управління як новою стратегією управління освітньою організацією, що характеризує його професійну компетентність.

У дослідженні А. І. Гришук «Антикризове управління та його інструментарій» виділено три основні інструменти антикризового управління. Серед них: моніторинг та діагностика на основі показників стану організації, планування і розробка антикризової стратегії та контролінг [6, с. 20].

На нашу думку, моніторинг та діагностика стану шкільної організації в умовах воєнного стану є одним з найбільш вагомих інструментів, який дозволяє коригувати освітній процес та забезпечувати його життєдіяльність. Насамперед до таких показників відносять: організацію освітнього процесу в цілому (дистанційна робота та її супровід, навчально-методичний супровід освітнього процесу, тривалість занять, методи оцінювання здобувачів освіти інше); фізичну безпеку суб'єктів освітнього процесу (безпечне освітнє середовище інше); наявність ефективної психологічної підтримки (мотиваційний чинник) в закладі загальної середньої освіти; функціональну ефективність педагогічного персоналу (готовність якісно здійснювати освітню діяльність в нестандартних ситуаціях).

Слід зауважити, що перехід на дистанційну форму навчання спонукав керівників до створення творчих груп, які за мінімальний період часу дозволили підготувати педагогічний персонал до нових умов організації освітнього процесу зі здобувачами освіти. Таке оперативне забезпечення змін свідчить про готовність менеджера шкільної освіти здійснювати управлінську діяльність в умовах воєнного стану, що повністю відповідає

вимогам професійного стандарту «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти». У цьому контексті мова йдеться про виконання таких трудових функцій як «забезпечення управління якістю освіти», організація безпечного здорового освітнього середовища та забезпечення партнерської та мережевої взаємодії [19, с. 4]. Адже опанування педагогічним персоналом різними видами дистанційної освіти (онлайн- та офлайн-навчання), організація та розроблення дистанційних курсів, їхнє змістове наповнення, підготовка програм індивідуального навчання, забезпечення доступності та якості освіти потребує відповідальності та професіоналізму менеджерів шкільної освіти.

Планування і розробка антикризової стратегії також є однією з умов виходу з кризової ситуації. Наші дослідження переконують, що визначення місії та візії закладу освіти з урахуванням війни або надзвичайної ситуації дозволяє згуртувати педагогічний колектив на вирішення складних завдань. Адже місія як основна ціль діяльності закладу освіти відображає спільні цінності колективу, а візія визначає напрям руху шкільної спільноти до подолання проблем. Таким чином, антикризова стратегія визначає напрям позитивних змін, а ціль конкретизує мету та завдання у зменшенні ризиків в розвитку шкільної організації.

На думку вчених, у системі планування поточної роботи в закладах загальної середньої освіти ефективним методом є «матриця Ейзенхауера», яка дозволяє визначити найбільш термінові невідкладні справи та ті, які можна або делегувати іншим суб'єктам управління, або відкласти на певний час. Такий управлінський механізм дозволяє керівнику на основі аналізу готовності вчителів до роботи в онлайн форматі, враховувати сильні і слабкі сторони дистанційного навчання, забезпечувати зворотній зв'язок з батьківською спільнотою, приймати правильні управлінські рішення та уникати кризових явищ в умовах воєнного стану.

Контролінг як важлива контрольно-інформаційна система має важливе значення в подоланні кризових явищ оскільки дозволяє отримати точну інформацію про стан шкільної організації та її здатність функціонувати в умовах воєнного стану. У системі сучасної шкільної освіти все більшого значення в контрольно-аналітичній діяльності менеджера набуває організація внутрішнього аудиту, яка виконує роль незалежної та неупередженої експертизи якості шкільної освіти. У монографії О. Є. Гречаник та В. В. Григораш «Організація внутрішнього аудиту в закладах загальної середньої освіти», висвітлено технологію здійснення внутрішнього аудиту в закладі загальної середньої освіти [5, с. 25]. Значну увагу дослідники приділили питанням організації внутрішнього аудиту, забезпеченню системи контролю в закладі освіти; використанню сучасних методів контролю за якістю освіти й освітньою діяльністю. Вчені визначають внутрішній аудит як адміністрування, що забезпечує оцінку освітньої діяльності та якості освіти загалом і за окремими структурними підрозділами, напрямами, суб'єктами педагогічного процесу.

Отже контролінг дозволяє швидко реагувати на зміни і приймати відповідні рішення.

Серед важливих завдань такого періоду:

– «Організації здобуття освіти, освітнього процесу у формі, найбільш безпечній для життя і здоров'я людей в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану».

– Максимальне сприяння щодо створення «безпечного освітнього середовища в закладі освіти».

– З метою оперативного реагування на надзвичайні ситуації забезпечення «постійного взаємозв'язку з органами виконавчої влади, військового командування, військовими, військово-цивільними адміністраціями та органами місцевого самоврядування, їх представниками, посадовими особами, органами управління у сфері освіти».

– Оптиміальне використання принципів антикризового управління.

Аналіз наукових джерел дає змогу виділити основні принципи антикризового управління в умовах воєнного стану:

– діагностика кризових явищ за рівнем їхньої небезпеки;

– оперативність реагування на небезпеку;

– своєчасність прийняття управлінських рішень, їхня законність;

– постійний контроль за виконанням управлінських заходів.

Таким чином, врахування антикризового управління дозволяє керівнику закладу загальної середньої освіти швидко реагувати на зміни та приймати правильні управлінські рішення.

Компетентнісний підхід в управлінні закладами загальної середньої освіти потребує також використання технологій ситуаційного менеджменту. Вітчизняний дослідник О. В. Бондар розглядає ситуаційний менеджмент як «самостійну галузь науки і професійної діяльності, спрямовану на забезпечення будь-якою організаційною структурою, поставлених цілей шляхом раціонального використання всіх ресурсів відповідно до ситуації, що склалася у певний період часу» [3, с. 340]. Інші вчені ситуаційний менеджмент пов'язують з процесом який «дозволяє керівникам, планувати, організувати, спрямовувати і контролювати невідкладні операції при розв'язанні невідкладних проблем, які постають перед організацією» [4, с. 24].

Реалізація ситуаційного підходу, на думку вчених, передбачає чотири кроки, які необхідно враховувати при прийнятті управлінських рішень у складних ситуаціях:

– Критичний аналіз надзвичайної ситуації, який дозволяє оцінити її з усіх сторін і прийняти правильне управлінське рішення.

– Вибір підходів, які б найкраще відповідали вимогам щодо забезпечення виходу з надзвичайної ситуації, передбачення (прогнозування) ймовірних наслідків як позитивних, так і негативних.

– Визначення найбільш важливих чинників даної ситуації, які впливають на її результат; забезпечення гнучкості управлінської підсистеми школи для вирішення нагальної проблеми.

– Узгодження управлінських прийомів (технологій) розв'язання даної ситуації з освітніми цілями закладу загальної середньої освіти.

Дослідження особливостей управління закладами загальної середньої освіти в умовах воєнного стану дає

змогу з'ясувати, що ситуаційний підхід є відповіддю на вплив зовнішнього середовища. При цьому передбачається, що організаційні механізми пристосовуються до виявлення нових проблем та вироблення нових рішень, які вимагають нових поглядів на управління закладами загальної середньої освіти.

Суттєвою ознакою управління закладами загальної середньої освіти в умовах воєнного стану є реалізація мотиваційної функції в діяльності менеджера освіти. У наших дослідженнях з'ясовано, що нові професійні стандарти керівника однією з провідних трудових функцій визначають здатність ефективно управляти персоналом. До змісту такої функції нами віднесено:

– забезпечення командної роботи учасників освітнього процесу;

– ефективне використання в управлінні персоналом сучасних методів та інструментарію, що забезпечують якість освітнього процесу;

– організація заходів щодо підвищення відповідальності педагогічних працівників за виконання державних стандартів освіти.

У теорії соціального управління поняття «мотивація» розглядається як «змістовне наповнення мотиваційної сфери особистості і як сукупність внутрішніх спонукань, найбільш важливих і характерних мотивів діяльності та поведінки людини» [22, с. 40].

На роль функції мотивації в діяльності керівника закладу загальної середньої освіти звертає увагу О. І. Мармаза. Дослідниця вважає, що «надання освітньому менеджменту координаційного та мотиваційного характеру стає основою для посилення його розвивальних можливостей, а докорінна зміна функціонального складу, формує «нову філософію школи», що полягає у зміні поглядів на свою роль та місце в управлінських процесах» [18, с. 41]. Отже, здатність мотивувати і підтримувати усіх суб'єктів освітнього процесу є важливою умовою функціонування та розвитку шкільної організації. Цю думку підтримують і вітчизняні вчені, які виділяють функцію мотивації як одну з провідних у системі управління закладами загальної середньої освіти [14, с. 37]. Успішність дій керівника щодо реалізації функції мотивації, на думку вчених, визначається його здатністю впливати у необхідному напрямі на внутрішні мотиви діяльності та поведінки суб'єктів освітнього процесу.

В умовах воєнного стану мотиваційні чинники ґрунтуються на довірі та партнерстві між усіма учасниками освітнього процесу. Важливими при цьому є ґрунтовне вивчення і обговорення з учителями проблемних питань щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану. Зокрема: організація дистанційного навчання; оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти; організація урочної діяльності в умовах воєнного стану; психологічна підтримка учнів, створення для них найбільш комфортних умов; розв'язання нестандартних ситуацій під час онлайн навчання тощо. У системі шкільного менеджменту кадрова політика є важливим стратегічним напрямом, оскільки від створення оптимальних умов для педагогічної діяльності, підтримки вчителя, мотивації і стимулювання його професійного зростання залежить якість освіти в цілому і кожного закладу освіти зокрема. Тому здатність

керівника мотивувати педагогічний персонал до продуктивної педагогічної діяльності в умовах воєнного стану характеризує його професійну компетентність.

Таким чином, освітній менеджмент в умовах воєнного стану має розв'язати низку завдань, які реалізують право на освіту в закладах загальної середньої освіти:

– Забезпечення умов для якісної організації освітнього процесу (безпечне освітнє середовище, готовність учителя до здійснення професійної діяльності в умовах воєнного стану, обладнання для дистанційного навчання, якість логістичних та управлінських процесів інше).

– Забезпечення адаптації здобувачів освіти до нових умов навчання.

– Забезпечення психологічної підтримки всіх учасників освітнього процесу.

– Забезпечення продуктивної співпраці з батьками та іншими соціальними партнерами.

– Забезпечення сприятливих комунікації між усіма учасниками освітнього процесу інше.

Висновки. Загалом управління закладами загальної середньої освіти в умовах воєнного стану потребує від керівників компетентної орієнтації в надзвичайних ситуаціях, ефективної кадрової та інформаційної політики, якісної організації освітнього процесу, сприятливих умов для дистанційної роботи, умінь налагоджувати партнерство з усіма соціальними партнерами.

Важливими у контексті наших висновків будуть дослідження проблем роботи з педагогічним персоналом в умовах воєнного стану, адаптації здобувачів освіти (особливо дітей – переселенців) до нових умов навчання, професійне зростання вчителя в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Адаптивне управління: міжгалузеві зв'язки, науково-прикладний аспект: кол. монографія / за заг. і наук. ред. Г. В. Єльникової. Харків: Мачулін, 2017. 440 с.
2. Бобровський М. В. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти в закладі загальної середньої освіти. Київ: Державна служба якості освіти. 2019. 240 с.
3. Бондар О. В. Ситуаційний менеджмент: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доповн. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 388 с.
4. Василенко В. О. Ситуаційний менеджмент: навч. посіб. 2-е вид., випр. та допов. Київ: ЦНЛ, 2005. 372 с.
5. Гречаник О. Є., Григораш В. В. Організація внутрішнього аудиту в закладі загальної середньої освіти: монографія. Харків: Вид група «Основа», 2019. 144 с.
6. Гришук А. І. Антикризове управління та його інструментарій. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/19.pdf> (дата звернення: 20.06.2022).
7. Жодна дитина, чию школу зруйнували, не залишиться за межами освітнього процесу. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zhodna-ditina-chiyu-shkolu-zrujnuvali-ne-zalishitsya-za-mezhami-osvitnogo-procesu-sergij-shkarlet> (дата звернення: 20.06.2022).
8. Заклади освіти в умовах воєнного стану. URL: <https://sqe.gov.ua/diyalnist/rekomendacii-zakladam-osviti/zakladi-osviti-v-umovakh-voennogo-stan> (дата звернення: 10.06.2022).
9. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 20.06.2022).
10. Про повну загальну освіту: Закон України від 16.01.2020 № 463-IX (Редакція станом на 01.07.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 20.06.2022).
11. Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2126-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text> (дата звернення: 20.06.2022).
12. Про внесення змін до деяких законів України у сфері освіти: Закон України від 24.03.2022 № 2157-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2157-20#Text> (дата звернення: 20.06.2022).
13. Єпіфанова І. Ю., Оранська Н. О. Сутність антикризового управління підприємства. *Економіка і суспільство*. Мукачево. 2016. № 2. С. 265–269.
14. Калініна Л. М. Управління новою українською школою. URL: https://lib.iitta.gov.ua/706820/1/dyg-2017-01-KalininaLM_Upravlinnya_novoju_ukr_shkoloyu.pdf (дата звернення: 20.06.2022).
15. Карпенко О. А. Основи антикризового управління: навч.-метод. посіб. Київ: Вид-во НАДУ, 2006. 208 с.
16. Касьянова О. М. Контрольно-аналітична діяльність керівника навчального закладу. Харків: Вид. група «Основа», 2014. 192 с.
17. Коляденко І. І., Кавтиш О. П. Наукові підходи до сутності антикризового управління. *Бізнес-навігатор*. Херсон, 2018. № 2. С. 7–10.
18. Мармаза О. І. Менеджмент освітньої організації. Харків: ТОВ «Щедра садиба», 2017. 126 с.
19. Професійний стандарт керівника (директора) закладу загальної середньої освіти. URL: <https://naurok.com.ua/post/mon-zatverdzheno-profstandart-kerivnika-zakladu-zagalno-seredno-osviti/> (дата звернення: 20.06.2022).
20. Роз'яснення МОН щодо роботи закладів освіти у межах правового режиму воєнного стану. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozyasnennya-mon-shchodo-roboti-zakladiv-osviti-u-mezhah-pravovogo-rezhimu-voennogo-stanu/> (дата звернення: 20.06.2022).
21. Сорочан Т. М. Антикризіві поради керівникові навчального закладу. URL: https://lib.iitta.gov.ua/703968/1/%D0%A1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%87%D0%B0%D0%BD_5.pdf (дата звернення: 20.06.2022).
22. Управління якістю освіти: досвід та інновації: колективна монографія / за заг. ред.: Л. Л. Сушенцевої, Л. М. Петренко, Н. В. Житник. Павлоград: ІМА-прес, 2018. 276 с.

23. Усік А. Розвиток антикризового менеджменту керівників закладів загальної середньої освіти: теоретичний аспект. URL: <https://visnyk.chnpu.edu.ua/download/vs157/46.pdf/> (дата звернення: 20.06.2022).

References

1. Administratio adaptiva: nexus interdisciplinarius, aspectus scientificus et applicatus: col. Monograph / in general et scientia ed. H.V. Yelnikova (2017) [Adaptive management: interdisciplinary connections, scientific and applied aspect: col. monograph / in general and science ed. H.V. Yelnikova]. Kharkiv: Machulin, 440 s. [in Ukrainian].
2. Bobrovsky M. V. (2019) Commendationes pro constructione systematis interni ad praestandum qualitatem educationis in institutione educationis secundae generalis [Recommendations for the construction of an internal system for ensuring the quality of education in a general secondary education institution]. Kyiv: Publica Servitii Educationis Qualitas. 240 s. [in Ukrainian].
3. Bondar O. V. (2012) Procuratio Sitalis: Disciplina. manual 2nd ed., recognitio. et additional [Situational management: education. manual 2nd ed., revision. and additional]. Kyiv: Centrum Litterarum Litterarum MMXII. 388 s. [in Ukrainian].
4. Vasylenko V. O. (2005) Administratio Sitalis: doctrina. manual 2nd ed., ed. et adiecit [Situational management: education. manual 2nd ed., ed. and added]. Kyiv: TsNL, 372 s. [in Ukrainian].
5. Grechanyk, O. E., Hryhorash V. V. (2019) Organizatio computorum internorum in institutione educationis secundae generalis: Monograph [Organization of internal audit in a general secondary education institution: monograph]. Kharkiv: Osнова Publishing Group. 144 s. [in Ukrainian].
6. Hryshchuk A. I. De administratione anti- crisi eiusque instrumentorum [Anti-crisis management and its tools]. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/19.pdf>. (accessed: 20.06.2022) [in Ukrainian].
7. Nullus puer, cuius schola destructa est, extra processum scholasticum manebit [No child whose school has been destroyed will remain outside the educational process]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zhodna-ditina-chiyu-shkolu-zrujnuvali-ne-zalishitsya-za-mezhami-osvitnogo-procesu-sergij-shkarlet> (accessed: 20.06.2022) [in Ukrainian].
8. Institutiones institutiones sub iure military [Educational institutions under martial law]. URL: <https://sqe.gov.ua/diyalnist/rekomendacii-zakladam-osviti/zakladi-osviti-v-umovakh-voennogo-stan> (accessed: 10.06.2022) [in Ukrainian].
9. De educatione: Lex Ucrainae data die 5 Septembris 2017 N 2145-VIII [On education: Law of Ukraine dated September 5, 2017 N 2145-VIII]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (accessed: 10.06.2022) [in Ukrainian].
10. De educatione generali comprehensa: Lex Ucrainae data die 16 Ianuarii 2020 N 463-IX (Editorial as of July 1, 2022) 10. [On comprehensive general education: Law of Ukraine dated January 16, 2020 N 463-IX]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (accessed: 10.06.2022) [in Ukrainian].
11. De mutationibus quibusdam legibus Ucrainae de statu fideiussoribus in condicionibus legis militaris, status tumultus vel status necessitatis: Lex Ucrainae data est 03.15.2022 No. 2126-IX [On amendments to some laws of Ukraine regarding state guarantees in conditions of martial law, state of emergency or state of emergency: Law of Ukraine dated March 15, 2022 N 2126-IX]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text> (accessed: 10.06.2022) [in Ukrainian].
12. De mutationibus quibusdam legibus Ucrainae in campo educationis: Lex Ucrainae data 24 Martii 2022 N. 2157-IX [On making changes to some laws of Ukraine in the field of education: Law of Ukraine dated March 24, 2022 N 2157-IX]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2157-20#Text> (accessed: 20.06.2022) [in Ukrainian].
13. Epifanova I. YU., Oranska N. O. (2016) De essentia anti- crisi incepti administratio. Oeconomia et societas [The essence of anti-crisis management of the enterprise]. *Oeconomia et societas*. Mukachevo N 2. PP. 265–269. [in Ukrainian].
14. Kalinina L. M. (2017) Management novae scholae Ucrainae [Management of a new Ukrainian school]. URL: https://lib.iitta.gov.ua/706820/1/dyg-2017-01-KalininaLM_Upravlinnya_novoyu_ukr_shkoloyu.pdf (accessed: 20.06.2022) [in Ukrainian].
15. Karpenko O. A. (2006) Basics anti - crisi administratione: methodus scholastica. Manual [Basics of anti-crisis management: educational method. manual]. Kyiv: Domus Academiae Scientiarum Hungaricae, 208 s. [in Ukrainian].
16. Kasyanova O. M. (2014) Imperium et analytica activitatis institutionis caput [Control and analytical activity of the head of the educational institution]. Kharkiv: Ed. coetus «Osнова», 192 s. [in Ukrainian].
17. Kolyadenko I. I., Kavtysh O. P. (2018) Scientifica aditus essentiae anti-crisi administrandi [Scientific approaches to the essence of anti-crisis management.]. *Negotium navigator*. Kherson, N 2. PP. 7–10. [in Ukrainian].
18. Marmaza O. I. (2017) Procuratio institutionis scholasticae [Management of an educational organization]. Kharkiv: Shchedra Sadiba LLC, 126 s. [in Ukrainian].
19. Professionalis norma capitis (director) institutionis educationis secundae generalis [Professional standard of the head (director) of the institution of general secondary education]. URL: <https://naurok.com.ua/post/mon-zatverdzheno-profstandart-kerivnika-zakladu-zagalno-seredno-osviti/> (accessed: 20.06.2022) [in Ukrainian].
20. Declaratio Ministri Educationis et Culturae circa opus institutorum institutorum intra legale regimen martialis [Clarification of the Ministry of Education and Culture regarding the work of educational institutions within the legal regime of martial law] URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozyasnennya-mon-shchodo-roboti-zakladiv-osviti-u-mezhah-pravovogo-rezhimu-voyennogo-stanu/> (accessed: 20.06.2022) [in Ukrainian].
21. Sorochan T. M. Monitum Anti-crisis ad caput institutionis Institutae [Anti-crisis advice to the head of an educational institution]. URL: https://lib.iitta.gov.ua/703968/1/%D0%A1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%87%D0%B0%D0%BD_5.pdf / (accessed: 20.06.2022) [in Ukrainian].
22. Procuratio qualitatis educationis: experientiae et innovationes: monographum collectivum / per generale. ed.: L. L. Sushentseva, L. M. Petrenko, N. V. Zhytnyk [Management of the quality of education: experience and innovation: a collective monograph]. Pavlograd: IMA-press, 2018. 276 p. [in Ukrainian].
23. Usyk A. Progressus anti-crisi administrationis capitum institutionum educationis secundariae generalis: aspectum theoricum [Development of anti-crisis management of heads of general secondary education institutions: theoretical aspect]. <https://visnyk.chnpu.edu.ua/download/vs157/46.pdf/> (accessed: 20.06.2022) [in Ukrainian].

УДК 377:111.3

Суть дуальної форми здобуття освіти в сучасних умовах

THE ESSENCE OF THE DUAL FORM OF EDUCATION IN MODERN CONDITIONS

ЖИВОТОВА Світлана – аспірантка кафедри публічного управління та права, Комуніальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимир Антонівича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна, заступник директора з навчально-виробничої роботи ДПТНЗ «Дніпровський центр професійно-технічної освіти» вул. Чечелівська 6-а, м. Дніпро, 49011, Україна

ZHYVOTOVA Svitlana – postgraduate student of the Public Administration and Law Department, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» Dnipropetrovsk Regional Council, 70, st. Volodymyr Antonovych, Dnipro, 49006, Ukraine, Deputy Director for Training and Production of the Dnipro Center for Vocational Education. Chechelivska 6-a, Dnipro, 49052, Ukraine

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8048-7466>

DOI <https://doi.org/10.54891/2786-6998-2022-1-9>

Анотація. У статті зосереджено увагу на необхідності обґрунтування суті професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття освіти. Розглянуто трактування основних ключових понять з точки зору вітчизняної та зарубіжної наукової думки: «суть», «професійна компетентність». На підставі аналізу й узагальнення наукових досліджень встановлено, що професійна компетентність розглядається як сформованість майбутніх кваліфікованих робітників за мотиваційним, когнітивним, діяльним і рефлексивним критеріями. Системна модель представлена у вигляді чотирьох взаємопов'язаних компонентів: ціннісно-мотиваційний, інноваційно-когнітивний, професійно-діяльній, рефлексивно-оцінний. Розглянуто модель дуальної форми освіти у Німеччині. Визначено, що взаємодія на індивідуальному та інституційному рівні вважається одним з найбільш дієвих інструментів розбудови системи професійної освіти. Здійснено аналіз педагогічних джерел навчально-методичної, психологічної, педагогічної літератури та наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, нормативно-правових документів. Акцентовано увагу на формуванні в майбутніх фахівців професійно важливих якостей, що проявляються у психологічній, теоретичній та практичній підготовленості до професійної діяльності. Визначено основні причини та недоліки сучасної системи професійної підготовки, обґрунтовано напрями модернізації професійної підготовки фахівців в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Зроблено висновок, що впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників має стратегічне значення для розвитку нашої країни. Використання цих елементів дозволить підвищити привабливість підготовки кваліфікованих робітників; забезпечить зростання мобільності й конкурентоспроможності випускників закладів професійно-технічної освіти на ринку праці; забезпечить можливість здобувачам долучитись до найсучасніших виробничих технологій; покращить рівень з роботодавцями.

Ключові слова: дуальна форма навчання, соціальне партнерство, кваліфіковані робітничі кадри, професійна освіта, система управління.

Summary. The article focuses on the need to substantiate the essence and structure of professional training of future skilled workers according to the dual form of education. The interpretation of the main key concepts from the point of view of domestic and foreign scientific opinion is considered: «essence», «structure», «professional competence». Based on the analysis and generalization of scientific research, it was established that professional competence is considered as the formation of future qualified workers according to motivational, cognitive, activity and reflexive criteria. The system model is presented in the form of four interconnected components: value-motivational, innovative-cognitive, professional-active, reflective-evaluative. The model of the dual form of education in Germany is disclosed. It was determined that interaction at the individual and institutional level is considered one of the most effective tools for building the professional education system. In our opinion, a theoretical analysis of pedagogical sources of educational and methodological, psychological, pedagogical literature and scientific works of domestic and foreign researchers, regulatory and legal documents has been carried out; modeling (synthesis), comparison, classification, systematization and generalization of theoretical and experimental data. Analysis of sources regarding the prerequisites and features of updating the content of vocational education, management issues of the vocational education system, relevant changes in the vocational training system of qualified workers, bringing the structure of vocational education into line with labor market demand and employers' requirements. Attention is focused on the formation of professionally important qualities in future specialists, manifested in psychological, theoretical and practical preparation for professional activity. The main

reasons and shortcomings of the modern system of professional training are determined, the directions of modernization of professional training of specialists in professional (vocational and technical) education institutions are substantiated. It was concluded that the introduction of elements of a dual form of education into the professional training of future skilled workers is of strategic importance for the development of our country. The use of these elements will increase the attractiveness of training skilled workers; will ensure increased mobility and competitiveness of graduates of vocational and technical education institutions on the labor market; will provide an opportunity for applicants to join the most modern production technologies; will improve the level with employers.

Key words: *dual form of education, social partnership, skilled workers, vocational education, management system.*

Вступ. Сьогодні людство знаходиться на складному етапі переходу від індустріальної фази розвитку цивілізації до інформаційної, що корінним чином змінює характер суспільного виробництва, соціальне й духовне життя людей і навіть їх побут. Відбуваються масштабні зміни в технологіях, цілях і структурі суспільного виробництва. Суттю цих змін є, по-перше, орієнтація виробництва на людину, його матеріальні та духовні потреби й інтереси. По-друге, відбувається переоцінка життєвих цінностей. Людство усвідомлює актуальність проблеми гармонізації відносин з навколишнім середовищем. По-третє, зростає роль людського чинника в забезпеченні ефективності суспільного виробництва, усвідомлення його визначального характеру у виборі раціональних стратегій подальшого суспільного розвитку, шляхів і способів успішної їх реалізації.

На сьогодні потреба економіки держави у висококваліфікованих кадрах динамічно зростає і очевидно вказує на необхідність отримання якісно нового рівня освіти. У цьому відношенні важливе місце приділяється підготовці кваліфікованих робітників за дуальною формою освіти.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичними основами розв'язання означеної проблеми є праці вітчизняних та зарубіжних учених: з філософії сучасної освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лутай, В. Огнев'юк та ін.); безперервної професійної освіти (С. Батишев, О. Бородієнко, Л. Герганов, П. Лузан, Н. Ничкало, В. Орлов, Л. Пуховська, В. Радкевич, С. Сисоева та ін.), запровадження компетентнісного підходу в професійній освіті (В. Загвязинський, В. Луговий, В. Ягупов та ін.); упровадження інноваційних технологій навчання (М. Пригодій, Г. Романова, В. Сластьонін та ін.), дидактичних і педагогічних аспектів проектного навчання (Л. Зазуліна, Н. Кулалаєва, О. Мариновська, Є. Полат та ін.); професійного навчання фахівців машинобудівного профілю (А. Литвин, О. Марковська, В. Паржницький, Л. Сліпчишин, М. Фоміна та ін.). Результати аналізу німецьких дослідників (А. Шелта, К. Штратман та ін.), дуальна система забезпечує тісний взаємозв'язок професійного навчання з виробничою сферою, своєчасне реагування на зміну її потреб з урахування тенденцій розвитку. Водночас, фахівцями недостатньо досліджено суть і структуру дуальної форми освіти в сучасних умовах.

Мета статті полягає в обґрунтуванні суті та структури підготовки кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття освіти в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. В Концепції реалізації державної політики у сфері професійної освіти «Сучасна професійна освіта» на період до 2027 року

передбачено комплексне та системне вирішення завдань забезпечення якості освіти, децентралізації управління і фінансування, створення ефективних моделей публічно-приватного партнерства, система управління освіти.

Розв'язання цих завдань зумовлює необхідність пошуку нових форм організації навчальної діяльності учнів, підвищення рівня їх активності в оволодінні майбутньою професією, системи управління якістю підготовки кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття освіти [6]. А отже, дослідження суті і структури підготовки кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття в умовах високотехнологічного виробництва є актуальним та наразі своєчасним.

Радикальна трансформація соціокультурного та економічного просторів України неминуче впливає на освіту, в тому числі і на професійну. Саме новий підхід до системи професійної (професійно-технічної) освіти дозволить забезпечити якісну підготовку висококваліфікованих фахівців майбутнього та систему управління якістю підготовки кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття освіти. В даний час заклади професійної (професійно-технічної) освіти відчують гостру необхідність у вирішенні проблеми модернізації та реформуванні професійної освіти. Впровадження системи дуальної підготовки робітничих кадрів відкриває нові додаткові перспективи в підвищенні ефективності професійної освіти.

На наш погляд вважаємо за необхідне з'ясувати значення поняття «суть». Тлумачення цього терміну визначається як «найголовніше, основне в кому-, чому-небудь, зміст, основа» [2, с. 1417]. З філософської точки зору, сутність визначається як «головне, визначальне в предметі, що зумовлене глибинними зв'язками й тенденціями розвитку і пізнається на рівні теоретичного мислення» [2, с. 1417]. Суть сучасної професійної освіти полягає в створенні якісного середовища в якому випускники, відповідатимуть запитам ринку праці, освітнє середовище буде модернізоване під вимоги сучасних технологічних процесів, через багатоканальне фінансування, управління на місцях. Все це можливо за умови ефективного приватно-державного партнерства, однією з форм якого є дуальна форма освіти.

Визначаючи в загальному вигляді суть дуальної системи підготовки, слід зазначити, що вона підсилює практичну спрямованість підготовки фахівців шляхом інтеграції в навчальний процес великого обсягу виробничої практики, що значно підвищує професійну мобільність випускників. Разом з тим, впровадження дуальної системи передбачає принципову зміну

організації освітнього процесу, в основі якого раціональне поєднання протягом усього навчального року теоретичної підготовки та розширених виробничого навчання та виробничої практики на підприємствах і в організаціях. Впроваджується принцип індивідуалізації практичної підготовки та наближеності її змісту до реальних умов підприємства, які проявляються в максимальній орієнтації завдань на практику, дипломних робіт на вимоги підприємств і організацій - майбутніх потенційних місць працевлаштування випускників.

Дуальна форма навчання сприяє більшій інтеграції освіти, науки і бізнесу та є широко розповсюдженою у Німеччині, Австрії, Швейцарії. Вона зорієнтована на просторове і часове поєднання за принципом 50 % навчання у навчальному закладі на 50 % стажування на підприємствах. У Німеччині в середньому приблизно до 65 % молоді навчаються за дуальною системою освіти, інші навчаються за традиційною (навчання базується в навчальних закладах). У той час як наші молоді люди прагнуть після школи вступити до закладів вищої освіти, більше половини дітей в Німеччині проходять через професійну освіту, вважаючи за краще мати в руках «реальну справу». 60 % молоді з середньою освітою, які обрали професійно-технічну освіту, йдуть навчатись за дуальною формою. В даний час в Німеччині налічується 450 основних професій, з яких 344 - готують в рамках дуальної системи навчання. Незважаючи на те що підприємці, які беруть участь у такій програмі, інвестують значні суми, проте і вигоду від цього отримують суттєву. Усі вкладені ними гроші в підготовку фахівця повертаються сторицею за 9 місяців, максимум – за 2–3 роки.

За оцінкою Міжнародного інституту моніторингу якості робочої сили, Німеччина є одним з лідерів за рівнем кваліфікації кадрів. Така форма професійної освіти спрацювала саме як продукт соціального партнерства, який побудовано і підкріплено загальною метою щодо підготовки висококваліфікованого персоналу відповідно до потреб ринку праці через налагоджені механізми тісної взаємодії держави, освітніх установ і роботодавців. Вона представлена трьома дійовими особами: підприємство (роботодавець), навчальний заклад і торгово-промислова палата (посередник між навчальним закладом та підприємством). Торгово-промислова палата здійснює формування замовлення на підготовку. До початку професійної освіти між старшокласниками і підприємством заключається письмовий договір (Berufsausbildungsvertrag). Якщо старшокласник є неповнолітнім, то цей договір підписують уповноважені особи (батьки, опікуни та ін.) [5, с. 260].

В Україні застосовують дві моделі ДФЗО – «модель із інтегрованою практичною підготовкою та із інтегрованою професійною діяльністю. Перша модель передбачає поєднання періодів навчання здобувачів першої вищої чи фахової передвищої освіти в закладі освіти та на підприємстві. Другу модель розроблено для поєднання навчання в ЗВО та на підприємстві для тих, хто вже здобув фахову передвищу або першу вищу освіту, працює на підприємстві та має бажання продовжити навчання за своїм профілем або профілем, визначеним

підприємством. Переважно в закладі освіти застосовується модель із інтегрованою практичною підготовкою. Перехід на ДФЗО відбувається з 3–4 курсу або з 1 курсу магістратури. Що стосується варіантів організації освітнього процесу та графіка чергування фаз навчання в закладі освіти й на підприємстві, то вони різняться залежно від специфіки підготовки здобувачів за певними спеціальностями, потреб підприємства тощо»

Дуальна форма навчання – це максимально практико орієнтоване навчання, побудоване на підґрунті соціального партнерства, спрямоване на формування нової моделі професійної підготовки здобувачів освіти інноваційного формату, які мають розширений спектр компетентностей. Будучи інваріантною основою процесу особистісно-орієнтованого навчання, ідеальна модель компетентності дозволить конструювати різноманітні конкретні варіанти навчання на всіх етапах системи безперервної освіти. Однак, це загальна модель в принципі не може бути однозначною, так як компетентності, що формуються у учнів, – це багатопланові, багатоструктурні характеристики учня, піддані впливу величезного числа зовнішніх і внутрішніх факторів. Їх не можна трактувати як набір предметних знань і умінь. Представимо професійну компетентність у вигляді чотирьох взаємопов'язаних компонентів: ціннісно-мотиваційний, інноваційно-когнітивний, професійно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний.

Ціннісно-мотиваційний компонент передбачає уміння майбутніх кваліфікованих робітників визначати цілі (оперативні, тактичні, стратегічні) у своїй професійній діяльності, усвідомлення власної користі від економічних, соціальних, екологічних переваг трудової діяльності.

Інноваційно-когнітивний компонент охоплює сукупність теоретичних знань щодо ефективного використання природних ресурсів. Обов'язковим для теоретичних знань є інноваційність, оскільки оновлення їх змісту інформацією щодо сучасних технологічних процесів, перспективних з точки зору екологічних характеристик, ресурсної економічної ефективності, технічних способів, методів запобігання і скорочення негативного впливу на навколишнє середовище має важливе значення для формування енергоефективної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників. На необхідності відтворення у змісті теоретичних знань «науково-технічного потенціалу країни, виробництва конкурентоздатної продукції» наголошується також у Законі України «Про інноваційну діяльність» [7].

Професійно-діяльнісний компонент містить ефективне, інтегративне застосування практичних вмінь та навичок. Розвиток професійної компетентності здобувачів професійної освіти відбувається за умов осмислення, співставлення, порівняльного аналізу отриманих результатів та попередніх практичних дій (операцій), тому до структури професійної компетентності нами долучено рефлексивно-оцінний компонент.

Різномпланова характеристика професійної компетентності ґрунтується на принципі єдності свідомості і діяльності. Вона містить сукупність розрізняльних ознак, які складають зміст названих компонентів.

Враховуючи те, що у науковій літературі вищий рівень ознаки приймається за критерій, сформованість професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників нами узгоджена з виділеними компонентами і визначається за мотиваційним, когнітивним, діяльним і рефлексивним критеріями [3, с. 56].

За сучасних умов змінюються підходи до організації освітнього процесу в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. У його основі – особливості бізнес-процесу підприємства-роботодавця. Бізнес-процес включає в себе всі види діяльності, необхідні для виконання освітніх завдань. Бізнес-процес передбачає прийом замовлення, планування, делегування завдань, виконання власного обсягу робіт, документування якості і витрат матеріалів, а також передачу готового продукту замовнику. Ведення такого процесу – це здатність виконати (спланувати, виконати, проконтролювати) конкретне, типове для даної професії завдання з урахуванням організаційних рамок умов. Для здобувача освіти створюється ситуація, в якій він використовує і розвиває свої знання і вміння в процесі виконання професійних завдань.

Отже, проаналізувавши суть професійної підготовки сучасних робітників, основними завданнями дуального навчання є:

- зміцнення та удосконалення практичної складової освітнього процесу із збереженням достатнього рівня теоретичної підготовки, що забезпечує дотримання стандартів освіти;
- підготовка кадрів, які максимально відповідають сучасним вимогам ринку праці та роботодавців;
- підвищення мотивації здобувачів освіти до отримання професії, кваліфікації та можливості працевлаштування;

- підвищення професійної мобільності та конкурентоздатності випускника на ринку праці;

- забезпечення взаємозв'язку, взаємопроникнення та взаємовпливу різних систем (наука і освіта, наука і виробництво), які дозволять вносити якісні зміни в освіту;

- сприяння адаптації здобувачів освіти до умов виробництва.

Висновки. У підсумку зазначимо що впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників та система управління якістю підготовки кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття освіти має стратегічне значення для розвитку нашої країни. Використання елементів дуальної системи в освітньому процесі дозволить підвищити привабливість підготовки кваліфікованих робітників; забезпечить зростання мобільності й конкурентоспроможності випускників закладу на ринку праці; забезпечить можливість як учнів, так і педагогів долучитись до найсучасніших виробничих технологій; покращить рівень і обсяги спілкування педагогів закладу з роботодавцями; підвищить якість професійно-практичної підготовки, визначити систему управління якістю підготовки кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття освіти. Конкретизація суті поняття «професійна компетентність» дає змогу актуалізувати взаємозв'язок основних компонентів в загальній системній моделі сучасного випускника. Означена конкретизація виступає необхідною умовою для дослідження сучасного стану розвитку професійної підготовки робітничих кадрів та розроблення певної педагогічної системи в підготовці робітничих кадрів.

Список використаних джерел

1. Амоша О. І., Антонюк В. П., Землянкін А. І. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення: навч. посіб. Донецьк: ІЕП, 2007. 328 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Глущенко О. В. Формування енергоефективної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04; Інститут проф.-тех. освіти НАПН України, Київ, 2017. 304 с.
4. Дрозач М. І. Соціальне партнерство у професійній підготовці робітничих кадрів. *Професійне навчання на виробництві*: зб. наук. пр. Київ: Наук. світ, 2009. Вип. III. С. 73–79.
5. Козак Т. Особливості організації та функціонування дуальної системи професійної освіти Німеччини. *Педагог професійної школи*: зб. наук. пр. № 7. Київ: Наук. Світ, 2007. С. 258–264.
6. Концепція реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 червня 2019 р. № 419-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.05.2022).
7. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T020040.html (дата звернення: 18.05.2022).
8. Шапуров О. Стан і тенденції розвитку машинобудування. *Актуальні проблеми економіки*. Київ. 2009. № 3. С. 57–63.
9. Шинкарук В. І. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис. 2002. 751 с.
10. Greinert W. D. Das duale System der Berufsausbildung in der Bundesrepublik Deutschland. Struktur und Funktion / Wolf.-Dietrich Greinert. Stuttgart: Holland Johannes, 1995. 2, verbesserte Auflage. 154 p.

References

1. Amosha O. I., Antoniuk V. P., Zemliankin A. I. (2007) *Aktivizatsiia innovatsiinoi diialnosti: orhanizatsiino-pravove ta sotsialno-ekonomichne zabezpechennia* [Activation of innovative activity: organizational, legal and socio-economic support]: navch. posib. Donetsk: IEP. 328 s. [in Ukrainian].

2. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (2005) (z dod. i dopov.) [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] / Uklad. i holov. red. V.T. Busel. Kyiv; Irpin: VTF «Perun». 1728 s. [in Ukrainian].
3. Hlushchenko O. V. (2017) Formuvannya enerhoefektyvnoi kompetentnosti maibutnikh kvalifikovanykh robitnykiv mashynobudivnoho profilu [Formation of energy-efficient competence of future skilled workers of the machine-building profile]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04; Instytut prof.-tekh. osvity NAPN Ukrainy, Kyiv. 304 s. [in Ukrainian].
4. Drozach M. I. (2009) Social partnership in professional training of workers / M.I. Drozach // Vocational training in production: coll. of sciencepr., Kyiv: Nauk. World. Vol. III. 73–79. [in Ukrainian].
5. Kozak T. (2007) Osoblyvosti orhanizatsii ta funktsionuvannya dualnoi systemy profesiinoi osvity Nimechchyny [Peculiarities of the organization and functioning of the dual system of professional education in Germany]. «Pedahoh profesiinoi shkoly»: Zbirnyk naukovykh prats: Kyiv: Nauk. Svit. 7, 258–264 [in Ukrainian].
6. Kontsepsiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity “Suchasna profesiina (profesiino-tekhnichna) osvita” na period do 2027 roku [Concept of implementation of state policy in the field of professional (professional and technical) education «Modern professional (professional and technical) education» for the period until 2027]. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12 chervnia 2019 r. № 419-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80#Text> (accessed: 18.05.2022) [in Ukrainian].
7. Pro innovatsiinu diialnist [About innovative activity]: Zakon Ukrainy vid 04.07.2002 № 40. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T020040.html (accessed: 18.05.2022) [in Ukrainian].
8. Shapurov O. (2009) Stan i tendentsii rozvytku mashynobuduvannya [The state and trends in the development of mechanical engineering]. Aktualni problemy ekonomiky. Kyiv 3, 57–63. [in Ukrainian].
9. Shynkaruk, V. I. (2002) Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv. Abrys. 751 s. [in Ukrainian].
10. Greinert W. D. Dasduale Systemder Berufsausbildunginder Bundesrepublik Deutschland. Strukturund Funktion / Wolf.-Dietrich Greinert. 262 Stuttgart : Holland Johanes, 1995. 2, verbesserte Auflage. 154 s.] [in Germany].

УДК 378:005.6

Оціночно-аналітична діяльність в управлінні якістю вищої освіти

ASSESSMENT AND EVALUATION IN HIGHER EDUCATION QUALITY MANAGEMENT

МИРОНОВА Руслана – кандидат економічних наук, доцент кафедри освітнього менеджменту, державної політики та економіки, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимир-Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7223-3650>

DOI <https://doi.org/10.54891/2786-6998-2022-1-10>

MYRONOVA Ruslana – Candidate of Economics Sciences, Associate Professor of Educational Management, Public Policy and Economics, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» Dnipropetrovsk Regional Council, 70, st. Volodymyr Antonovych, Dnipro, 49006, Ukraine

Анотація. Процес управління якістю освіти в поєднанні з оціночно-аналітичною діяльністю розглядається як діяльність з реалізації цілей і координації дій всіх складових освітньої системи, його суб'єктів і досягнення планованих результатів на основі прийняття управлінських рішень, обґрунтованість і прогностичність яких підвищує оціночно-аналітична діяльність. Об'єктивним оцінкам якості результатів навчання, що ґрунтуються на теорії педагогічних вимірювань, належить пріоритетна роль у забезпеченні інформаційної бази оціночно-аналітичної діяльності в управлінні якістю освіти. Дані вимірювання мають бути покладені в основу розпізнавання, аналізу, функціонування, розвитку, прогнозування та вдосконалення систем управління якістю освіти. В управлінні якістю освіти необхідно сформувати системний підхід, орієнтований на пріоритетні завдання, і призначений для різних рівнів, починаючи від макrorівня до управління якістю в окремій освітній організації. Обґрунтоване використання інформації в управлінні якістю освіти потребує побудови певної ієрархії та взаємозв'язку інформаційних потоків. Такий системний підхід повинен мати комплексний характер, поєднуючи динамічний, порівняльний, диференціюючий і прогностичний аналіз даних оціночно-аналітичної діяльності. При проведенні оціночно-аналітичної діяльності на основі результатів вимірювання в управлінні якістю освіти необхідно враховувати сукупність наукових вимог до характеристик інформаційної бази, враховувати контекстні фактори в аналізі та інтерпретації даних виміру. До вимог, насамперед, відноситься застосування моделей та дизайну вимірювань, висока надійність та валідність результатів оціночно-аналітичної діяльності, широке використання динамічного підходу до оцінювання якості навчання та забезпечення сумісності результатів оціночно-аналітичної діяльності, застосування повної системи збалансованих показників якості освіти, що піддається операціоналізації під час вимірювання. Представлена система збалансованих показників якості навчальних досягнень, які побудовані відповідно до рівнів управління якістю освіти.
Ключові слова: управління якістю освіти, оціночно-аналітична діяльність, компетентнісний підхід, система показників, збалансовані показники якості освіти.

Summary. The process of education quality management in combination with evaluation and analytical activity is considered in this research as an activity to implement the goals and coordinate the activities of all components of the educational system, its subjects and achievement of the planned results based on management decisions, the validity and predictability of which enhance the evaluation and analytical activity. Objective assessments of learning outcomes based on the theory of pedagogical measurements have a priority role in providing information base for evaluation and analytical activities in education quality management. These measurements should be the basis for recognition, analysis, functioning, development, forecasting and improvement of education quality management systems. A systematic and prioritised approach to quality management should be developed at different levels, from the macro level to the quality management of the individual educational organisation. A sound use of information in education quality management requires the construction of a hierarchy and interconnection of information flows. This systematic approach should be comprehensive, combining dynamic, comparative, differentiating and predictive analysis of assessment-analytical data. When carrying out assessment-analytical activities based on measurement results in education quality management, a set of scientific requirements for information base characteristics should be taken into account, contextual factors in the analysis and interpretation of measurement data should be taken into account. The requirements primarily include the use of measurement models and design, high reliability and validity of the results of assessment and evaluation activities, extensive use of dynamic approach to assessment of learning quality and ensuring compatibility of assessment and evaluation results, the use of balanced indicators of educational quality, operable in measurement. A system of balanced indicators of the quality of learning achievements, structured according to the levels of education quality management, is presented.

Key words: education quality management, assessment and evaluation activities, competence-based approach, system of characteristics, balanced indicators of the quality of education.

Вступ. Масштабність процесів модернізації освіти та їх наростаюча інтенсивність вимагають удосконалення управлінських впливів на якість освітнього процесу та результати, що досягаються в ньому. Необхідна оцінка не лише результатів, а й наслідків інновацій для ухвалення обґрунтованих стратегічних рішень щодо вдосконалення якості освіти. Пропонуємо процес управління якістю освіти розглядати як діяльність з реалізації цілей освіти на основі прийняття оперативних і стратегічних управлінських рішень, координацію функціонування освітньої системи, відстеження та прогнозування процесів, що протікають у ній, планування умов і напрямів діяльності для підвищення якості освіти. Зростанню обґрунтованості управлінських рішень, врахування стратегічних пріоритетів у розвитку національної системи освіти сприяє оціночно-аналітична діяльність, теоретичний та методологічний базис якої закладає наукову основу для розпізнавання, аналізу, прогнозування та вдосконалення процесів управління якістю освіти при реалізації програм та проєктів щодо її модернізації.

Сучасне трактування терміну «оціночно-аналітична діяльність», вкладає у нього весь спектр процесів і результатів оціночно-аналітичної та прогностичної діяльності з системного дослідження цінності та позитивності освітніх впливів, що забезпечують основу прийняття обґрунтованих управлінських рішень для вдосконалення якості освіти. Сама область прийняття рішень у даному трактуванні також належить до сфери еволюції, тому управління якістю освіти є не лише сферою докладання результатів оціночно-аналітичної діяльності, а й цільовим орієнтиром її проведення, що забезпечує нерозривний контекст здійснення обох процесів. При цьому передбачається, що оціночно-аналітична діяльність в освіті має соціально-педагогічну орієнтацію, оскільки вона включає спрямованість на реальну педагогічну допомогу суб'єктам освітнього процесу, а також виявлення факторів, що перешкоджають реалізації прав особистості на отримання якісної освіти.

Актуальність досліджень з оціночно-аналітичної діяльності в освіті посилюється сучасною парадигмою теорії управління розвитком соціально-економічних систем, що спирається на стратегічні пріоритети, інформаційно-комунікативні ресурси та моніторинг. Загалом, можна зазначити, що у практиці вітчизняної освіти складається проблемна ситуація, під впливом якої в науковий базис управління якістю освіти необхідно запровадити теоретико-методологічні та методичні засади оціночно-аналітичної діяльності, що орієнтують використання причинно-обумовлених логічних моделей, об'єктивованих інформаційних потоків та інноваційних оціночних технологій при реалізації програм та проєктів з модернізації освіти.

Аналіз останніх досліджень. Питанням публічного управління якістю освіти приділяли увагу зарубіжні (Р. Будон, П. Бурдье, М. Вебер, Е. Дюркгейм, Д. Дьюї, Н. Гросс, З. Коллінз, К. Маннгейм, Т. Парсонс, У. Уорд та ін.) та українські дослідники (В. Зайчук, О. Мармаза, Н. Островерхова, С. Яблочников та ін.). Аналізом вітчизняного та зарубіжного досвіду оцінювання якості вищої освіти займаються О. Воробйова, М. Дебич,

В. Луговий, О. Оржель, О. Слюсаренко, Ж. Таланова, К. Трима.

Забезпечення якості освіти на певній території є завданням органів місцевого самоврядування, досліджувалось Н. Байтеміровою, А. Бондар, Р. Гурак, Ю. Вергун, Н. Протасовою.

Але «розвиток моніторингу якості освіти на сучасному етапі дещо гальмується, насамперед, через: відсутність єдиної системи індикаторів якості освіти; брак механізмів орієнтації на потреби суспільства; недостатність науково-інформаційного і кадрового забезпечення вищої професійної освіти та її інноваційної бази; уповільнений процес пошуку і становлення механізмів підвищення якості освіти. Це може стати реальною перешкодою на шляху широкомасштабної інтеграції України в європейський освітній простір» [7].

Мета статті. Політичні, економічні та соціальні тенденції, характерні для початку третього десятиліття ХХІ століття, призвели до різкого зростання значення проблем, пов'язаних із підвищенням якості освіти в умовах пошуку нових підходів до зростання ефективності управління освітніми системами. Саме поняття «якість освіти» стало предметом суспільних та наукових дискусій. Метою дослідження є розробка теоретико-методологічних засад, необхідних для організації оціночно-аналітичної діяльності в управлінні якістю освіти в умовах її модернізації.

Виклад основного матеріалу. При зверненні до проблем якості результатів освіти в багатьох країнах традиційно вже протягом багатьох років спираються на цільову парадигму. Вимоги до якості результатів вищої освіти в Європі представлені в документах Болонського процесу [5]. При побудові систем менеджменту якості освіти на основі міжнародного сімейства стандартів ISO 9000 широко використовується інша парадигма – процесний підхід, який є домінуючою методологією при відстеженні стану і якості функціонування освітніх процесів [1; 4, с. 94].

Відповідно до вимог процесного підходу в системі управління якістю необхідно регулярно відстежувати структуру і ефективність функціонування процесів, що підлягають документуванню, відповідно до мінливих вимог споживачів, напрямів діяльності освітньої організації та освітньої стратегії. Наявність необхідного ступеня відповідності реальних процесів в освіті документованим стандартам їх протікання, з урахуванням ефективності, результативності та компетентності персоналу, дозволяє зробити висновки про якість процесу освіти.

Починаючи з кінця 90-х років ХХ століття набула поширення динамічна модель якості, яка не віддає пріоритет ні процесній, ні цільовій парадигмі. Динамічна модель розглядає якість як позитивні зміни в процесах і результатах освіти. На основі динамічної моделі вдосконалення якості освіти був розроблений ряд стандартів якості, що орієнтовані на проблеми управління якістю в освіті, прикладом яких може служити європейська система вдосконалення якості (EQUIS) [9, с. 210].

При створенні динамічної моделі системи менеджменту якості в освіті, необхідно накопичувати дані про динаміку змін навчальних досягнень здобувачів,

реалізацію та забезпечення проєктів модернізації освітнього процесу, кадрові зміни тощо, а потім фіксувати ці дані для аналізу у вигляді описової статистики. Якщо ці зміни говорять про позитивний приріст, можна зробити висновок про ефективне управління якістю освіти. Оцінка швидкості змін, що проводиться в освітніх організаціях з урахуванням ефективності, фінансових витрат, результативності дозволить приймати більш обґрунтовані управлінські рішення.

При реалізації динамічної моделі в управлінні якістю освіти виникають певні складнощі технологічного характеру. Для систематичного відстеження змін навчальних досягнень необхідно розвивати систему моніторингу навчальних досягнень, яка забезпечує проведення логічних досліджень. Оскільки процес створення систем моніторингу якості освіти в нашій країні тільки розгортається, динамічні моделі поки не отримали ефективну реалізацію в Україні.

Відповідно до теорії «Measure of Change» (заходи змін) [11, с. 1015; 12, с. 311], для забезпечення справедливості при оцінці динаміки змін навчальних досягнень з різних видів навчальної діяльності вимірювання слід вести за допомогою спеціальних статистичних і аналітичних методів з урахуванням вагових коефіцієнтів і з використанням спеціальних методів максимальної правдоподібності та алгоритмів моделювання [11, с. 1019]. Хоча реалізація цих методів вимагає великих витрат праці, переваги динамічного підходу безсумнівні. Накопичена інформація про динаміку змін підготовленості здобувачів значною мірою сприяє вдосконаленню управлінських впливів на якість освіти.

В цілому, можна відзначити, що спроби вдосконалення управління якістю освіти на основі систематичного аналізу знайшли своє відображення в створенні систем менеджменту якості освіти, які хоча і стали досить численними, але приносять іноді мало користі. Вони мають, в основному, формальний характер, а їх впровадження зводиться до створення пакету документів і призначення уповноважених з якості.

Створення систем моніторингу в освітніх організаціях покращує формалізовану ситуацію з оцінкою якості. Однак, як показує аналіз, інформація, що накопичується в освітніх організаціях про реальну якість освіти, в більшості своїй, не підкріплена системним аналізом, тому не здійснює значного впливу на приріст якості освіти.

В освітніх організаціях стала гостро відчуватися потреба у створенні інноваційних механізмів аналізу якості освіти на основі обґрунтованих методик. Ці механізми притаманні оціночно-аналітичній діяльності, проведення якої на різних рівнях (освітньої організації, регіональному, державному) здатне заповнити інформаційно-аналітичний дефіцит в управлінні якістю освіти.

Модернізація системи освіти в Україні змістила акценти на якість освітніх результатів, змусивши освітні організації на час забути про розвиток систем менеджменту якості освіти, оскільки вона викликала значні зміни в змісті освіти, структурі освітніх програм, методах навчання і контролю. Всі ці перетворення досить серйозні, але все ж головною ланкою цього ланцюжка змін можна вважати формування нових поглядів на уявлення про якість результатів освіти, оскільки

саме це уявлення лежить в основі всього процесу модернізації системи вітчизняної освіти. З урахуванням цих змін проблема вдосконалення процесу управління якістю результатів освіти набуває особливої актуальності, сприяючи тим самим інтенсивному розвитку оціночно-аналітичної діяльності для створення обґрунтованої інформаційної та аналітичної основи управління інноваціями в процесі модернізації освіти.

Включення України до кола країн, які проводять міжнародні порівняльні дослідження якості освіти, процесу інтенсифікації освіти, її інтернаціоналізація привели до розуміння необхідності змін у поглядах на якість результатів освіти. У відповідності зі світовими тенденціями на перший план в цільовій орієнтації підготовки випускників в наші дні виходять такі характеристики як креативність, творчий підхід до вирішення навчальних і життєвих проблем, вміння самостійно здобувати знання, а головне – здатність успішно їх застосовувати в професійних ситуаціях.

Нові вимоги суспільства до випускників ініціюють створення сучасних підходів до аналізу якості освіти. Цільові орієнтири, представлені у вигляді сукупності компетенцій, вимагають інноваційних механізмів оцінювання, що виникає через міждисциплінарний характер і відстрочений прояв результатів освоєння компетенцій. Завдяки зверненню до наукового апарату теорії педагогічних вимірювань та методів динамічного аналізу для відстеження, аналізу та прогнозування змін якості навчальних досягнень, оціночно-аналітична діяльність в наші дні дає найбільш досконалий науково-обґрунтований підхід до оцінювання і аналізу якості освіти, орієнтований на проблеми управління. Результати вимірювань, отримані з високою надійністю і обґрунтованістю, дозволяють перейти від спостережних оцінок підготовленості здобувачів до найбільш вірогідним оцінкам параметрів, які представляють рівні освоєння компетенцій, на основі теорії тестів (IRT) [10, с. 116]. А весь теоретико-методологічний апарат оціночно-аналітичної діяльності, на основі її моделей, дизайну, методів обробки та аналізу даних, теорії генералізації дають можливість за результатами оціночно-аналітичної діяльності отримати обґрунтовані управлінські рішення.

Предметом оцінювання в процесі оціночно-аналітичної діяльності в системі освіти повинна стати сукупність компетенцій. Розвиток процесу впровадження компетентнісного підходу в країнах з високо розвченими системами освіти показав, що починають домінувати і здійснювати свій вплив нові уявлення про компетенції здобувачів. До числа таких тверджень можна віднести наступні:

- для підвищення якості освіти має значення не стільки підтримка компетенцій в педагогічному співтоваристві, скільки кроки освітніх організацій і роботодавців в сторону забезпечення більшого зв'язку між результатами освіти і потребами ринку праці;

- компетентнісний підхід сприяє підвищенню якості результатів освіти і їх прагматизації при отриманні практико-орієнтованої освіти;

- перехід до компетенцій зовсім не зводиться до стиmulювання розвитку креативності здобувачів і пріоритету творчих видів навчальної діяльності;

- орієнтація на кінцеві результати навчання, задані у формі професійних компетенцій, призводить до зростання свободи вибору освітніх програм для освітніх організацій, викладачів і студентів;

- міждисциплінарна природа компетенцій змушує ламати сформовану структуру освітніх організацій і відходити від звичного викладання окремих дисциплін, замінюючи окремі дисципліни полідисциплінарними модулями.

При реалізації компетентнісного підходу в навчанні необхідно враховувати, що запорукою формування компетенцій не можуть бути особистісні характеристики здобувачів, що відображають їх вроджені здібності. Тим самим стверджується постулат про те, що компетенції можуть бути розвинені шляхом навчання. Таким чином, в самому загальному випадку, можна стверджувати, компетенції зводяться до сукупності здібностей, що придбані та розвинуті в процесі навчання, які визначають потенціал здобувачів у виконанні майбутньої професійної діяльності за результатами навчання [3, с. 212].

Величезна заслуга компетентнісного підходу полягає в нівелюванні меж між вимогами до якості, встановленими академічною громадськістю, ринком праці, суспільством і державою. Ця перевага компетенцій підкреслюється в матеріалах Болонського процесу, у якому підкреслюється, що компетенції надають єдину мову для опису академічних і професійних профілів в освіті [7; 8, с. 96]. Завдяки компетенціям можна говорити про єдність поглядів на якість, не виключаючи існування різних трактувань показників для оцінки якості результатів освіти. Студенти бачать в компетенціях основу подальшого успіху в професійній діяльності, викладачі – цільові орієнтири в своїй роботі, роботодавці – бажані і затребувані життям результати освіти, а державні органи, які здійснюють контроль якості результатів освіти, сприймають компетенції як норму при оцінці якості результатів діяльності освітніх організацій.

Компетентнісний підхід є найбільш характерним феноменом в трактуванні якості освіти, оскільки вимоги до якості освіти та саме її розуміння змінюються в міру розвитку суспільства, економіки та науки. Його виникнення є наслідком невідповідності результатів освіти сучасним запитам суспільства і потребам ринку праці, а його основні положення відображають прагнення учасників освітнього процесу до підвищення ефективності результатів своєї діяльності на тлі пріоритету прагматизму. Компетентнісний підхід привносить нове не тільки в розуміння якості освіти, а й у процес його оцінювання. Результати освіти визнаються значущими після закінчення навчання, тому обов'язково потребують зовнішньої оцінки.

Професійні компетенції – це придбані в результаті навчання здатності до успішного виконання професійної діяльності відповідно до вимог сучасного етапу розвитку економіки та професійних стандартів, в умовах високої ефективності діяльності і в поєднанні з соціальною відповідальністю за її результати.

Незалежно від результатів оціночно-аналітичної діяльності вже зараз за багатьма напрямками підготовки видно труднощі і майбутні проблеми, що є неминучими при формуванні компетенцій та їх оцінці. Одна з проблем у вищій освіті пов'язана, в першу чергу,

з надлишковим числом компетенцій по ряду напрямків підготовки, що виникли внаслідок зайвої роздробленості формулювань і їх частковим перетином.

Інші труднощі в реалізації компетентнісного підходу пов'язані з тим, що надпредметний характер професійних компетенцій обумовлює їх полідисциплінарну природу і вимагає ретельного оновлення структури, змісту навчання і розробки полідисциплінарно компетентнісних тестів для оцінки його результатів. Один з найбільш поширених підходів, що отримав в освіті назву «паспортизація», заснований на створенні опису компетенцій (або їх кластерів) з позицій їх зв'язку з дисциплінами, періодом формування, знаннями і вміннями, що придбані здобувачами [3, с. 158].

Безсумнівно, що такі описи корисні, оскільки вони дозволяють конкретизувати компетенції, операціоналізувати їх і перевести у площину спостережуваних результатів навчання. Вони також забезпечують практичні орієнтири в діяльності викладачів при формуванні компетенцій за рахунок встановлення їх зв'язків з цільовими індикаторами у вигляді реальних умінь щодо виконання практико-орієнтованих і професійно-орієнтованих дій, які слід сформувати у студента. Зокрема, в паспорті компетенції повинна міститися інформація про спостережуваних ознаках її прояву (операціоналізація), зв'язки з змістовними модулями, освітніми та оціночними технологіями, періодом і умовами навчання.

Приклад подання компетенцій через ознаки діяльності для підготовки магістрів за спеціальністю «Менеджмент» наведено в табл. 1. Тут дані ознаки прояву професійних компетенцій освітньої програми за спеціальністю «Менеджмент» та розбиті за рівнями компетентності.

Однак реалізувати на практиці функції паспортизації вдається тільки в тих випадках, коли вона проводиться відповідно до ключових ідей, пов'язаних з природою компетенцій. Дослідження дозволили виявити типовий недолік, пов'язаний з переважним описом ознак компетенцій на мові предметних знань і умінь. Помилковість такого спрощеного підходу цілком безперечна, оскільки він явно суперечить надпредметному характеру знань і умінь по циклам дисциплін, а також самої сутності компетенцій. Витоки подібних помилок також цілком зрозумілі, так як викладачі звикли оперувати предметними знаннями і вміннями.

Таким чином, паспортизація компетенцій включає процес створення описів є вираження їх на мові дій, а не зведення до класичної тріади: знати, вміти, володіти. Вона сприяє виявленню спостережуваних ознак прояви компетенцій, що грають роль операціоналізованих показників якості результатів навчання, і повинна проводитися відповідно надпредметної природи і відстроченим характером прояву компетенцій в діяльності випускників закладів вищої освіти. Ефективність роботи з оцінювання компетенцій, багато в чому, залежить від того, наскільки коректно описана кожна компетенція, якою мірою вдалося створити компетентнісно-орієнтовані вимірювачі, що забезпечують високу надійність і валідність результатів вимірювань. Ця робота повинна підкріплюватися формуванням кадрового потенціалу кожної освітньої організації, здатного забезпечити ефективну роботу з оцінки якості результатів освіти [8, с. 215].

Таблиця 1

Ознаки прояви професійних компетенцій для базової частини структури освітньої програми за спеціальністю «Менеджмент», розбиті за рівнями компетентності.

Компетенція	Кластер компетенцій	Рівні оцінювання	Опис ознак прояви професійних компетенцій
ЗК 4. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети	Володіння навичками використання основних теорій мотивації, лідерства і влади для вирішення стратегічних і оперативних управлінських завдань, а також для організації групової роботи на основі знання процесів групової динаміки і принципів формування команди, умінь проводити аудит людських ресурсів і здійснювати діагностику організаційної культури	Високий рівень (Advanced level)	Аналізувати економічну інформацію. Керувати персоналом. Об'єктивно оцінювати ситуацію і приймати рішення. Правильно інтерпретувати реакції партнерів і клієнтів і розуміти психологічні мотиви. Керувати робочим часом. Оцінювати ситуацію і приймати рішення. Брати на себе відповідальність в рамках посадових обов'язків. Аналізувати сильні і слабкі сторони управлінських рішень. Впливати на партнерів і клієнтів. Керувати персоналом. Керувати робочим часом. Підвищувати кваліфікаційний рівень. Планувати кар'єру
		Базовий (Base level)	Описувати цільові сегменти ринку. Обробляти інформацію. Оцінювати ситуацію і приймати рішення. Аналізувати сильні і слабкі сторони управлінських рішень. Здійснювати пошук інформації. Готувати комерційні пропозиції. Підтримувати і розвивати довгострокові ділові відносини з клієнтами. Керувати робочим часом. Підвищувати кваліфікаційний рівень. Планувати кар'єру
		Мінімальний (Simple level)	Консультувати клієнтів і партнерів. Вести облікову документацію. Проводити презентації. Здійснювати продажі. Керувати робочим часом. Готувати комерційні пропозиції. Підтримувати і розвивати довгострокові ділові відносини з клієнтами. Підвищувати кваліфікаційний рівень. Планувати кар'єру
СК 5. Здатність створювати та організувати ефективні комунікації в процесі управління		Базовий (Base level)	Працювати з системами управління взаємин з клієнтами. Вести переговори. Здійснювати пошук інформації. Обробляти інформацію. Консультувати і інструктувати клієнтів і партнерів. Проводити презентації. Аналізувати економічну інформацію. Об'єктивно оцінювати ситуації і приймати рішення. Керувати персоналом. Підтримувати і розвивати довгострокові ділові відносини з клієнтами. Інтерпретувати реакції партнерів і клієнтів і розуміти психологічні мотиви. Брати на себе відповідальність в рамках посадових обов'язків. Інструктувати. Концентруватися на робочому процесі. Керувати робочим часом. Підвищувати кваліфікаційний рівень. Планувати кар'єру

Пріоритети державної політики в сфері оцінки якості освіти і сучасна проблематика досліджень в освіті охоплюють ряд напрямів, безпосередньо пов'язаних з розвитком оціночно-аналітичної діяльності в управлінні якістю освіти.

Зокрема, принципів зміни в системі оцінки якості освіти припускають розвиток сучасної і збалансованої системи оцінки якості освіти, що включає в себе моніторингові обстеження процесу і результатів навчання [6]. Безпосередньо сюди ж відноситься напрям, пов'язаний з розвитком систем оцінки якості освіти на рівні освітніх організацій, орієнтованих на моніторинг індивідуального прогресу здобувачів. Таким чином, вже на рівні державної політики в рамках системи оцінки якості освіти закладається базис для широкого впровадження динамічного трактування якості освіти.

Проблема формування і розвитку єдиного освітнього простору на основі цілісної та збалансованої системи процедур і механізмів оцінки якості освіти

з необхідністю ставить питання зі створення інформаційної бази управління якістю освіти. Таку базу надає оціночно-аналітична діяльність, яка забезпечує на різних рівнях управління якістю освіти оцінку, аналіз і прогнозування впливу програм і проєктів модернізації на динаміку зміни якості освіти.

При проведенні оціночно-аналітичної діяльності програм і проєктів модернізації освіти необхідна сукупність узагальнених показників якості для оцінки ефектів впливу результатів управлінських рішень. Такі показники можуть мати як кількісний, так і якісний характер. У практичній роботі з проведення оціночно-аналітичної діяльності кожен узагальнений показник розпадається на спектри характеристик, за якими ведеться оцінка якості результатів освіти відповідно до критеріїв, що обрані експертним шляхом і пройшли емпіричну придатність. Кількісні показники не повинні займати пріоритетне місце при оцінці якості результатів освіти, хоча вони і сприяють підвищенню

об'єктивності результатів оціночно-аналітичної діяльності. Однак досвід свідчить про те, що необережне захоплення кількісними показниками може сприяти спотворенню результатів оціночно-аналітичної діяльності, тому абсолютизування ролі кількісних показників в оціночно-аналітичній діяльності є неприпустимим.

При структуруванні сукупності показників в оціночно-аналітичній діяльності приймають за основу модель системи освіти або цілі освітньої системи, або напрями її ефективного функціонування тощо. В цілому, для аналізу якості освіти при проведенні оціночно-аналітичної діяльності пропонуються наступні характеристики освітньої системи:

- показники якості навчального процесу;
- показники якості навчальних досягнень;
- характеристики інтенсивності інноваційної діяльності при навчанні;
- обсяги вкладень в освіту;
- рівень ефіцієнтності управлінської діяльності.

У першу групу входять показники структури та змісту освітніх програм; форм організації навчального процесу; його матеріально-технічного забезпечення, його гуманістичної і культурно-пізнавальної спрямованості, а також характеристики збалансованості освітньої системи і її взаємодії із зовнішнім середовищем; рівня інноваційності освітніх технологій, системи перепідготовки педагогічних кадрів та ін.

До другої групи потрапляють характеристики, що визначають якість результатів здійсненого навчального процесу і потребують додаткової інформації про демографічні та соціально-економічні контекстні фактори, що впливають на результати освіти, включаючи показники, які не змінюються з часом (наприклад, географічне положення освітніх організацій, їх соціально-економічне оточення тощо) і показники, схильні до змін в ході реалізації освітнього процесу (наприклад, програми навчання, підручники, системи завдань, система контролю якості знань, викладацький склад, форми додаткової освіти та ін.).

У третю групу входять показники інтенсивності інноваційної діяльності, при аналізі якої необхідно звертатися до оціночно-аналітичної діяльності, оскільки інноваційна діяльність може призводити до наслідків як позитивного, так і негативного характеру.

Четверта група включає характеристики вкладень в освіту, врахування яких необхідне при аналізі ефіцієнтності діяльності освітніх організацій і всієї системи освіти. У число характеристик входить інформація про фінансування освітніх організацій, їх кадрове, матеріально-технічне і методичне забезпечення тощо. Безпосередньо до четвертої групи примикають показники п'ятої групи, що включають характеристики ефіцієнтності управлінської діяльності на різних рівнях управління освітою.

Характеристики освітньої системи, що використовуються при оціночно-аналітичній діяльності, повинні:

- бути достатньо повними;
- поєднувати кількісні і якісні оцінки;
- забезпечувати збір даних оціночно-аналітичної діяльності щодо освітньої діяльності за потрібними в управлінні напрямками;

- бути націленими на ту інформацію, яка дозволяє ефективно реалізувати функції оціночно-аналітичної діяльності;

- забезпечувати зв'язок між різними рівнями управління якістю освіти в умовах економічної доцільності збору інформації.

Управління в наш інформаційний вік орієнтується на нове синтезоване явище, що отримало назву збалансованої системи показників ефіцієнтності [2, с. 106]. Ця система не просто зберігає традиційні показники, а й доповнюється сукупністю оцінок перспектив подальшого розвитку. У даному дослідженні також застосовується цей інноваційний підхід, але по відношенню до показників якості результатів освіти, що використовуються в оціночно-аналітичній діяльності. Завдяки цьому освітня організація має можливість визначити, що слід зробити для розширення внутрішніх можливостей щодо підвищення якості освіти, трансформувати місію закладу освіти і його стратегію в області якості в конкретні, цілком відчутні завдання і показники. Управлінці можуть дати оціночну характеристику ефіцієнтності як короткострокових проєктів модернізації освіти, так виявити потенційні довготривалі перспективи інноваційної діяльності в умовах зростання вимог до якості освіти.

У цілому, в сфері управління якістю освіти збалансовані показники дозволяють:

- сформулювати стратегію розвитку об'єкта управління і перевести її в площину реалізованих стратегічних завдань щодо підвищення якості освіти;
- оцінити відповідність між стратегічними цілями і показниками їх досягнення і проінформувати про це всіх зацікавлених осіб в підвищенні якості освіти;
- планувати рівні якості, оптимізувати, визначити стратегічні ініціативи;
- розширювати стратегічний зворотний зв'язок та інформованість учасників освітнього процесу і його користувачів.

Як приклад наводиться система збалансованих показників якості навчальних досягнень, які побудовані відповідно до рівнів управління якістю освіти (табл. 2). При оцінці ефектів впливу програм і проєктів за показниками можна виділити основну групу, що безпосередньо оцінюється, і додаткові фактори, які враховуються при оцінках в управлінні якістю освіти.

Окремо виділено перспективні показники, які надають пропонованій сукупності збалансований характер.

Загалом, ця сукупність показників для системи вищої освіти може бути покладена у основу цільового підходу до оцінки ефектів при проведенні оціночно-аналітичної діяльності програм і проєктів модернізації освіти ряду сучасних інструментів управління якістю освіти (стратегічне управління – Strategic Planning, загальний менеджмент якості – Total Quality Management, безперервне поліпшення якості – Continuous Quality Improvement тощо).

Процес управління якістю навчальних досягнень набуває системного характеру, якщо функціонує інформаційний контур, коли інформація безперервно передається з більш низьких рівнів на вищі, потім аналізується і узагальнюється для прийняття управлінських

рішень, які мають спадний характер і адаптуються до певного рівня управління освітою. Розробниками управлінських рішень на верхньому рівні будуть державні органи управління освітою, а споживачами на самому нижньому рівні – студенти. У міру просування від верхнього рівня до нижнього рівня управлінські рішення поступово змінюють свої пріоритети: від стратегічних рішень на верхньому рівні до тактичних

рішень на рівні освітньої організації і потім до оперативних проблем, найбільш характерним для рівня студентів. Всі компоненти процесу управління якістю освіти взаємодіють в режимі синергетичної зв'язку, забезпечуючи загальний ефект впливу на систему освіти, що перевищує сумарний ефект, який міг би бути отриманий простим додаванням ефектів від кожного незалежного елемента системи.

Таблиця 2

Приклад збалансованої системи показників, структурованих за рівнями управління

Рівні аналізу показників якості вищої освіти	Основна група збалансованих показників для аналізу ефектів в оціночно-аналітичній діяльності	Додаткові і контекстні фактори
Державний рівень	Експертні оцінки критеріїв показників державної акредитаційної експертизи. Перспективні показники – вимоги професійних стандартів різних галузей економіки, асоціацій роботодавців та інших громадських об'єднань, зовнішніх по відношенню до системи освіти	Оцінки в рамках професійно-громадської акредитації освітніх програм, рейтинги освітніх програм і освітніх організацій, соціально-економічні та демографічні характеристики регіонів розташування освітніх організацій і т.д.
Галузевий рівень	Експертні оцінки критеріїв показників професійно-громадської експертизи. Перспективні показники – вимоги професійних стандартів окремої галузі економіки	Оцінки в рамках громадської акредитації освітніх організацій, рейтинги освітніх програм і освітніх організацій в галузі, економічна характеристика галузі, інтенсивність її розвитку і т.д.
Рівень освітньої організації	Середні бали ЗНО з предметів у прийнятих абітурієнтів, вхідні, поточні та підсумкові показники якості навчальних досягнень, дескриптивна статистика за результатами поточного та підсумкового тестування, рейтинг груп студентів і т.д. Перспективні показники – показники, отримані шляхом трансформації місії освітньої організації та її стратегії в області якості в сукупності характеристик якості освіти	Економічна характеристика галузей, в рамках яких ведеться підготовка фахівців, соціально-економічні характеристики регіону розташування освітньої організації, наявність елементів системи менеджменту якості, доступ до інформаційних джерел поза освітньою організацією, характеристики викладацького складу, розміри груп студентів, витрати на навчальні матеріали, бібліотечні фонди тощо
Особистісний рівень здобувача	Індивідуальні навчальні досягнення здобувачів (вхідні, поточні, підсумкові) з навчальних предметів, досягнутий рівень освоєння базисних знань, умінь і навичок; досягнутий рівень навичок рефлексії, логіки мислення, оцінки здатності студентів до перетворення інформації і вмінню представляти її динамічно. Оцінки сформованості комунікативних умінь і ключових компетенцій, оцінки швидкості засвоєння нового матеріалу. Перспективні показники – затребуваність випускника на ринку праці, результати сертифікації кваліфікації випускника	Соціальна характеристика умов проживання, частота використання бібліотечних фондів, характеристика участі в суспільному житті вузу, рівень володіння комп'ютерними технологіями, характеристика відносин з одногрупниками і викладачами, володіння іноземними мовами, допомога в навчанні з боку сім'ї, види дозвілля студента, сімейні цінності, час для виконання домашніх завдань, наявність роботи, ставлення до навчання, тип характеру, когнітивні здібності і т.д.

Висновки. Об'єктивним оцінкам якості результатів навчання, заснованим на теорії педагогічних вимірів, належить пріоритетна роль забезпечення інформаційної бази оціночно-аналітичної діяльності в управлінні якістю освіти. Ці вимірювання мають бути покладені в основу розпізнавання, аналізу, функціонування, розвитку, прогнозування та вдосконалення систем управління якістю освіти.

Існує низка умов, виконання яких необхідне для вдосконалення управління якістю освіти за допомогою апарату оціночно-аналітичної діяльності:

- використання бенчмаркінгу, що здійснюється за даними оціночно-аналітичної діяльності;
- поєднання динамічного, порівняльного, диференціуючого та прогностичного аналізу даних оціночно-аналітичної діяльності для різних рівнів управління,

починаючи від завдань макrorівня до управління якістю в окремі освітній організації;

- виявлення ієрархії при побудові взаємозв'язку інформаційних потоків з урахуванням загальних цілей управління якістю освіти та прикладних цілей оціночно-аналітичної діяльності;
- застосування повної системи збалансованих показників якості освіти, що піддається операціоналізації при вимірі;
- врахування наукових вимог до характеристик інформаційної бази оціночно-аналітичної діяльності

(забезпечення високої надійності, валідності та автентичності даних вимірів);

- аналіз генералізованості даних еволюції відповідно до дизайну, що визначається завданнями управління якістю освіти;
- врахування контекстних факторів та застосування методик мінімізації систематичних помилок вимірювання;
- стандартизація процедур збору, обробки, аналізу та інтерпретації даних оціночно-аналітичної діяльності;
- забезпечення сумісності результатів оціночно-аналітичної діяльності відповідно до завдань управління.

Список використаних джерел

1. Анненкова І. П. Процесна модель діяльності ВНЗ. https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/7_2011/1.pdf (дата звернення: 10.07.2022).
2. Каплан Р. С. Сбалансированная система показателей, от стратегии к действию / Р. С. Каплан, Д. П. Нортон. 2-е изд. испр. и доп. / пер с англ. Москва: ЗАО «Олимп – Бизнес», 2006. 320 с.
3. Спенсер Л. М. Компетенции на работе / пер. с англ. Л. М. Спенсер, С. М. Спенсер. Москва: НИРО, 2005. 384 с.
4. Терованесов М. Р. Система управління якістю вищої освіти. *Економічний аналіз*: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. Т. 18. № 1. С. 93–98.
5. Хан Є. Участь України у Болонському процесі: 12 років на шляху до Європейського освітнього простору. <http://eustudies.history.knu.ua/uk/yevgen-han-uchast-ukrayiny-u-bolonskomu-protsesi-12-rokiv-na-shlyahu-do-yevropejskogo-istorychnogo-prostoru/> (дата звернення: 10.07.2022).
6. Хлебнікова Т. М. Кваліметричний підхід до вивчення якості вищої освіти http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_5/26.pdf (дата звернення: 10.07.2022).
7. Чирва Г. М. Освітній моніторинг як інструмент державного управління якістю вищої освіти. http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2019/tom_2/21.pdf (дата звернення: 10.07.2022).
8. Шудло С. Вища освіта у пошуку якості: quo vadis. Харків – Дрогобич: Коло, 2012. 340 с.
9. Ashworth, A. and Harvey R. *Assessing Quality in Further and Higher Education*. London: Jessica Kingsley Publishers, 1994. 231 p.
10. Hambleton, R., Swaminathan, H, Rogers H. *Fundamentals of Item Response Theory*. N-Y.: SAGE Publications, 1991. 264 p.
11. Lindstrom, M., & Bates, D. (1989). Newton-Raphson and EM algorithms for linear mixed-effects models for repeated measures data. *Journal of the American Statistical Association*, 84, pp. 1014–1022.
12. Aline G. Sayer, Linda M. Collins. *New methods for the analysis of change*. – 2st ed. American Psychological Association, 2002. 442 p.

References

1. Annienkova I. P. (2011) Protsesna model diialnosti VNZ [A process model for HEI activities]. Retrieved from https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/7_2011/1.pdf (accessed: 10.07.2022) [in Ukrainian].
2. Kaplan R. S., Norton D. P. (2006) Sbalansirovannaiia sistema pokazatelei, ot stratehyy k deistviyu [Balanced scorecard, from strategy to action]. Moscow: ЗАО «Olymp – Byznes» [in Russian].
3. Spenser, L. M. (2005) Kompetentsyy na rabote [Competences at work]. Moscow: HIPPO [in Russian].
4. Terovanesov M. R. (2014) Systema upravlinnia yakistiu vyshchoi osvity [Quality management system of higher education]. *Ekonomicnyi analiz: zb. nauk. prats. Ternopil: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu “Ekonomiczna dumka”*. 1, 93–98. [in Ukrainian].
5. Khan Ye. (2017) Uchast Ukrainy u Bolonskomu protsesi: 12 rokiv na shliakhu do Yevropeiskoho osvitnoho prostoru [Ukraine’s participation in the Bologna Process: 12 years on the road to the European Education Area]. Retrieved from <http://eustudies.history.knu.ua/uk/yevgen-han-uchast-ukrayiny-u-bolonskomu-protsesi-12-rokiv-na-shlyahu-do-yevropejskogo-istorychnogo-prostoru/> (accessed: 10.07.2022) [in Ukrainian].
6. Khlebnikova T. M. (2010) Kvalimetrychnyi pidkhid do vyvchennia yakosti vyshchoi osvity [Qualimetric approach to studying the quality of higher education]. Retrieved from http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_5/26.pdf [in Ukrainian].
7. Chyrva H. M. (2019) Osvitnii monitorynh yak instrument derzhavnoho upravlinnia yakistiu vyshchoi osvity [Educational monitoring as a tool for public management of higher education quality]. Retrieved from http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2019/tom_2/21.pdf (accessed: 10.07.2022) [in Ukrainian].
8. Shchudlo S. (2012) Vyshcha osvita u poshuku yakosti : quo vadis [Higher education in search of quality: quo vadis]. Kharkiv – Drohobych: Kolo [in Ukrainian].
9. Ashworth, A. and Harvey R. *Assessing (1994) Quality in Further and Higher Education*. London: Jessica Kingsley Publishers.
10. Hambleton R., Swaminathan, H, Rogers H. (1991) *Fundamentals of Item Response Theory*. N-Y.: SAGE Publications.
11. Lindstrom, M., & Bates, D. (1989). Newton-Raphson and EM algorithms for linear mixed-effects models for repeated measures data. *Journal of the American Statistical Association*.
12. Aline G. Sayer, Linda M. Collins (2002) *New methods for the analysis of change*. – 2st ed. American Psychological Association.

УДК 373.2:37.014.54

Застосування маркетингових стратегій в дошкільній освіті

APPLICATION OF MARKETING STRATEGIES IN PRESCHOOL EDUCATION

РУДЕНКО Юлія – старший викладач кафедри управління інформаційно-освітніми проектами, Комуніальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3017-2439>

DOI <https://doi.org/10.54891/2786-6998-2022-1-11>

RUDENKO Yuliia – senior lecturer of the department of management of information and educational projects, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» Dnipropetrovsk Regional Council, 70, st. Volodymyr Antonovych, Dnipro, 49006, Ukraine

Анотація. Стаття присвячена дослідженню використання маркетингових підходів в управлінні закладами дошкільної освіти. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю обрання правильної маркетингової стратегії дошкільного закладу від якої залежить його успішність, конкурентоспроможність та подальший розвиток. Підтверджує актуальність дослідження нагальна потреба в функціонуванні приватних закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану, що дозволить не переривати розвиток дитини навіть в несприятливих умовах. Метою дослідження є застосування елементів маркетингу при розробці маркетингових стратегій в приватних закладах дошкільної освіти. У публікації розглянуто застосування базових елементів маркетингу в діючих приватних закладах дошкільної освіти, як контур до вибудови маркетингових стратегій закладів дошкільної освіти в Україні в цілому. Визначено, що освіта, зокрема дошкільна забезпечує отримання систематизованих компетентностей і виступає суттєвим фактором суспільного розвитку від якого залежить майбутнє нашої держави. У результаті вивчення стратегій розвитку освіти і економіки України виявлено, що викликами сьогодення щодо дошкільної освіти є неспроможність мережі її закладів охопити всіх дітей дошкільного віку якісними та інклюзивними послугами; необхідність оновлення змісту дошкільної освіти відповідно до потреб формування первинного соціального досвіду дітей; недостатність стимулів для функціонування приватних закладів дошкільної освіти. Визначено, що в системі соціально-економічних відносин в Україні поступово відбувається реформування сфери дошкільної освіти і маркетинг як методологія орієнтована на споживача все більше опановує сфери дошкільних послуг, зокрема, на ринку функціонують заклади дошкільної освіти різних форм власності, розмірів, типів освітніх послуг, що створює і посилює конкуренцію між ними. В результаті у статті запропоновано здійснювати розробку маркетингової стратегії приватного дошкільного закладу освіти у розрізі елементів класичного комплексу маркетингу, а саме таких стратегій як товарна, цінова та стратегія просування.

Ключові слова: освіта, освітня послуга, маркетинг, маркетингова стратегія; приватний заклад освіти.

Summary. The article is devoted to the study of the use of marketing approaches in the management of preschool education institutions. The relevance of the study is determined by the need to choose the right marketing strategy of the preschool institution, which depends on its success, competitiveness and further development. The relevance of the research is confirmed by the urgent need for the functioning of private preschool education institutions in the conditions of martial law, which will allow not to interrupt the child's development even in adverse conditions. The purpose of the study is the application of marketing elements in the development of marketing strategies in private preschool education institutions. The publication examines the application of the basic elements of marketing in existing private preschool education institutions, as an outline for building marketing strategies of preschool education institutions in Ukraine as a whole. It was determined that education, in particular pre-school, ensures the acquisition of systematized competencies and acts as an essential factor in social development, on which the future of our country depends. As a result of the study of strategies for the development of education and the economy of Ukraine, it was found that today's challenges regarding preschool education are the inability of the network of its institutions to cover all children of preschool age with quality and inclusive services; the need to update the content of preschool education in accordance with the needs of forming the primary social experience of children; insufficient incentives for the functioning of private preschool education institutions. It was determined that in the system of socio-economic relations in Ukraine, the field of preschool education is gradually being reformed, and marketing as a consumer-oriented methodology increasingly dominates the field of preschool services, in particular, preschool education institutions of various forms of ownership, sizes, and types of educational services operate on the market, which creates and intensifies competition between them. As a result, the article proposes to develop a marketing strategy of a private preschool educational institution in terms of the elements of the classic marketing complex, namely such strategies as product, price and promotion strategy.

Key words: education, educational service, marketing, marketing strategy; private educational institution.

Вступ. Освіта як одна із найважливіших підсистем соціальної сфери держави забезпечує отримання систематизованих компетентностей і виступає суттєвим фактором суспільного розвитку від якого багато в чому залежить майбутнє країни. Перехід до ринкової економіки в Україні підштовхнув формування ринку освітніх послуг, товарами на якому є знання, вміння та навички, пропонувані суб'єктами цього ринку – закладами освіти. Реальна практика та досвід найкращих закладів освіти демонструють, що надійною запорукою успішного управління їх діяльністю сьогодні є використання маркетингового підходу.

Маркетинговий підхід до управління діяльністю закладу освіти передбачає використання маркетингових стратегій. Від правильно обраної маркетингової стратегії залежить успішність та імідж закладу, якість освітніх послуг, конкурентоспроможність споживачів освітніх послуг та їх подальший розвиток. Різноманітність типів навчальних закладів і форм здобуття освіти виступає в якості однієї з обов'язкових передумов для динамічного розвитку будь-якої освітньої системи. В умовах воєнного часу важливого значення набуває розвиток приватних дошкільних закладів освіти, які надають можливість не переривати розвиток дитини навіть в несприятливих умовах. Також, саме приватні заклади освіти застосовують маркетингові підходи у своїй діяльності, адже фінансуються на конкурентних умовах ринку, а не з бюджетних коштів.

Аналіз останніх досліджень. Узагальнення наукових досліджень щодо маркетингу на ринку освітніх послуг свідчить про наявність чималої кількості праць вітчизняних авторів з цього питання. Так Т. Оболенська обґрунтовувала концептуальні засади підвищення конкурентоспроможності закладів освіти України на світовому ринку освітніх послуг і відзначала, що ключовими параметрами для забезпечення конкурентоспроможності України є освоєння нового і передового досвіду, отриманого в процесі співпраці із зарубіжними країнами [4, с. 217]. З. Рябова займалася вивченням використання провідних маркетингових досліджень в управлінні закладами освіти, зробила висновок що «маркетинг освітніх послуг, за своєю сутністю є певним процесом, який передбачає вивчення, формування та задоволення освітніх потреб споживачів через розроблення та надання освітніх послуг на цільових ринках» [7, с. 7]. Більшість науковців вважають, що ринок освітніх послуг є системою економічних відносин з приводу купівлі-продажу цих послуг. Для цього виду ринку обов'язкові три компоненти: покупець, продавець і товар. Крім того увага науковців до питання надання платних освітніх послуг обумовлена тенденцією до розширення фінансової самостійності закладів освіти та необхідністю підвищення ефективності управління цими закладами. Однак питання розробки маркетингових стратегій управління приватними закладами дошкільної освіти на сьогоднішній час не одержали достатнього висвітлення.

Метою дослідження є застосування елементів маркетингу при розробці маркетингових стратегій в приватних закладах дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Європейська інтеграція України передбачає прискорення процесів модернізації національної системи освіти, що відбувається внаслідок впливу сучасних тенденцій формування ринкових відносин у сфері освіти. Розвиток маркетингу освіти потребує подальшого опрацювання, аналізу особливостей і тенденцій, характерних для закладів освіти як суб'єктів ринку. В Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні підкреслено, що «освіта дітей раннього та дошкільного віку є самоцінним первинним етапом безперервної освіти, що закладає підґрунтя розвитку особистості дитини для її подальшого навчання впродовж життя. Якісна дошкільна освіта сприяє гармонійному становленню дитини, її творчому самовизначенню та розвитку» [2, с. 34].

Незважаючи на те, що дошкільна освіта, як і освіта України в цілому, розвивалася в не завжди стабільних умовах, вона має позитивні тенденції. Це функціонування розгалуженої мережі різних типів закладів дошкільної освіти; модернізація змісту освіти на засадах гуманної педагогіки; оновлення програмно-методичного забезпечення відповідно до вимог державного стандарту освіти; створення умов для розвитку дітей з особливими освітніми потребами, зокрема організація діяльності інклюзивних груп.

Водночас Національна економічна стратегія на період до 2030 року серед викликів у сфері дошкільної освіти визначає необхідність: забезпечення інфраструктури доступу до якісних та інклюзивних освітніх послуг, модернізації змісту дошкільної освіти та мотивації створення та функціонування приватних закладів.

У Стратегії визначено, що 1,4 відсотка закладів дошкільної освіти перебувають у приватній власності. «Мережа закладів дошкільної освіти не спроможна забезпечити всіх охочих дітей місцями. Так, наприкінці 2019 року показники охоплення дітей дошкільного віку (3–5 років) закладами дошкільної освіти в Україні становили 76,4 відсотка: у містах – 86,8 відсотка, у сільській місцевості – 56,4 відсотка» [3].

Тому викликами сьогодення щодо дошкільної освіти можна вважати наступні: неспроможність мережі закладів дошкільної освіти охопити всіх дітей дошкільного віку якісними та інклюзивними послугами; застарілість змісту дошкільної освіти; необхідність його оновлення відповідно до потреб формування первинного соціального досвіду дітей; недостатність стимулів для функціонування приватних закладів дошкільної освіти. Щоб відповісти на ці виклики суспільства в Стратегії визначені першочергові завдання, а саме:

- створення додаткових місць у закладах дошкільної освіти;
- сприяння прийняттю нової редакції Закону України «Про дошкільну освіту»;
- розвиток мережі закладів освіти різних типів та форм власності, що забезпечують здобуття дошкільної освіти;
- запровадження нової моделі фінансування дошкільної освіти з метою забезпечення її широкої доступності;
- запровадження інституційного аудиту в закладах дошкільної освіти;

- розбудова сучасного, безпечного, інклюзивного та комфортного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти [3].

Такі завдання співзвучні з тенденцією визнання в економічно розвинених державах світу, що «першою інвестицією держави у формування людського капіталу країни є підтримка раннього розвитку дітей від народження до досягнення трьох років. Перші три роки життя є вирішальними у найбільш інтенсивному розвитку всього організму дитини, що є визначальним для подальшого становлення людини на всіх етапах її життя» [2, с. 35].

Згідно з принципами ринкової економіки в системі соціально-економічних відносин в Україні поступово відбувається реформування сфери дошкільної освіти. Маркетинг як методологія орієнтована на споживача все більше опановує сфери дошкільних послуг. На ринку функціонують заклади дошкільної освіти різних форм власності, розмірів, типів, рівнів, із широким спектром освітніх послуг, що створює і посилює конкуренцію між ними.

Орієнтація закладу дошкільної освіти на застосування маркетингових стратегій передбачає, що в переліку освітньої пропозиції мають залишатись лише освітні послуги які матимуть попит на ринку освітніх послуг. Цільовий результат маркетингової діяльності – це забезпечення потреб суспільства в розширеному відтворенні інтелектуального потенціалу.

Функціонування системи освіти в Україні в сучасних умовах здійснюється відповідно до закону України «Про освіту». Система спрямована на виконання соціального замовлення від держави – виростити людину здорово, ерудовану і самостійну, таку, яка була б здатна до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [6, с. 1]. У системі освіти маркетингова складова відіграє важливу роль. Щоб осмислити сутність маркетингу в сфері освіти можна проаналізувати його елементи в класичному їх розумінні: «product» (продукт), «price» (ціна), «place» (місце), «promotion» (просування). Ці чотири елементи мають розроблятися маркетингологами в освіті для конкретної ринкової ситуації.

Product (продукт) – це все, що може задовольняти потреби споживача. Продуктом в освітній сфері є освітня послуга, це особливий вид продукту, в якості якого позначається все, що можна запропонувати на ринку для придбання, використання або споживання з метою задоволення певних потреб. Так, у дошкільному закладі освіти основним продуктом є основний комплекс послуг: освітня послуга, послуга із денного догляду за дитиною, послуга харчування та послуги із гурткової діяльності. Супутніми послугами у даному випадку є послуги з продажів, комунікації, тощо.

Кожний продукт наділений властивостями, що становлять цінність для цільового клієнта та споживача. Під якістю розуміють весь набір властивостей продукту, за якими споживач робить висновки про його

переваги чи недоліки порівняно з товарами конкурентів. Однією з особливостей оцінки якості продукту в освітній сфері є надання послуги безпосередньо дитині дошкільного віку, тобто діти даного віку виступають споживачами послуг, але цільовим клієнтом послуги є батьки цієї дитини.

Price (ціна). Визначення ціни – одні із найважливіших задач комплексу маркетингу приватного ЗДО. З одного боку, вона повинна бути такою, щоб її зміг заплатити потенційний покупець, а з іншого – вона повинна забезпечити отримання максимального прибутку приватним закладом освіти.

Основними чинниками, під впливом яких формується ціна, є такі:

- собівартість послуги;
- виняткові якості, що приваблюють споживача послуг;
- ситуація на ринку, де аналогічні послуги пропонують конкуренти.

Для спонукання здійснення споживачем освітніх послуг надавачі цих послуг можуть вдаватися до низки бонусів та знижок. Наприклад, знижка на абонементи відвідування, безкоштовні перші дні відвідування, додаткові освітні послуги у подарунок, тощо.

Place (місце). Місце надання освітньої послуги буде залежати від того, кого саме приватний ЗДО бачить своїм цільовим клієнтом. Наприклад, якщо важливим аспектом є: географічний аспект вибору дошкільного закладу освіти, то обирати слід ті райони, де найменша кількість конкурентів: комунальних, державних або приватних закладів дошкільної освіти; особливість та унікальність надаваної послуги (набір якостей, які ще недоступні або важкодоступні у конкурентів), то місцерозташування залежить більше від наявності у місцевості, або будівлі/приміщенні, тих якостей, які доповнюють та забезпечують послугу, яку надає ЗДО.

Особливістю місця надання основного комплексу послуг ЗДО це те, що даний вид послуг надається очно. Також одним із важливих аспектів вибору відвідування дитиною ЗДО є аспект соціалізації дитини, що також вказує на необхідність надання послуги face-to-face, а не онлайн або дистанційно.

Просування послуги (promotion) – це будь-яка форма повідомлення, використовувана надавачем для інформації, переконування чи нагадування споживачам про свої послуги, ідеї, громадську діяльність чи вплив на суспільство. Просування послуги передбачає ефективні контакти споживачів з надавачами освітніх послуг. Дане питання сьогодні є одним із найбільш змінних, через динамічний розвиток використовуваних технологій у просуванні товарів та послуг.

Отже, для планування маркетингової діяльності приватного закладу дошкільної освіти необхідно в комплексі враховувати всі елементи маркетингу з метою задоволення потреб споживачів та отримання прибутку.

Ефективна стратегія закладу освіти та просування товарів та послуг будується на основі ретельного аналізу ринку, можливостей та ресурсів організації.

Маркетинг в сфері освіти – це переважно маркетинг послуг. На відміну від маркетингу товарів і більшості послуг, маркетинг у сфері освіти формує особливий

відносини з кінцевим споживачем – особистістю, оскільки він активно бере участь у процесі надання освітніх послуг, а це докорінно змінює зміст і характер маркетингової діяльності.

Істотний вплив на ситуацію має потреба у орієнтації на споживача, його реальні потреби та бажання, тобто усвідомлення необхідності докладати значних зусиль для підвищення рівня задоволеності споживачів освітніх послуг, все частіше використовуючи для цього різні методи та інструменти маркетингу.

Висновки. У сучасних несприятливих умовах в освіті відбуваються зміни, які диктують нові вимоги до закладів освіти та планування освітнього процесу. Процеси розвитку ринку освітніх послуг зараз дещо сповільнили свій хід в Україні, але все ж потребують подальшого дослідження та застосування підходів ринкової економіки для покращення освіти в цілому і зокрема дошкільної освіти. Однією із сфер, що потребує

подальшого дослідження є маркетинг, а саме розробка та застосування маркетингових стратегій для покращення освітніх послуг та дослідження і удосконалення цінності для цільового споживача. Ключовими цілями маркетингової стратегії приватного закладу дошкільної освіти є: збільшення кількості споживачів освітніх послуг; зростання прибутку приватного закладу освіти. Перспективними цілями розвитку закладу є зростання ринкової частки та досягнення лідерства над ринком. Розробку маркетингової стратегії приватного дошкільного закладу освіти варто здійснювати у розрізі елементів класичного комплексу маркетингу, а саме: товарна стратегія; цінова стратегія; стратегія просування. Виникає необхідність також використання інструментів освітнього маркетингу, таких як аналіз попиту на освітні послуги серед споживачів; розробка та впровадження якісних освітніх послуг; вивчення та аналіз освітніх потреб споживачів.

Список використаних джерел

1. Котлер Ф. Стратегічний маркетинг для навчальних закладів. Київ : УАМ, Вид. Хімджест, 2011, 580 с.
2. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія / Нац. акад. пед. наук України / за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 384 с.
3. Національна економічна стратегія на період до 2030 року. Затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 р. № 179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> (дата звернення: 12.05.2022).
4. Оболенська Т. Є. Експортний потенціал України на світовому ринку освітніх послуг. *Вчені записки: Зб. наук. праць ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана»* 2012. № 14. С. 209–217.
5. Оболенська Т. Є. Маркетинг у сфері освітніх послуг : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора економічних наук: 08.06.02 – «Підприємництво, менеджмент та маркетинг». Харківський державний економічний університет, 2002. 33 с.
6. Про освіту: Закон України від 05.09.2021 № 2145-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 12.05.2022).
7. Рябова З. В. Маркетинг і логістика освітніх послуг. *Адаптивне управління: теорія і практика: Електронне наукове фахове видання, серія «Педагогіка»*. Випуск 4 (6). 2017. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/18264/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%A0%D1%8F%D0%B1%D0%BE%D0%B2%D0%B0_.pdf (дата звернення: 12.05.2022).
8. Рябова З. В. Маркетингова стратегія як складова освітнього маркетингу і механізм забезпечення конкурентоспроможності навчального закладу. *Вісник післядипломної освіти*. 2014. № 10. С. 134–145.

References

1. Kotler F. (2011) *Stratehichniy marketynh dlia navchalnykh zakladiv* [Strategic marketing for educational institutions]. Kyiv: UAM, Vyd. Khimdzhest, 580 s. [in Ukrainian].
2. *Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini: monohrafiia* [National report on the state and prospects of education development in Ukraine: monograph] (2021) / Nats. akad. ped. nauk Ukrainy / za zah. red. V. H. Kremenia. Kyiv: KONVI PRINT. 384 s. [in Ukrainian].
3. *Natsionalna ekonomichna stratehiia na period do 2030 roku* [National economic strategy for the period until 2030]. Zatverdzhena postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 03 bereznia 2021 r. № 179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> (accessed: 12.05.2022) [in Ukrainian].
4. Obolenska T. Ye. (2012) *Eksportnyi potentsial Ukrainy na svitovomu rynku osvitnikh posluh* [National economic strategy for the period until 2030]. *Vcheni zapysky: Zb. nauk. prats DVNZ «KNEU im. Vadyma Hetmana»*. 14. pp. 209–217. [in Ukrainian].
5. Obolenska T. Ye. (2002) *Marketynh u sferi osvitnikh posluh* [Marketing in the field of educational services]: avtoref. dys. Na zdobuttia nauk. stupenia doktora ekonomichnykh nauk: 08.06.02 – «pidpryiemnytstvo, menedzhment ta marketynh». Kharkivskiy derzhavnyi ekonomichnyi universytet. 33 s. [in Ukrainian].
6. *Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2021 № 2145-VIII* [On education: Law of Ukraine dated September 5, 2011. N 2145-VIII]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (accessed: 12.05.2022) [in Ukrainian].
7. Riabova Z. V. (2017). *Marketynh i lohistyka osvitnikh posluh* [Marketing and logistics of educational services]. *Adaptyvne upravlinnia: teoriia i praktyka: Elektronne naukovye fakhove vydannia, seriia «Pedahohika»*. Vypusk 4 (6). URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/18264/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%A0%D1%8F%D0%B1%D0%BE%D0%B2%D0%B0_.pdf (accessed: 12.05.2022) [in Ukrainian].
8. Riabova Z. V. (2014) *Marketynhova stratehiia yak skladova osvitnoho marketynhu i mekhanizm zabezpechennia konkurentospromozhnosti navchalnoho zakladu* [Marketing strategy as a component of educational marketing and a mechanism for ensuring the competitiveness of an educational institution]. *Visnyk pislidyplomnoi osvity*. № 10. pp. 134–145 [in Ukrainian].

УДК 37.018.43:005.336.4

Світовий досвід розвитку дистанційних форм освіти

GLOBAL EXPERIENCE OF DEVELOPMENT OF DISTANCE FORMS OF EDUCATION

ХИТЬКО Майя – кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри публічного управління та права, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9216-8876>

КУЛИК Андрій – аспірант кафедри публічного управління та права, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9691-5720>

DOI <https://doi.org/10.54891/2786-6998-2022-1-12>

КНУТКО Maiya – Candidate of Science in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of Department of Public Administration and Law, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» Dnipropetrovsk Regional Council, 70, st. Volodymyr Antonovych, Dnipro, 49006, Ukraine

KULYK Andrii – postgraduate student of the Public Administration and Law Department, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» Dnipropetrovsk Regional Council, 70, st. Volodymyr Antonovych, Dnipro, 49006, Ukraine

Анотація. У статті розкрито основний зміст дистанційної форми здобуття освіти. Виявлено, що вона передбачає доступ до мережі Інтернет, наявність технічних засобів, таких як комп'ютер, планшет чи смартфон для учасників навчального процесу. Крім того викладачі мають володіти технологіями дистанційного навчання, що являють собою комплекс освітніх технологій, включаючи психолого-педагогічні та інформаційно-комунікаційні. Адже питання розвитку дистанційної освіти залишаються актуальними і в такий складний період, який переживає Україна зараз. З'ясовано, що дистанційне навчання в умовах воєнного стану має бути орієнтоване на здобувачів освіти, які змушені тимчасово або постійно проживати за межами місць свого проживання, або взагалі за межами держави. Визначено, що ідея впровадження дистанційного навчання не нова. Майже два століття історії становлення та розвитку дистанційної освіти можна розділити на чотири періоди, від навчання за допомогою поштових відправлень в кінці дев'ятнадцятого століття до навчання з застосуванням комп'ютерних технологій з високою пропускну здатністю сьогодення. Здійснено аналіз наукових джерел, які свідчать, що в Україні достатньо розроблено концептуальні засади розвитку дистанційних форм освіти. Так, у працях вітчизняних науковців висвітлено проблеми реалізації навчального процесу в несприятливих умовах і зроблено висновок, що стратегія для дистанційного вектора в навчанні повинна підтримуватися державному рівні. У своїх дослідженнях закордонні вчені зауважують, що дистанційне навчання має бути ретельно заздалегідь спланованим, підготовленим і організованим. Розглянуто особливості запровадження дистанційного навчання країн світу в умовах пандемії. Визначено, що заклади вищої освіти всього світу мають загальну мету – забезпечити в надзвичайних обставинах високий рівень навчання, зберігаючи при цьому найвищі академічні стандарти. Дистанційна форма навчання в усіх розглянутих закладах зазнає широкого застосування під час незвичайних обставин, розвиває арсенал технічних засобів та інфраструктуру систем управління навчанням, розширює технічні можливості і стає невід'ємною частиною сучасної освіти. Зроблено висновок, що на основі світового досвіду розвитку дистанційних форм освіти можна встановити напрямки подальшого розвитку новітніх педагогічних технологій, які залишаться корисними навіть після завершення воєнних дій.
Ключові слова: дистанційна освіта, освітні технології, воєнний стан, світовий досвід, навчальні платформи.

Summary. The article reveals the main content of the distance form of obtaining education. It was found that it involves access to the Internet, the availability of technical means, such as a computer, tablet or smartphone for the participants of the educational process. In addition, teachers must possess distance learning technologies, which represent a complex of educational technologies, including psychological-pedagogical and information-communication technologies. After all, the issues of the development of distance education remain relevant even in such a difficult period that Ukraine is currently experiencing. It was found that distance learning in the conditions of martial law should be aimed at students who are forced to temporarily or permanently live outside their place of residence, or even outside the state. It was determined that the idea of introducing distance learning is not new. The nearly two-century history of distance education can be divided into four periods, from mail-order learning in the late nineteenth century to today's high-throughput computer-based learning. An analysis of scientific sources has been carried out, which shows that the conceptual foundations for the development of distance forms of education have been sufficiently developed in Ukraine. Thus, the works of domestic scientists highlight the problems of implementing the educational process in unfavorable

conditions and conclude that the strategy for the distance vector in education should be supported at the state level. In their research, foreign scientists note that distance learning must be carefully planned, prepared and organized in advance. The peculiarities of the introduction of distance learning in the countries of the world in the conditions of the pandemic are considered. It was determined that higher education institutions around the world have a common goal - to provide a high level of education in extraordinary circumstances, while maintaining the highest academic standards. Distance learning in all considered institutions is widely used during unusual circumstances, develops the arsenal of technical means and the infrastructure of learning management systems, expands technical capabilities and becomes an integral part of modern education. It was concluded that on the basis of the world experience in the development of distance forms of education, it is possible to establish directions for the further development of the latest pedagogical technologies, which will remain useful even after the end of hostilities.

Key words: distance education, educational technologies, martial law, world experience, educational platforms.

Вступ. В умовах воєнного стану особливого значення набуває освітній процес і прийнятна в таких умовах дистанційна освіта. «Дистанційна форма здобуття освіти – це індивідуалізований процес здобуття освіти, що відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу в спеціалізованому середовищі, що функціонує на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [5, ст. 49]. Ця форма освіти передбачає доступ до мережі Інтернет, технічну підтримку (комп'ютер, планшет, смартфон) для всіх учасників навчального процесу, а також володіння викладачами технологіями дистанційного навчання. «Технології дистанційного навчання – комплекс освітніх технологій, включаючи психолого-педагогічні та інформаційно-комунікаційні, що надають можливість реалізувати процес дистанційного навчання у навчальних закладах та наукових установах» [6, п. 1.6].

Дистанційне навчання не вимагає відвідування занять. Для здобувачів освіти це можливість навчатися поза навчальним закладом у будь-який зручний час, у будь-якій точці земної кулі. Дистанційне навчання в умовах воєнного стану має бути орієнтоване насамперед на такі категорії здобувачів освіти як школярі, що проживають у важкодоступних та територіально віддалених від загальноосвітніх навчальних закладів; абітурієнти, які готуються до вступу до закладів вищої освіти; громадяни України, які змушені тимчасово або постійно проживати за межами держави.

У сучасному світі дистанційне навчання – поширене явище. У багатьох країнах світу його популярність з кожним роком зростає, оскільки ця форма навчання, основана на інтерактивній взаємодії суб'єктів освітніх послуг, є найбільш гнучкою та доступною. Дистанційне навчання історично виникло в 1840 році, коли сер Ісаак Пітман, учитель англійської мови, запропонував навчання студентам в Англії через поштову службу. А через 16 років Чарльз Туй і Густав Лангеншайдт почали заочно викладати мову в Німеччині.

Розвиток дистанційної освіти в Україні розпочався набагато пізніше, ніж у Західній Європі, і був дуже повільним з багатьох причин, зокрема через те, що дистанційна освіта розглядалася як конкурент традиційної класичної освіти. Проте обмеження пандемії, пов'язані з COVID-19, запровадження воєнного стану внесли корективи в модернізацію української системи освіти. Обов'язкове дистанційне навчання стало викликом для

всіх суб'єктів освітнього процесу: здобувачів усіх рівнів освіти, вчителів, керівників закладів освіти.

Забезпечення організації високоякісного дистанційного навчання, мотивація здобувачів освіти, а також вирішення технічних проблем виявилось зовсім не простим завданням. Час показав, що громадяни, які мають можливість дистанційно виконувати необхідні завдання за допомогою освітніх технологій, можуть адаптуватися до дистанційного навчання. Час показав, що адаптуватися до дистанційного навчання можуть громадяни, які мають можливість виконувати дистанційно необхідні завдання з використанням освітніх технологій.

Однією з можливостей, яку відкрила перед системою освіти і суспільством впровадження дистанційної освіти, була Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні, в якій визначено, що «головною метою створення системи дистанційної освіти є забезпечення загальнонаціонального доступу до освітніх ресурсів шляхом використання сучасних інформаційних технологій та телекомунікаційних мереж і надання умов для реалізації громадянами своїх прав на освіту» [2, п. 3]. Ще у 2002 році Міністерство освіти і науки України запровадило експеримент з дистанційного навчання. З часом виявилось, що у дистанційному режимі багато видів традиційної освіти працюють не так ефективно, як в очній школі.

Як зазначено у Концепції розвитку дистанційної освіти, розвиток освітньої системи в Україні повинен призвести до:

- появи нових можливостей для оновлення змісту навчання та методів викладання дисциплін і розповсюдження знань;

- розширення доступу до всіх рівнів освіти, реалізації можливості її одержання для великої кількості молодих людей, включаючи тих, хто не може навчатись у вищих навчальних закладах за традиційними формами внаслідок браку фінансових або фізичних можливостей, професійної зайнятості, віддаленості від великих міст, престижних навчальних закладів тощо;

- реалізації системи безперервної освіти «через все життя», включаючи середню, довузівську, вищу та післядипломну;

- індивідуалізації навчання при масовості освіти [2, п. 1].

Важливо проаналізувати технології, що використовуються в світі під час дистанційного навчання, зокрема для того, щоб продовжити використовувати

деякі з них до закінчення воєнних дій на території України.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз наукових джерел свідчить, що в Україні достатньо розроблено концептуальні засади дистанційного навчання. Особливий інтерес становлять праці як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, присвячені розвитку, змісту та організаційним засадам дистанційного навчання.

Науково-педагогічні засади дистанційного навчання розробляли вітчизняні науковці В. Кухаренко, В. Бондаренко, В. Олійник. Суттєвий інтерес для проведення дослідження становлять праці зарубіжних дослідників О. Пітерса, Б. Холмберга.

Володимир Кухаренко і Володимир Бондаренко досконало вивчили проблему реалізації навчального процесу в умовах карантину, викликаного пандемією COVID-19 і зробили висновок, що «стратегія, методологія та кадрова підготовка для дистанційного вектора в навчанні повинна підтримуватися та розроблятися на інституційному та державному рівнях» [3, с. 27].

Віктор Олійник зробив висновок, що «дистанційне навчання як прогресивна педагогічна технологія, що спирається на сучасні досягнення інформатики, комп'ютерні і телекомунікаційні засоби, в нинішніх умовах може відіграти роль каталізатора процесу реформування системи підвищення кваліфікацій» [4, с. 26].

Теорії О. Пітерса, Б. Холмберга про самостійне навчання, дидактичні бесіди продовжують підтримувати практику дистанційного навчання.

Педагогічні аспекти дистанційного навчання, які розглядав О. Пітерс стосуються його організації. Отто Пітерс вважав, що «дистанційне навчання має бути ретельно заздалегідь спланованим, підготовленим і організованим, і що існує розподіл праці, зростаюче використання технічного обладнання та необхідність формалізованого оцінювання» [12, с. 16].

Теорія практики дистанційного навчання Бєрьє Холмберга зосереджується на концепції «керованої дидактичної бесіди». Акцент він робить на імітації розмови. Ця розмова вбудована в зміст якісно розроблених самонавчальних матеріалів, що призводять до інтелектуального задоволення і мотивації до навчання. «Особисті стосунки, задоволення від навчання та емпатія між студентами та тими, хто їх підтримує, є ключовими для навчання в дистанційній освіті. Почуття емпатії і приналежність сприяють мотивації учнів до навчання та сприятливо впливають на навчання. Такі почуття передаються залученням студентів до прийняття рішень, усвідомленістю, проблемно-орієнтованими презентаціями навчального матеріалу, схожі на розмову, які можуть бути закріплені в наявних знаннях, шляхом дружньої, несумісної взаємодії між студентами та викладачами, консультантів та інших осіб, які їх підтримують, а також ліберальними організаційно-адміністративними структурами і процесів» [11, с. 5]. Визнаючи, що спілкування між студентами та дистанційним викладачем має важливі завдання, він припускає, що ця бесіда є економічною необхідністю, доповненою попередньо створеним курсом.

Мета статті. Визначити основний зміст технологій, що використовуються в світі під час дистанційного навчання для запровадження їх в Україні.

Виклад основного матеріалу. Ідея навчання на відстані пройшла шлях довжиною майже два століття. Її історію становлення та розвитку можна розділити на чотири періоди. У першому періоді навчання проводилося за допомогою поштових відправлень. Вільям Рейні Хапер заснував перше університетське відділення у 1892 р. в Університеті Чикаго, у 1906 р. навчання поштою було введено в Університеті штату Вісконсін, у 1911 р. в Австралії. почали свою роботу подібні курси вузівського рівня у Квінслендському університеті. Основними засобами дистанційної освіти першого періоду є рукописні та друквані матеріали, до яких потім додалися спеціальні навчальні посібники, а починаючи з 50-х років минулого століття – радіо та телебачення.

Другий період розвитку дистанційної освіти пов'язано з появою Відкритого університету у Великобританії в 1969 р. У дистанційній освіті почав застосовуватися підхід до навчання з використанням різноманітних друкваних матеріалів. У Відкритому університеті було розроблено велику кількість навчальних посібників, спеціально призначених для дистанційного навчання. Взаємодія викладачів зі студентами здійснювалася через друкований матеріал, що доповнювався радіо- та телепередачами, через листування, очні консультації та короткотривалі курси за місцем проживання. Так уже «в 1984 деякі американські інженерні коледжі почали використовувати телебачення для надання навчальних курсів працівникам найближчих корпорацій» [1, с. 13].

«На активному використанні комунікаційних та інформаційних технологій базується третій період (1985–1995 рр.) дистанційної освіти, в межах якої використовувалися комп'ютери та комп'ютерні мережі.

Технології четвертого періоду (з 1995 р.) поєднують у собі попередні засоби масової інформації, а також охоплюють комп'ютерні технології з високою пропусковою здатністю. З появою цих технологій з'явилися нові можливості для двостороннього зв'язку як у синхронному (відео- або аудіографічні конференції), так і в асинхронному режимі (електронна пошта, Інтернет, телеконференції)» [9, с. 242].

На сьогодні використовуються наступні види технологій дистанційного навчання:

- за формою представлення учбових матеріалів;
- за наявністю посередника у системі навчання;
- за ступенем використання телекомунікацій та персональних комп'ютерів;
- за технологіями організації контролю навчального процесу;
- за ступенем застосування в технології навчання звичайних методів ведення навчального процесу;
- за методами ідентифікації студентів під час складання іспитів.

Головною метою використання цих технологій є забезпечення здобувачам освіти доступу до електронних освітніх ресурсів.

У світовій практиці існують три традиційні форми навчальних закладів, що пропонують можливість дистанційного навчання:

- дистанційні університети;

- провайдери корпоративних тренінгів;
- традиційні університети, що пропонують навчання в режимі онлайн [8, с. 6].

При цьому «онлайн-курси – це ті, у яких принаймні 80 відсотків змісту курсу доставляється онлайн. Очне навчання включає курси, у яких від нуля до 29 відсотків контенту доставляється онлайн; до цієї категорії належать як традиційні та вебкурси» [10, с. 7].

У Польщі налічується 310 приватних університетів і коледжів та державних вищих навчальних закладів, а система освіти, до практики якої входить також навчання за дистанційною формою, вважається однією з найрозвиненіших у світі [8]. У зв'язку з глобальною пандемією коронавірусу з 12 березня 2020 року викладання в університетах Польщі було призупинено та переведено в режим онлайн. Міністерство науки і вищої освіти Республіки Польща внесло ряд рекомендацій щодо функціонування університетів у період обмеження їхньої діяльності. Польські університети перейшли на реалізацію навчального процесу в спеціальних освітніх платформах і сервісах, які забезпечують якісний діалог між студентами та викладачами. Варшавський університет проводив навчання на дистанційно керованій платформі Campus, яка дозволяє ділитися матеріалами зі студентами, розміщувати повідомлення та керувати дискусійними форумами. Радомський Університет економіки розпочав дистанційне навчання з сервісом Microsoft Teams, який дозволяє легко проводити онлайн-заняття у формі віртуальних зустрічей, надсилати файли та завдання студентам. В Університеті природничих наук у Любліні обов'язкове використання окремих сервісів і систем не регламентувалося, однак усі дистанційні курси були задокументовані.

В Університеті імені Кардинала Стефана Вишинського у Варшаві викладачі всіх дисциплін мали створити аудіо-, відео- та звукові презентації під час підготовки до занять та завантажити їх на платформу Moodle, яка містить різні навчальні модулі, що дозволяють спілкуватися між викладачами. і студентами. Також платформа дозволяє контролювати діяльність студентів і містить простий у користуванні електронний журнал оцінок. Університет соціальних та гуманітарних наук використовує сервіс відеоконференцій Google Hangouts Meet для дистанційного навчання, а навчальні матеріали доступні в Google Classroom та на платформі Learn Online. Університет Марії Кюрі-Склодовської запропонував онлайн-курси на платформі електронного навчання Navoica, загальнодоступній платформі електронного навчання, яка пропонує широкий спектр віртуальних курсів.

Інші польські університети використовували ці та інші платформи для дистанційного навчання та оцінювання знань студентів. Деякі з них зобов'язали викладачів документувати робочий час, виконані завдання та результати своєї роботи у формі звітів, описувати завдання, що виконуються, перевіряти електронні пошти та активність на платформах.

У найскладнішій ситуації через неможливість проведення практичних занять онлайн перебували медичні університети. Але й вони виходили зі скрутного

положення, коли студенти дистанційно продовжували опановувати загальні дисципліни, а практичні заняття було відтерміновано до завершення карантину.

Максимальне використання засобів дистанційного навчання стало серйозною проблемою в забезпеченні освітньої діяльності вищої освіти в Чехії. Навчання почало відбуватися дистанційно за допомогою відеоконференцій, консультацій електронною поштою чи іншими засобами, залежно від конкретних обставин і дисципліни. Подібним чином вищі навчальні заклади Чеської Республіки використовують платформу Moodle.

Студенти та викладачі чеських університетів почали активно користуватися онлайн-бібліотеками BOOKPORT, які містять тисячі видань чеських видавництв, таких як GRADA, Portal, Galen, Jota та понад 5200 найменувань літератури чеською мовою. Для підтримки публічної освіти онлайн-бібліотека надала студентам і співробітникам чеських університетів безкоштовний і всебічний доступ до професійної та наукової літератури. Подібна практика започаткована і в Україні, де Державною науково-технічною бібліотекою України забезпечується «на безоплатній основі доступ установам до електронних баз даних наукової інформації згідно із законодавством України» [7, п. 4].

У Словацькій Республіці більшість закладів освіти використовують платформу Moodle, інструменти Microsoft Teams, Zoom, а також сервіс Socrative, веб-додаток для дистанційного навчання, який дозволяє легко створити тест із різними типами запитань, які супроводжуються зображеннями та звуками. Облік впровадження навчання здійснюється за допомогою AiS2, академічної інформаційної системи, призначеної для управління трьома академічними рівнями університету (бакалавр, магістр і доктор) та університетськими дослідженнями в Республіці Словаччина.

Діяльність університетів Угорщини відносно швидко адаптувалася до нових умов навчання, оскільки раніше тут успішно працювала технологія дистанційного навчання, а крім того, були створені тимчасові аудиторії, в яких проводилася відеозйомка уроків в умовах постійної стерилізації приміщень. Вчителі приходили в аудиторії згідно з розкладом і таким чином була створена програма дистанційного навчання з близько 100 предметів. Записи лекцій стали доступними для студентів на платформі Moodle. Деякі заклади організували іспити у формі електронного тесту за власною системою NEPTUN через вебінтерфейс Redmenta, вебплатформу тестування, перевагами якої є можливість обирати з багатьох типів завдань, створювати індивідуальні тести, користуватися з мобільних пристроїв та економити час за рахунок автоматизованої системи оцінювання.

Міністерство освіти, досліджень, молоді та спорту Румунії запустило спеціальну освітню платформу Digital, онлайн-платформу, створену для всіх, які прагнуть використовувати новітні технології в навчальній діяльності зі студентами. Віртуальна платформа містить декілька типів цифрових ресурсів та корисну інформацію для дистанційної освіти. Усі ресурси, зібрані на платформі, безкоштовні.

У Хорватії онлайн-навчання проводилося за допомогою сучасної технологічної платформи Microsoft Teams. В Естонії використовували освітню платформу TalTech Moodle та Microsoft Teams для електронного навчання. Для відеолекцій використовували сервіс Wooclap, платформу спільної роботи для навчальних занять, конференцій, яка дає змогу ставити аудиторії запитання, цікавитися думкою слухачів, а також стежити за розумінням матеріалу учасниками лекції в режимі реального часу. У Литовській Республіці дистанційне навчання можна було проводити за допомогою сервісів Microsoft, платформи Moodle, сервісів Skype, BlueJeans, Zoom та у віртуальному навчальному середовищі університету VMA, віртуальну навчальна платформа, за допомогою якої студенти можуть зберігати всю інформацію з навчальних дисциплін в одному місці, а також використовувати віртуальні лекції та проходити тестування.

У Латвійській Республіці також добре налагоджена онлайн-освіта. Дистанційне навчання проводилося за допомогою сервісів Microsoft Teams, Zoom та Cisco Webex.

У багатьох німецьких університетах дистанційне навчання велось безпосередньо на платформі Moodle з використанням електронної системи Mahara, безкоштовного електронного портфоліо з функціями соціальної мережі, яке розроблене у Новій Зеландії і підтримує документацію та відображення процесу навчання і його результати. Якщо порівняти, то в Mahara студенти створюють контент самі, а в Moodle контент створює викладач, студенти мають лише обмежені можливості.

В Італії для всіх студентів, викладачів, дослідників і працівників університет надавалися бібліографічні ресурси з обмеженим доступом

У ряді країн ще до впровадження карантинних заходів від 10 до 25 % студентів отримували освіту в закладах дистанційного навчання. Серед американських закладів вищої освіти 65 % уже ввели дистанційне навчання в стратегію свого розвитку. Представники Гарвардського університету і Массачусетського технологічного інституту запустили спільний проект дистанційного онлайн-навчання edX, безкоштовну інтернет платформу масових відкритих інтерактивних курсів. Нині до проекту долучилося заклади освіти з різних країн світу. Станом на 04 липня 2021 року, EdX має понад 34 мільйони користувачів, що є слухачами понад 2800 курсів. Сертифікати EdX не мають формалізованого значення, який має диплом про освіту, більшість студентів та роботодавців вважає їх вагомим аргументом на ринку праці.

В даний час США є одним із світових лідерів в онлайн освіті, використовують: аудіотехнології (інтерактивне використання телефонного зв'язку, аудіоконференції і короткохвильовий радіозв'язок); відеотехнології (кіно і відеофільми, слайди і відеотехнології в режимі реального часу); комп'ютерні технології (computer-assisted instruction, computer-managed instruction, computer-mediated instruction, електронна пошта, факс, конференції в режимі реального часу, Інтернет); друковану інформацію (програми курсів, підручники і навчальні посібники, методичні вказівки, довідники і

словники, робочі зошити, практичні завдання та лабораторні роботи).

Під час пандемії COVID-19 в США було створено спеціальний портал для координації роботи: MIT Now – Adapting to COVID, Keeping Connected, де розміщувалися найсвіжіші новини та керівництва для організації навчального процесу в умовах пандемії. Підтримка дистанційної форми навчання у MIT здійснювалася за допомогою порталу Teach Remote. Основною платформою, яка забезпечує комунікацію адміністрації, викладачів та студентів MIT та поширення навчальних матеріалів, була платформа «Canvas», у якій реалізована більшість функцій для дистанційного навчання. Разом з тим найбільш популярними для проведення онлайн-навчання залишаються програми Zoom Meeting, Google Meets, які є зручними у питанні проведення інтерактивних занять.

Організація дистанційної освіти в університетах Китаю включає використання таких форм дистанційного навчання: чат-заняття; вебзаняття; телеконференції. Для підтримки навчального процесу застосовуються: відкриття нових онлайн-платформ; збільшення пропускної здатності мереж інтернетпровайдерами; запровадження адаптаційних курсів та програм; введення додаткових предметів з психологічної освіти; внесення змін в оцінювання самостійних робіт. Основними варіантами проведення дистанційних онлайн-занять стали: онлайн-курси; віртуальні платформи для виконання лабораторних робіт і тренувальних вправ; навчальні мобільні додатки.

Висновки. Виклики, які постали перед системою освіти України у зв'язку з кардинальними змінами суспільно-політичного життя внаслідок воєнних дій, вимагають модернізації організаційної структури системи освіти. Рішення цієї проблеми знаходиться в площині дистанційного навчання. Вивчення найкращого світового досвіду дистанційного навчання, об'єднання зусиль провідних закладів вищої освіти, створення системи, подібної до закордонних зразків, є важливим для української освітньої галузі. Зволікання з реагуванням на ці виклики призведе до актуалізації загроз національним інтересам України, зокрема: зниження конкурентоспроможності освіти країни; економічна відсталість; зниження якості людського капіталу і, як наслідок, уповільнення євроінтеграційних процесів загалом. Суттєвим ресурсом ефективної профілактики цих загроз є модернізація місцевої системи освіти, важливою складовою якої є розвиток дистанційної освіти.

Загалом, університетські спільноти в усьому світі поділяють спільну мету – забезпечити високий рівень освіти за виняткових обставин, зберігаючи при цьому високі академічні стандарти. Дистанційна освіта широко використовується в усіх закладах вищої освіти світу в незвичних умовах, що дає можливість розвивати арсенал технічних засобів та інфраструктуру систем управління навчанням, розширює технічні можливості та стає невід'ємною частиною сучасної освіти.

Численні дослідження, проведені в країнах світу, підтверджують, що при належній організації дистанційного навчання, рівень знань і кваліфікація випускників повністю відповідають стандартам. За час

роботи в умовах карантинних обмежень зростає не лише кількість онлайн-ресурсів, але й підвищився рівень їх технологічного забезпечення, з'явилися сервіси, що значно розширюють обсяг можливостей при роботі у віртуальному режимі. В університетах світу розроблені власні освітні платформи з використанням динамічних навчальних середовищ. В закладах вищої освіти України теж активно впроваджуються та

розвиваються навчальні платформи на основі вебсервєрних Moodle, використовуються такі онлайн сервіси як Zoom, Google meet, Google Classroom. На основі світового досвіду розвитку дистанційних форм освіти можна встановити напрямки подальшого вдосконалення дистанційного навчання в Україні, розвитку новітніх педагогічних технологій, які залишаться корисними навіть після завершення воєнних дій.

Список використаних джерел

1. Алієв Х. М. Зарубіжний досвід упровадження дистанційного навчання в університетах. *Наук. зап. Бердян. держ. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 3. С. 11–17 URL: C:/Users/Acer/Downloads/nzbdpu_2017_3_3.pdf (дата звернення: 28.04.2022).
2. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. Постанова МОН України від 20 грудня 2000 р. URL: <http://uiite.kpi.ua/2019/06/03/1598/> (дата звернення: 28.04.2022).
3. Кухаренко В. М., Бондаренко В. В. Екстремне дистанційне навчання в Україні: монографія. Харків: Вид. КП «Міська друкарня», 2020. 409 с. URL: https://duan.edu.ua/images/News/UA/Departments/Management/2020/monograph_ekstr_dyst_navch.pdf (дата звернення: 28.04.2022).
4. Олійник В. В. Відкрита післядипломна педагогічна освіта і дистанційне навчання в запитаннях і відповідях: наук.-метод. посіб. НАПН України, Ун-т менедж. освіти. Київ: «А.С.К.», 2013. 312 с.
5. Про вищу освіту: Закон України від 28 вересня 2017 року № 1556-18. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print1389899592029395> (дата звернення: 28.04.2022).
6. Про затвердження положення про дистанційне навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#n18> (дата звернення: 28.04.2022).
7. Про затвердження Порядку забезпечення доступу закладів вищої освіти і наукових установ до електронних наукових баз даних: наказ Міністерства освіти і науки України від 27.02.2019 № 269 *Офіційний вісник України*. 2019. № 39. С. 238–241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0463-19#Text> (дата звернення: 28.04.2022).
8. Світовий досвід організації та розвитку університетської системи дистанційного навчання. Інститут вищої освіти КНЕУ імені Вадима Гетьмана. Київ, 2013. URL: [https://kneu.edu.ua/userfiles/education2_0/13-4713_verstka\(1\).pdf](https://kneu.edu.ua/userfiles/education2_0/13-4713_verstka(1).pdf). (дата звернення: 28.04.2022).
9. Ястремська С. Історичні віхи становлення дистанційного навчання. *Педагогіка і психологія проф. освіти*. 2016. № 3. С. 239–247. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pippo_2016_3_26. (дата звернення: 28.04.2022).
10. Changing Course: Ten Years of Tracking Online Education in the United States. Babson Survey Research Group. Mode of access: URL: <http://www.onlinelearningsurvey.com/reports/changingcourse.pdf> (дата звернення: 28.04.2022).
11. Holmberg B. The sphere of distance-education theory revisited. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED386578.pdf> стор. 5 (дата звернення: 28.04.2022).
12. Peters, O. (1993). Understanding distance education. URL: <https://distance-educator.com/introduction-to-distance-education-theorists-and-theories-otto-peters/> 16 s.

References

1. Aliiev Kh. M. (2017). Zarubizhnyi dosvid uprovadzhenia dystantsiinoho navchannia v universytetakh [Foreign experience of implementing distance learning in universities]. *Nauk. zap. Berdian. derzh. ped. un-tu. Seria: Pedagogichni nauky*. Vyp. 3. S. 11–17. URL: C:/Users/Acer/Downloads/nzbdpu_2017_3_3.pdf (accessed: 28.04.2022) [in Ukrainian].
2. Kontsepsiia rozvytku dystantsiinoi osvity v Ukraini [Concept of development of distance learning in Ukraine]. *Postanova MON Ukrainy vid 20 hrudnia 2000 r.* URL: <http://uiite.kpi.ua/2019/06/03/1598/> (accessed: 28.04.2022) [in Ukrainian].
3. Kuharenko V. M., Bondarenko V. V. (2020). Ekstrene dystantsiine navchannia v Ukraini: monohrafiia [Emergency distance learning in Ukraine: monograph]. *Kharkiv: Vyd. KP «Miska drukarnia»*. 409 s. URL: https://duan.edu.ua/images/News/UA/Departments/Management/2020/monograph_ekstr_dyst_navch.pdf (accessed: 28.04.2022) [in Ukrainian].
4. Oliinyk V. V. (2013). Vidkryta pisladyplomna pedahohichna osvita i dystantsiine navchannia v zapytanniakh i vidpovidiakh [Open postgraduate pedagogical education and distance learning in questions and answers]: *nauk.-metod. posib. NAPN Ukrainy, Un-t menedzh. osvity*. Kyiv. «A.S.K.». 312 s. [in Ukrainian].
5. Pro vyshchu osvitu [On Higher Education]: *Zakon Ukrainy vid 28 veresnia 2017 roku № 1556-18*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print1389899592029395> (accessed: 28.04.2022) [in Ukrainian].
6. Pro zatverdzhennia polozhennia pro dystantsiine navchannia [On approval of regulations on distance learning]. *Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 25.04.2013 № 466*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13/print1389899592029395> (accessed: 28.04.2022) [in Ukrainian].
7. Pro zatverdzhennia Porядku zabezpechennia dostupu zakladiv vyshchoi osvity i naukovykh ustanov do elektronnykh naukovykh baz danykh [On the approval of the Procedure for ensuring access of higher education institutions and scientific institutions to electronic scientific databases]. *nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 27.02.2019 № 269 Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. 2019. № 39. S. 238–241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0463-19#Text> (accessed: 28.04.2022) [in Ukrainian].
8. Svitovyi dosvid orhanizatsii ta rozvytku universytetskoï systemy dystantsiinoho navchannia [World experience of the organization and development of the university distance learning system]. *Instytut vyshchoi osvity KNEU imeni Vadyma Hetmana*. Kyiv, 2013. URL: [https://kneu.edu.ua/userfiles/education2_0/13-4713_verstka\(1\).pdf](https://kneu.edu.ua/userfiles/education2_0/13-4713_verstka(1).pdf). (accessed: 28.04.2022) [in Ukrainian].

9. Yastremska S. (2016). Istorychni vikhy stanovlennia dystantsiinoho navchannia [Historical milestones in the development of distance learning]. *Pedahohika i psykholohiia prof. osvity*. № 3. 239–247. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pippo_2016_3_26. (accessed: 28.04.2022) [in Ukrainian].
10. Changing Course: Ten Years of Tracking Online Education in the United States. Babson Survey Research Group. Mode of access: URL: <http://www.onlinelearningsurvey.com/reports/changingcourse.pdf> (accessed: 28.04.2022) [in Ukrainian].
11. Holmberg B. The sphere of distance-education theory revisited. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED386578.pdf> (accessed: 28.04.2022) [in Ukrainian].
12. Peters, O. (1993). Understanding distance education. URL: <https://distance-educator.com/introduction-to-distance-education-theorists-and-theories-otto-peters/> (accessed: 28.04.2022) [in Ukrainian].

**Вісник
Дніпровської академії
неперервної освіти**

**Серія «Публічне управління
та адміністрування»
№ 1 (2) 2022 рік**

Видання розміщено
на сайті Вісника за посиланням:
<https://visnuk.dano.dp.ua/index.php/pma>

Періодичність видань 2 рази на рік.

КОНТАКТИ РЕДАКЦІЇ:

Адреса: 49006, м. Дніпро,
вул. Володимира Антоновича, 70
Комунальний заклад вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»

Тел./Факс: (056) 732-48-48
Email: VISNYK@dano.dp.ua
Сайт: <https://visnuk.dano.dp.ua/>
Вебсторінка «Публічне управління та адміністрування»:
<https://visnuk.dano.dp.ua/index.php/pma>

Формат А4

Оригінал-макет видання
підготовлено редакцією Вісника
49006, м. Дніпро,
вул. Володимира Антоновича, 70
Тел./факс: (056) 732-48-48

Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія КВ № 25052-14992Р від 19.11.2021

Видається з грудня 2021 р.

**Dnipro Academy
of Continuing Education
Herald**

**Series «Public Management and
Administration»
№ 1 (2) 2022**

The publication is posted
on the Herald's website at the link:
<https://visnuk.dano.dp.ua/index.php/pma>

Frequency of publications 2 times a year.

EDITORIAL CONTACTS:

Address: 70, Volodymyr Antonovych St., Dnipro,
Ukraine, 49006
Communal Institution of Higher Education
«Dnipro Academy of Continuing Education»
of Dnipropetrovsk Regional Council»

Tel./Fax: (056) 732-48-48
Email: VISNYK@dano.dp.ua
Website: <https://visnuk.dano.dp.ua/>
Web page «Public Management and Administration»:
<https://visnuk.dano.dp.ua/index.php/pma>

A4 format

The original layout of the publication was prepared
by the Herald editorial office
70, Volodymyr Antonovych St.,
Dnipro, Ukraine, 49006
Tel./fax: (056) 732-48-48

Certificate of state registration
Series KV № 25052-14992R from 19.11.2021

Published since December 2021